

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική

Κατεύθυνση : ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Συστήματα και Δίκτυα ανταλλαγής προϊόντων και υπηρεσιών χωρίς
χρήματα: η περίπτωση του Δικτύου Ανταλλαγών και Αλληλεγγύης
Μαγνησίας**

Νικολίτσα Κυριαζή

Επιβλέπων καθηγητής: Πασχάλης Αρβανιτίδης

Βόλος, 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ABSTRACT.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
1.1 Βασικές έννοιες.....	7
1.1.1 Η έννοια της αλληλεγγύης.....	7
1.1.2 Κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία.....	8
1.1.3 Κοινωνία των πολιτών.....	9
1.2 Οι τρεις βασικές προσεγγίσεις εναλλακτικών χώρων.....	10
1.2.1 Η προσέγγιση του Proudhon.....	11
1.2.2 Η προσέγγιση του Polanyi.....	14
1.2.3 Η προσέγγιση του Holloway.....	17
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΕΙΔΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	21
2.1 Συνεταιρισμοί.....	21
2.1.1 Ο συνεταιρισμός του Rochdale.....	22
2.1.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις και κατηγορίες συνεταιρισμού.....	23
2.2 Κοινοτικά υποστηριζόμενη γεωργία (ΚΥΓ).....	24
2.2.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις και κατηγορίες ΚΥΓ.....	24
2.2.2 Επιπτώσεις της λειτουργίας των ΚΥΓ.....	27
2.3 Ομότιμη παραγωγή.....	27
2.3.1 Θεωρητική προσέγγιση και κύρια χαρακτηριστικά ομότιμης παραγωγής.....	28
2.3.2 Επιπτώσεις της λειτουργίας εγχειρημάτων ομότιμης παραγωγής.....	29
2.4 Εναλλακτικά Ανταλλακτικά Δίκτυα (ΕΑΔ).....	30
2.4.1 Το πείραμα Βέργκλ.....	32
2.4.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις και κατηγορίες των ΕΑΔ.....	33
2.4.3 Επιπτώσεις της λειτουργίας των ΕΑΔ.....	36
2.5 Οι εναλλακτικοί χώροι ως κοινά.....	37

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΙΤΙΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΚΑΙ ΚΙΝΗΜΑΤΑ	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	40
3.1 Προβλήματα στην λειτουργία του χρήματος.....	40
3.1.1 Χαρακτηριστικά της λειτουργία του χρήματος.....	40
3.1.2 Προβλήματα της λειτουργίας του χρήματος.....	43
3.2 Το ηλεκτρονικό εναλλακτικό νόμισμα bitcoin.....	45
3.3 Κοινωνικές και οικονομικές αιτίες για την ανάπτυξη των εναλλακτικών δικτύων στην Ελλάδα.....	46
3.4 Η σχέση των κοινωνικών κινημάτων και των εναλλακτικών εγχειρημάτων.....	47
3.4.1 Τα εναλλακτικά εγχειρήματα ως κοινωνικά κινήματα.....	47
3.4.2 Τα εναλλακτικά εγχειρήματα ως στοιχείο οργάνωσης των κοινωνικών κινήματων.....	50
3.5 Ιστορική αναδρομή εναλλακτικών χώρων και κοινωνικών κινημάτων στην Ελλάδα.....	51
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ – ΔΙΚΤΥΟ ΑΝΤΑΛΛΑΓΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	56
4.1 Μεθοδολογία έρευνας.....	56
4.2 Δίκτυο ανταλλαγών και αλληλεγγύης Μαγνησίας.....	59
4.2.1 Δομή και λειτουργία Δικτύου.....	61
4.2.1.1 Λειτουργία.....	61
4.2.1.2 Δομή.....	63
4.3 Το Δίκτυο ανταλλαγών και αλληλεγγύης Μαγνησίας ως αυτοδιαχειριζόμενος πόρος.....	67
4.4 Προβλήματα στην λειτουργία του Δικτύου.....	73
4.5 Βιωσιμότητα του Δικτύου.....	74
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	75
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	80
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	86

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ελληνική οικονομία διανύει μια περίοδο βαθιάς κρίσης την τελευταία δεκαετία, γεγονός που δημιούργησε ποικίλα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Για την αντιμετώπιση και τον περιορισμό των συνεπειών της κρίσης οι πολίτες αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες δημιουργώντας εναλλακτικά εγχειρήματα και συμμετέχοντας σε εναλλακτικές δράσεις. Η παρούσα εργασία επιχειρεί να εξετάσει την περίπτωση ενός τέτοιου εναλλακτικού εγχειρήματος, του Δικτύου Ανταλλαγών και Αλληλεγγύης Μαγνησίας ως ένα σύστημα ανταλλαγής προϊόντων και υπηρεσιών χωρίς χρήματα που ακολουθεί τις βασικές αρχές της αυτοοργάνωσης και αυτοδιαχείρισης των κοινών. Βασικός στόχος της εργασίας είναι να μελετήσει τον τρόπο λειτουργίας και την οργανωτική δομή του Δικτύου. Επίσης, μέσα από την διαδικασία των συνεντεύξεων και την συμμετοχική παρατήρηση αποτιμάται η εμπειρία των μελών, διερευνώνται τα προβλήματα της λειτουργίας του και εντοπίζονται τα σημαντικότερα στοιχεία για την βιωσιμότητά του. Η έρευνα διαπιστώνει ότι καθοριστικός παράγοντας για την αποτελεσματική λειτουργία του Δικτύου είναι η ενίσχυση της συμμετοχής των μελών στις διαδικασίες του και η εφαρμογή ενός συστήματος κανόνων και κυρώσεων που θα δημιουργούν δέσμευση στα μέλη του. Με τον τρόπο αυτό τα μέλη αποκτούν υψηλή εξάρτηση από το Δίκτυο και εμπιστεύονται τις διαδικασίες του. Επιπλέον, αποδεικνύεται σημαντική η ισχυροποίηση του νομίματος που χρησιμοποιείται στις συναλλαγές και η διασφάλισή του από πληθωριστικές πιέσεις.

Λέξεις κλειδιά: κοινωνική οικονομία, κοινωνία των πολιτών, Ανταλλακτικά Δίκτυα, αλληλεγγύη, εναλλακτικό νόμισμα

ABSTRACT

The Greek economy is experiencing a period of a profound crisis over the last decade, which has created a variety of economic and social problems. To tackle and mitigate the effects of the crisis, citizens are taking initiatives to create alternative ventures and take part in alternative actions. This paper attempts to examine the case of such an alternative venture, the Network of Exchanges and Solidarity in Magnesia, as a system of exchange of products and services without money, which follows the basic principles of self-organization and self-management of the commons. The main objective of the work is to study the way that the Network operates and to understand and assess its structure. Also, through interviews process and participant observation, the members' experience is evaluated, the problems of its functioning are explored and the most important elements for its viability are identified. The survey found that a key factors for the effective operation of the Network are to enhance active participation and to implement a system of rules and penalties that would create a commitment to its members. In this way, members become highly dependent on the Network and trust its processes. In addition, it is important to strengthen the currency used in transactions and to secure it from inflationary pressures.

Key words: social economy, civil society, Exchange Networks, Solidarity, alternative currency

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η βαθιά οικονομική κρίση των τελευταίων χρόνων στην Ελλάδα αλλά και την Ευρώπη κατέδειξε και έντεινε τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Επίσης, διαπιστώθηκε η αδυναμία των τοπικών κοινωνιών να μπορούν να αντιδρούν σε γεγονότα που διαδραματίζονται και σε αποφάσεις που λαμβάνονται σε μια κλίμακα που δεν μπορούν να ελέγξουν. Η ροή και η λειτουργία του χρήματος παρουσιάζει προβλήματα και συσσωρεύεται στα ισχυρά οικονομικά κέντρα, χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και οργανισμούς που έχουν τον απόλυτο έλεγχο και καθορίζουν τις εξελίξεις (Χρύσης, 2009). Με τον τρόπο αυτό επηρεάζεται και καθορίζεται η καθημερινότητα και η κατάσταση πολλών ανθρώπων παγκοσμίως, στερώντας από τις τοπικές κοινωνίες την δυνατότητα για ανάπτυξη και ευημερία. Για τους παραπάνω λόγους, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια παγκόσμια αύξηση στα εναλλακτικά εγχειρήματα τα οποία επιχειρούν να διαμορφώσουν οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες που βασίζονται σε διαφορετικές αξίες από τις κυρίαρχες (Melucci, 1996). Αντίστοιχα και στη χώρα μας, με αφορμή την οικονομική κρίση, ανθούν οι εναλλακτικές πρακτικές μέσω των εναλλακτικών χώρων και κινήματων (ανταλλακτικά δίκτυα, κοινωνικά παντοπωλεία, τράπεζες χρόνου, κίνημα χωρίς μεσάζοντες κ.ά).

Η παρούσα εργασία εξετάζει το ιδιόρρυθμο εγχείρημα του Τοπικού Δικτύου Ανταλλαγών και Αλληλεγγύης Μαγνησίας που μαζί με τα υπόλοιπα ανταλλακτικά Δίκτυα που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα (Δίκτυο Ανταλλαγών Χανίων, Free Economy, Το κουκί κ.ά.) αποτελούν ένα πρόσφατο φαινόμενο στην ελληνική κοινωνία καθώς δημιουργήθηκαν μόλις την τελευταία δεκαετία. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η δομή και λειτουργία του εναλλακτικού εγχειρήματος σε μια προσπάθεια να διερευνηθούν τα προβλήματα και οι δυσλειτουργίες που αντιμετωπίζει. Επιπλέον, με τα ερευνητικά εργαλεία της συμμετοχικής παρατήρησης και της συνέντευξης επιχειρείται να διερευνηθεί η αξία που αποδίδουν τα μέλη στο Δίκτυο, οι αντιλήψεις και εμπειρίες τους καθώς και ο προσδιορισμός της θέσης τους μέσα σε αυτό. Τέλος, μελετάται η αποτελεσματικότητα των δομών, η οργάνωση της συλλογικής δράσης καθώς και η βιωσιμότητα του Δικτύου, ως αυτοδιαχειριζόμενος χώρος με συλλογική διακυβέρνηση, σύμφωνα με τα κριτήρια της θεωρίας διαχείρισης των κοινών όπως εκφράστηκαν από την Elinor Ostrom (1990).

Η εργασία ακολουθεί την παρακάτω δομή:

Στο **πρώτο κεφάλαιο** αποσαφηνίζονται οι βασικές έννοιες της αλληλεγγύης, της κοινωνικής αλληλεγγύας οικονομίας και της κοινωνίας των πολιτών οι οποίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τα εναλλακτικά εγχειρήματα. Επίσης, παρουσιάζονται οι κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις από τον 19^ο αιώνα έως σήμερα.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** αναλύονται τα είδη των εναλλακτικών χώρων ως προς τα κύρια χαρακτηριστικά τους και τις επιπτώσεις που επιφέρουν στο κοινωνικό σύνολο. Επιπλέον, οι εναλλακτικοί χώροι που αντιμετωπίζονται ως κοινά εξετάζονται με βάση τις σχεδιαστικές αρχές της αυτοδιαχείρισης των κοινών.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** παρουσιάζονται τα προβλήματα και οι αιτίες που οδήγησαν στην δημιουργία των εναλλακτικών χώρων και επιχειρείται η σύνδεσή τους με τα κοινωνικά κινήματα μέσα από την ιστορική αναδρομή τους στην Ελλάδα.

Στο **τέταρτο κεφάλαιο** μελετάται η περίπτωση του Δικτύου Ανταλλαγών και Αλληλεγγύης Μαγνησίας, ένα εναλλακτικό δίκτυο που ανήκει στην κατηγορία των ανταλλακτικών δικτύων. Παρουσιάζεται η δομή και η λειτουργία του καθώς και τα προβλήματα και οι προοπτικές βιωσιμότητας που υπάρχουν.

Στο **τελευταίο κεφάλαιο** εξάγονται τα συμπεράσματα της εργασίας σχετικά με την μελέτη του Δικτύου μέσω της συνολικής αποτίμησης του εγχειρήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην συνέχεια θα οριστούν οι έννοιες της αλληλεγγύης, της κοινωνικής αλληλεγγύας οικονομίας και κοινωνίας των πολιτών οι οποίες είναι άμεσα συνδεδεμένες με τις αρχές που διέπουν τους εναλλακτικούς χώρους. Συγκεκριμένα, η δημιουργία και λειτουργία των εναλλακτικών χώρων στοχεύει στην ανάδειξη και ενίσχυση των παραπάνω εννοιών που έχουν ως αποτέλεσμα το κοινό όφελος μέσα από την ανάληψη πρωτοβουλιών συλλογικής δράσης. Στη συνέχεια θα αναλυθούν οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις για τους εναλλακτικούς χώρους από τον 19^ο αιώνα έως σήμερα και θα εξεταστούν οι απόψεις τους για την κοινωνική εξέλιξη μέσα από την δημιουργία των εναλλακτικών χώρων.

Βασικές έννοιες

1.1.1 Η έννοια της αλληλεγγύης

Η έννοια της αλληλεγγύης εμφανίζεται ως όρος στην κοινωνιολογία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Οι τρόποι μέσω των οποίων εκφράζεται η κοινωνική αλληλεγγύη ποικίλουν και αυτή η ποικιλομορφία είναι ο λόγος που διαπιστώνεται εκτεταμένη έρευνα όσον αφορά τις αιτίες, το περιεχόμενο και τις συνέπειες των προτύπων που έχουν διαμορφωθεί (Graham, 2002).

Ο κυριότερος εκπρόσωπος την κλασικής θεωρίας της κοινωνικής αλληλεγγύης είναι ο Durkheim (1984) ο οποίος τονίζει τον σημαντικό ρόλο της αλληλεγγύης στην επίτευξη της κοινωνικής συνοχής και ολοκλήρωσης. Για τον Durkheim η αλληλεγγύη αποτελεί το ύψιστο κοινωνικό και ηθικό αγαθό που είναι απαραίτητο στην επίτευξη της κοινωνικής ευημερίας και η προσέγγιση αυτή έχει ένα ευρύ φάσμα εφαρμογής. Κοινωνικές ρυθμίσεις που δεν υποστηρίζονται από αλληλεγγύη μεταξύ των ατόμων που συμμετέχουν είναι ευάλωτες στον κατακερματισμό. Θεωρεί μάλιστα ότι στις σύγχρονες κοινωνίες δεν αρκεί μόνο η ύπαρξη κοινών ενδιαφερόντων για την διασφάλιση της κοινωνικής αλληλεγγύης, αλλά είναι

απαραίτητη η ύπαρξη ενός καθορισμένου πλαισίου μεταξύ ανθρώπων με κοινή αντίληψη, αξίες και πιστεύω (Graham, 2002). Τα παραπάνω δίνουν την δυνατότητα σε άτομα και ομάδες να αποκτήσουν σχέσεις εμπιστοσύνης και συνεργασίας μέσα στην κοινωνία.

Στη βιβλιογραφία συναντάμε και τους ερευνητές που ασκούν κριτική και θέτουν προβληματισμούς στην κοινωνική αλληλεγγύη. Ο Becks (1992) εκφράζει την άποψη ότι είναι πιθανό στις σύγχρονες κοινωνίες να παρατηρείται μία μεταβολή από την αλληλεγγύη της ανάγκης στην αλληλεγγύη που υποκινείται από το άγχος και καταλήγει ότι όσο οι ανθρώπινες σχέσεις διέπονται από την επιλογή, η αλληλεγγύη φθίνει και οι κοινωνικοί δεσμοί εξασθενούν (Graham, 2002). Πιο συγκεκριμένα, ο Becks δίνει ένα απλό παράδειγμα της ύπαρξης μολυσμένου νερού το οποίο δημιουργεί άγχος σε μια κοινότητα αλλά οι πλουσιότεροι έχουν την επιλογή της αγοράς εμφιαλωμένου νερού.

Ωστόσο, η σύνδεση μεταξύ αλληλεγγύης της κοινωνιολογικής επιστήμης με την οικονομική γίνεται μέσω των όρων κοινωνία των πολιτών, κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία, εναλλακτικοί χώροι και οικονομία, έννοιες που θα αναλύσουμε στη συνέχεια (Mendell and Nogales, 2009).

1.1.2 Κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία

Ο όρος κοινωνική οικονομία αρχικά χρησιμοποιήθηκε τον 19^ο αιώνα στην Γαλλία για να προσδιορίσει τις προσπάθειες για την βελτίωση των συνθηκών της ζωής των ανθρώπων, της κρατικής κοινωνικής πολιτικής και των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων η χρηματοδότηση των οποίων προερχόταν από την αστική τάξη (Moulaert & Ailenei, 2005). Στις πιο σύγχρονες προσεγγίσεις ο όρος περιλαμβάνει οργανώσεις, τα μέλη των οποίων συμμετέχουν ισάξια στη λήψη συλλογικών αποφάσεων όπως για παράδειγμα συνεταιρισμοί, σωματεία και ιδρύματα (Κλήμη-Καμινάρη & Παπαγεωργίου, 2010). Πολλές φορές συναντάμε τον όρο σε δράσεις με κοινωνικό χαρακτήρα όπως παροχή υπηρεσιών ή αγαθών σε αδύναμες κοινωνικά ομάδες. Τέλος, υπάρχει και η σύνδεση της κοινωνικής οικονομίας με κρατικές κοινωνικές πολιτικές για την καταπολέμηση της φτώχειας και την στήριξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων σαν υποκατάστατη έννοια του κοινωνικού κράτους (Αδάμ & Παπαθεοδώρου, 2010).

Όσον αφορά την αλληλέγγυα κοινωνική οικονομία - ο όρος χρησιμοποιείται και από τον ΟΗΕ - εμπεριέχει την συμμετοχή των πολιτών. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους Παπαθεοδώρου & Αδάμ (2010), η αλληλέγγυα οικονομία αναφέρεται σε οικονομικές

πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της δημοκρατίας μεταξύ των πολιτών και την αμοιβαιότητα οι οποίες αποσκοπούν σε οικονομικά και πολιτικά αποτελέσματα. Στα οικονομικά αποτελέσματα περιλαμβάνονται η ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων που βασίζονται στο αμοιβαίο ενδιαφέρον για τις ανάγκες των πολιτών για την δικαιότερη αναδιανομή του πλούτου κάνοντας χρήση των διαθέσιμων πόρων της αγοράς. Στα πολιτικά αποτελέσματα είναι η επίτευξη της αυτοδιαχείρισης στους δημόσιους χώρους και η μετατροπή τους σε κέντρα ανταλλαγής απόψεων και συνδιαμόρφωσης καθορίζοντας τους τρόπους επίτευξης και τους στόχους. Με άλλα λόγια, η αλληλέγγυα οικονομία επιδιώκει και προτείνει την δημιουργία ενός διαφορετικού οικονομικού μοντέλου ανάπτυξης με επίκεντρο τον άνθρωπο και το περιβάλλον σε αντιδιαστολή με το καπιταλιστικό μοντέλο μεγιστοποίησης του κέρδους με κάθε μέσο (Serano and Edlira, 2011) το οποίο μοντέλο ακολουθεί τις αρχές της αλληλεγγύης, της συλλογικής δράσης και της εμπιστοσύνης μεταξύ των ανθρώπων. Η αλληλέγγυα οικονομία ασχολείται με πολυδιάστατα ζητήματα της οικονομίας όπως η παραγωγή, το εμπόριο, η κατανάλωση και δεν τίθενται αυστηρά όρια στο πλαίσιο δράσης. Ο πλουραλισμός και ο πειραματισμός στους τρόπους ενσάρκωσης της αλληλέγγυας οικονομίας αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό της ανάλογα με τις συνθήκες οικονομικές και κοινωνικές που επικρατούν κάθε φορά.

1.1.3 Κοινωνία των πολιτών

Ο όρος κοινωνία των πολιτών αναφέρεται στη δημιουργία ενός νέου κοινωνικού δημόσιου χώρου στον οποίο η οικονομική δραστηριότητα προσδιορίζεται από την κοινωνικά προσανατολισμένη δραστηριότητα των συμμετεχόντων (Blanc, 2011). Σε μια ενεργή κοινωνία πολιτών επανεξετάζεται η σχέση της κοινωνίας με την οικονομία. Στην κοινωνία των πολιτών, το πολιτικό στοιχείο που εκφράζεται ως αμφισβήτηση του οικονομικού ορθολογισμού έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή των συνειδήσεων και την οργάνωση της δράσης προς την κατεύθυνση της κοινωνικής ευημερίας (Gellner, 1996).

Πολλές φορές στη βιβλιογραφία η κοινωνία των πολιτών παρουσιάζεται σαν συμπληρωματικός παράγοντας των κοινωνικών και οικονομικών δομών που επικρατούν και σκοπό έχουν να καλύψουν τις αδυναμίες του κράτους και τις αποτυχίες της αγοράς (Neveu, 2002). Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση η κοινωνία των πολιτών, που συνήθως ταυτίζεται με την λειτουργία των ΜΚΟ, συμπληρώνει τα κενά του κράτους και παράγει υπηρεσίες περιβαλλοντικές ή κοινωνικές που το κράτος και η αγορά δεν παράγουν (Μπουρίκος, 2013).

Σύμφωνα λοιπόν με το παραπάνω, η κοινωνία των πολιτών αποτελείται από επίσημες ή ανεπίσημες οργανώσεις οι οποίες λειτουργούν ανεξάρτητα από το κράτος και τους επικρατούσες συνθήκες της αγοράς. Οι στοχεύσεις και οι επιδιώξεις της κοινωνίας των πολιτών δεν είναι απόλυτα οικονομικές ή πολιτικές αλλά διαμορφώνονται ανάλογα με τις κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες που δεν καλύπτονται από το υπάρχον σύστημα. Επίσης, η κοινωνία των πολιτών επηρεάζεται τόσο από την ιστορία τόσο και από τον πολιτισμό κάθε κοινωνίας και άρα δεν μπορεί να θεωρηθεί ένα κοινωνικό φαινόμενο ασύνδετο από την κοινωνική κατάσταση της κάθε χώρας (Gellner, 1996).

Παρά την σχέση που υπάρχει μεταξύ κοινωνίας των πολιτών και οικονομίας, η πρώτη δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως φορέας επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ο κύριος λόγος είναι ότι η οικονομική ωφέλεια δεν αποτελεί πρωταρχική επιδίωξη μιας οργάνωσης που ανήκει στην κοινωνία των πολιτών αλλά η αντίληψη για το κοινωνικό όφελος που αποκτούν τα μέλη της οργάνωσης και καθορίζει την δράση τους, είναι αυτή που την κατατάσσει στην κοινωνία των πολιτών. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Sotiropoulos (2014) οι προσδοκίες που αναδύθηκαν από την παραπάνω προσέγγιση δεν εκπληρώθηκαν έως σήμερα καθώς η κοινωνία των πολιτών δεν κατάφερε να ενεργοποιήσει τους πολίτες σε ικανό βαθμό, να εξομαλύνει τις κοινωνικές ανισότητες, να ενισχύσει την δημοκρατία και να συμβάλει στην τοπική ανάπτυξη. Ως παράγοντες που εμπόδισαν την δημιουργία ισχυρής κοινωνίας πολιτών αναφέρονται η «κομματοκρατία» στη δημόσια διοίκηση και το υπερτροφικό πελατειακό κράτος (Sotiropoulos, 2014).

1.1 Οι τρεις βασικές προσεγγίσεις εναλλακτικών χώρων

Στην ενότητα αυτή θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τις βασικές κλασσικές και σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις για την οργάνωση και λειτουργία των εναλλακτικών επιχειρημάτων. Οι θεωρίες αυτές καλύπτουν ένα χρονικό εύρος από τον 19^ο αιώνα έως σήμερα. Η συμβολή τους ήταν σημαντική στην εξέλιξη των εναλλακτικών χώρων καθώς έθεσαν τις θεωρητικές βάσεις στις οποίες στήριξαν την λειτουργία τους. Κατά χρονολογική σειρά έχουμε την θεωρία του Proudhon, του Polanyi και του Holloway. Ο Polanyi μέσα από την προσέγγισή υποστηρίζει μια επανασύνδεση της κοινωνίας με την οικονομία. Οι Proudhon και Holloway θεωρούν ότι η μέθοδος της βίαιης κατάληψης της πολιτικής εξουσίας δεν είναι αποτελεσματική και ότι η κοινωνική αλλαγή θα αναδυθεί μέσα από τους εναλλακτικούς τρόπους οργάνωσης της οικονομίας και της κοινωνίας.

Αρχικά ο Proudhon ασκώντας έντονη κριτική στο κράτος και στην ιδιοκτησία, ενστερνίζεται την άποψη ότι η οργάνωση κοινοτικών συνεταιρισμών θα οδηγούσε στην κοινωνική αλλαγή. Μάλιστα, τονίζει την σημασία της δημοκρατικής αντιμετώπισης όλων λειτουργιών της οικονομίας και της κοινωνίας καθώς επίσης και τον σεβασμό και την προώθηση της ελευθερίας των πολιτών. Στη συνέχεια ο Polanyi, αναφερόμενος σε μορφές εναλλακτικής οργάνωσης της οικονομίας, προσπαθεί να επαναπροσδιορίσει την έννοια της οικονομίας και την θέση του ανθρώπου μέσα σε αυτή ασκώντας από τη μεριά του κριτική στον φιλελευθερισμό και τους νόμους της αγοράς. Προσπίζεται την διαμόρφωση μιας οικονομίας που θα λειτουργεί σύμφωνα με τις επιταγές της κοινωνίας, προσέγγιση που αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι των αξιών της κοινωνικής οικονομίας και των εναλλακτικών εγχειρημάτων. Τέλος, μετά την κατάρρευση των σοβιετικών κρατών περνάμε στην πιο σύγχρονη αντίληψη του Holloway ο οποίος θεωρεί ότι μέσα από την δημιουργία εναλλακτικών μορφών οικονομίας διαταράσσονται οι καπιταλιστικές σχέσεις μεταξύ κεφαλαίου και οικονομίας. Με άλλα λόγια παρατηρεί την απαραίτητη προϋπόθεση της εργασίας για την δημιουργία κεφαλαίου χωρίς αυτή η εξάρτηση να υπάρχει και αντίστροφα, δηλαδή η ύπαρξη κεφαλαίου για την δημιουργία της εργασίας. Παρακάτω θα αναλύσουμε και θα εμβαθύνουμε στην κάθε προσέγγιση ξεχωριστά με σκοπό την ανάδειξη των κυριότερων στοιχείων των θεωριών τους.

1.2.1 Η προσέγγιση του Proudhon

Η πρώτη θεωρητική προσέγγιση που θα εξετάσουμε είναι αυτή του Pier Josef Proudhon (1809-1865) ο οποίος ήταν Γάλλος πολιτικός και θεωρείται ένας από τους πρωτεργάτες του αναρχισμού που δημιούργησε την έννοια του μπουτουαλισμού, δηλαδή της αμοιβαιότητας των σχέσεων. Χρησιμοποίησε τον όρο "μπουτουαλισμός" για να ορίσει ένα σύστημα το οποίο περιλάμβανε την κατοχή των μέσων παραγωγής από τους εργάτες. Στο όραμά του, οι αυτοαπασχολούμενοι τεχνίτες, οι αγρότες και οι συνεταιρισμοί θα εμπορεύονταν τα προϊόντα τους στην αγορά. Είχε ενεργό δράση στην επανάσταση του 1948 και θεμελίωσε την πρώτη θεωρία των εναλλακτικών τρόπων οργάνωσης της οικονομίας τον 19^ο αιώνα. Παρά το γεγονός ότι η θεωρία του δεν αποτελεί προϊόν ολοκληρωμένης σκέψης για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων, ωστόσο η πολιτική του επίδραση σχετικά με τα θέματα της αυτοδιαχείρισης και αυτοοργάνωσης εξακολούθησε να ισχύει και μετά θάνατον σε

σημαντικά γεγονότα όπως η Γαλλική Επανάσταση και η δημιουργία οργανώσεων όπως η Διεθνή Ένωση Εργατών (International Workingmen's Association – IWMA).

Ο Proudhon (1963) σε συμφωνία με τις επικρατούσες αντιλήψεις της εποχής θεωρούσε ότι σε αντιστοιχία με τους νόμους της φύσης που ρυθμίζουν την λειτουργία της, έτσι και στην πολιτική οικονομία υπάρχουν νόμοι. Τόνισε μάλιστα την ιδιαίτερη σημασία της κοινωνικής εξέλιξης καθώς και τον ατέρμονο χαρακτήρα της ως βασικό νόμο της πολιτικής οικονομίας. Η οπτική όμως που αντιλαμβάνονταν την κοινωνική εξέλιξη δεν είχε αυστηρό και συγκεκριμένο χαρακτήρα αλλά διάπλατους ορίζοντες που χωρούσε όλες τις διαμαρτυρίες και μπορούσε να συμπεριλάβει κάθε προβληματισμό και επιχείρημα που στόχευε στην κοινωνική αλλαγή. Εισήγαγε την έννοια της αντινομίας, που κατά τον Proudhon ήταν οι δύο οπτικές ενός νόμου, η θετική και η αρνητική για να εξηγήσει ότι η εφαρμογή των νόμων δεν είναι αυτόματη διαδικασία και οι άνθρωποι δεν λειτουργούν απλώς σαν εκτελεστικά όργανα. Αντίθετα, οι πολίτες έχουν ελεύθερη βούληση που μπορεί πολλές φορές να έρχεται σε αντίθεση με τους νόμους όταν τους αντιλαμβάνονται με την αρνητική όψη. Η αντινομία λοιπόν που προκύπτει μεταξύ της ελευθερίας των ατόμων και τις αναγκαίες κοινωνικές σχέσεις βρίσκει την ισορροπία της στην έννοια της δικαιοσύνης μέσα στην κοινωνία.

Όπως αναφέραμε και παραπάνω ο Proudhon (1840) προχωρά σε μια κριτική δύο διαστάσεων στο κράτος και στην ιδιοκτησία την οποία στηρίζει στη αντινομία. Διακρίνει την αντίφαση της ιδιοκτησίας σε πρακτικά και νομικά ζητήματα. Για παράδειγμα, η ιδιοκτησία είναι από την μια μεριά δικαίωμα κατοχής ενώ από την άλλη δικαίωμα αποκλεισμού. Ο Proudhon χρησιμοποιεί την ιδιοκτησία ως κεντρικό σημείο για να ασκήσει κριτική στον καπιταλισμό και στην κλασική θεωρία της πολιτικής οικονομίας που θεωρεί ότι η ατομική ιδιοκτησία προωθεί την κοινωνική ευημερία. Βασική αντίληψή του είναι ότι η γη δεν μπορεί να ιδιοποιηθεί και η ιδιοποίησή της δεν δικαιολογείται ούτε από την καθολική αποδοχή της ούτε από την παραγωγή και την εργασία. Με άλλα λόγια προσπαθεί να αποδομήσει την αντίληψη ότι η ιδιοκτησία αποτελεί δικαίωμα ή προκύπτει από την αποτελεσματική εργασία αλλά αντίθετα οδηγεί και τροφοδοτεί κοινωνικές ανισότητες. Επίσης, σύμφωνα με την έννοια του μπουτουαλισμού υπάρχει σχέση ανάμεσα στην ανάγκη και το δικαίωμα για εργασία και στην κατοχή των μέσων παραγωγής καθώς η ύπαρξη ιδιοκτητών περιορίζει την ελευθερία των ανθρώπων για εργασία και προκαλεί ανισότητες μέσω της εκμετάλλευση των εργαζομένων από τους ιδιοκτήτες.

Παρόλη την αντίθεσή του με τον θεσμό της ιδιοκτησίας ο Proudhon (1847) προχωρά στον διαχωρισμό της κυριότητας από την νομή που σημαίνει ότι δεν απορρίπτει συνολικά την ιδιοκτησία αλλά την αξία που δημιουργείται από αυτήν. Ως νομή ορίζει το δικαίωμα χρήσης που έχει κάποιος πάνω σε ένα αντικείμενο ή χώρο. Στην περίπτωση που μια κοινωνία λειτουργεί χωρίς την ύπαρξη της ιδιοκτησίας υπάρχει και μπορεί να ασκηθεί το δικαίωμα της νομής όπως για παράδειγμα οι εργάτες μπορούν να χρησιμοποιήσουν όλα εκείνα τα απαραίτητα προϊόντα ή αντικείμενα για την παραγωγική τους διαδικασία. Το σημαντικό στοιχείο που αναδεικνύεται στη θεωρία του Proudhon είναι ότι μόνο η εργασία θα πρέπει να παράγει αξία και όχι η εκμετάλλευση της ιδιοκτησίας. Όταν ένας ιδιοκτήτης αποκτά εισοδήματα από την εκμετάλλευση ενός χώρου ή ενός αντικειμένου χωρίς να εργάζεται δεν παράγει πραγματικά αξία και για το λόγο αυτό η ιδιοκτησία θα πρέπει να αποσυνδεθεί από την εργασία. Τέλος, υπάρχει μια σύνδεση της ιδιοκτησίας με την έννοια των κοινών στην βάση της αντίληψης ότι η ιδιοκτησία όλων των μέσων παραγωγής και των φυσικών πόρων θα πρέπει να υπάρχει από την κοινωνία και να είναι κοινό. Τα προϊόντα λοιπόν που παράγονται ανήκουν στους παραγωγούς τους αλλά τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για την δημιουργία τους είναι συνιδιόκτητα από όλα τα μέλη της κοινότητας. Η λογική της νομής σαν μορφή ιδιοκτησίας είναι δυνατόν να περιορίσει την κυριαρχική δύναμη του κράτους και να αποδειχθεί ιδιαίτερα αποτελεσματική για την κοινωνική ευημερία και ελευθερία.

Όσον αφορά την δεύτερη διάσταση της κριτικής του Proudhon προς το κράτος, τη διαχωρίζει σε δύο σκέλη : αφενός στην προώθηση των πρακτικών του καπιταλισμού και αφετέρου στον περιορισμό των ατομικών ελευθεριών των πολιτών του. Αποδίδει στην κυβέρνηση το ρόλο του καταπιεστή και του χειραγωγού στο όνομα της δημόσιας ωφέλειας και η οποία κυβέρνηση όταν αντιληφθεί την ύπαρξη διαμαρτυρίας και αντίστασης εφαρμόζει κατασταλτικές μεθόδους. Ως λύση στις διαστρεβλώσεις της εξουσίας ο Proudhon προτείνει την οργάνωση των ανθρώπων σε κοινότητες με σεβασμό της ελευθερίας και συνεργασία των κοινοτήτων μεταξύ τους σε ομοσπονδία. Επίσης, προτείνει τον περιορισμό των γραφειοκρατικών διαδικασιών, της φορολογίας και των κατασταλτικών υπηρεσιών όπως η αστυνομία. Με τον τρόπο αυτό θα επέλθει ισορροπία μεταξύ της κυβέρνησης και της ελευθερίας των πολιτών που είναι και το διακύβευμα για τον Proudhon. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί η αντίθεση του στην βίαιη ανάληψη της εξουσίας και η πεποίθησή του ότι η κοινωνική αλλαγή θα επέλθει με διαδικασίες που θα είναι αποκομμένες από αυτές τις πρακτικές σε αντίθεση με τον Karl Marx. Πίστευε μάλιστα ότι ούτε οι πρακτικές των εργατικών απεργιών και κινητοποιήσεων μπορούν να επιφέρουν θετικά αποτελέσματα,

αντιθέτως θα μπορούσαν να επιδράσουν αρνητικά γιατί δεν μπορούν να αλλάξουν ουσιαστικά την οικονομία αλλά αποτελούν μικρές διαμαρτυρίες με περιορισμένη απήχηση. Ο Proudhon επίσης διαφώνησε και σε ένα άλλο σημείο με το Marx, στον τρόπο που αντιλαμβάνονταν την άσκηση της εξουσίας. Συγκεκριμένα, θεωρούσε ότι οι σοσιαλιστές δεν επιδιώκουν την κοινωνική αλλαγή από τα «κάτω» και θέλουν να εφαρμόσουν ένα κομμουνιστικό σύστημα εξουσίας που θα περιορίζει τις κοινωνικές ελευθερίες των ανθρώπων.

Ο Proudhon οραματιζόταν μια κοινωνία που θα επιτύχει την κοινωνική αλλαγή μέσα από τον μπουτουαλισμό δηλαδή τις αμοιβαίες σχέσεις στις αρχές της αλληλεγγύης για την ανοικοδόμηση της κοινωνίας. Ακόμα η έννοια της συνένωσης αποδεικνύεται σημαντική καθώς διαμέσου αυτής μπορούν να οργανωθούν εργατικές εταιρείες που θα αποκτήσουν δύναμη και θα αντιπαλέψουν με τις αστικές. Βασικές αρχές για τον Proudhon στην οργάνωση του πλαισίου των συνεταιρισμών είναι η δημοκρατία, η ισότητα και η ελευθερία. Επίσης όλα τα μέλη θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθε και οι εργασίες θα πρέπει να ανατίθενται και να αμείβονται ισάξια. Η εφαρμογή της θεωρίας του ήρθε με την ίδρυση το 1849 της μη κερδοσκοπικής τράπεζας ανταλλαγών την «Λαϊκής τράπεζας» που χρησιμοποιούσε εναλλακτικό νόμισμα και τα μέλη της μπορούσαν να δανείζονται με πολύ χαμηλό επιτόκιο. Η φυλάκιση όμως του Proudhon για τις ιδέες του ήταν η αιτία που η τράπεζα δεν κατάφερε να ανθίσει παρά το γεγονός ότι απαριθμούσε 13.000 μέλη.

1.2.2 Η προσέγγιση του Polanyi

Ο Karl Polanyi (1896-1964) ανέπτυξε την θεωρία του στις αρχές του 20^{ου} και μελέτησε την οικονομική ιστορία σε συνδυασμό με την ανθρωπολογία. Το έργο του αποτελεί σημαντικό εργαλείο για ερευνητές από ποικίλες επιστήμες όπως κοινωνιολογία και πολιτική οικονομία που αμφισβητούν τον καπιταλισμό και υιοθετούν μια πιο σφαιρική προσέγγιση της οικονομίας. Η κριτική που ασκεί στην λειτουργία της αγοράς της εποχής του βρίσκει εφαρμογή και στα επίκαιρα δεδομένα των φιλελεύθερων καθεστώτων της εποχής μας. Ο Polanyi επιδιώκει μέσα από μια θεωρητική και πρακτική προσέγγιση να θεμελιώσει τις βάσεις ώστε να επιτευχθεί ένα νέο οικονομικό σύστημα στο οποίο οι έννοιες οικονομία και κοινωνία θα είναι άρρηκτα συνδεδεμένες.

Αρχικά ο Polanyi (1977) εκφράζει την κριτική του στους κλασσικούς οικονομολόγους που μέσα από φιλελεύθερες ιδέες επιδιώκουν να αποδώσουν στην αγορά φυσικούς κανόνες που ρυθμίζουν την λειτουργία της. Για παράδειγμα αμφισβητεί την άποψη του Adam Smith ο οποίος υποστηρίζει ότι ο καταναλωτισμός και η αγοραπωλησία ή ανταλλαγή αγαθών είναι μια έμφυτη ανάγκη των ανθρώπων μέσα από την οποία οδηγούμαστε στην οικονομία της αγοράς. Ο αντίλογος σε αυτό είναι ότι στο παρελθόν λειτουργούσαν κοινωνίες στις οποίες οι συναλλαγές δεν διαδραμάτιζαν πρωτεύοντα ρόλο στην λειτουργία τους αλλά εξαιτίας της βιομηχανικής επανάστασης απέκτησαν πρωταρχικό ρόλο στις μετέπειτα κοινωνίες. Επίσης, ο καταμερισμός της εργασίας που υπάρχει από την αρχαιότητα συνεπάγεται κάποια είδη ανταλλαγών και αγοράς, ωστόσο οι λειτουργίες αυτές δεν αποτελούσαν κυρίαρχες αρχές στην οργάνωση της κοινωνίας όπως στον καπιταλισμό. Εκτός από την κριτική που ασκεί στους φιλελεύθερους οικονομολόγους, αμφισβητεί και τον Karl Marx για την πεποίθησή του ότι η οικονομία παίζει τον κεντρικό ρόλο στην κοινωνία και κατευθύνει την κοινωνική και πολιτική εξέλιξή της. Θεωρεί μάλιστα ότι η αποδοχή των κοινωνικών τάξεων από τον Marx είναι λανθασμένη και συντονίζεται με τις φιλελεύθερες αντιλήψεις ενώ οι κοινωνικές ανάγκες είναι αυτές που προσδιορίζουν τις κοινωνικές τάξεις. Η διαφορά τους είναι ότι ο Marx αντιλαμβάνεται την ταξική πάλη ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις ως καταλύτη των εξελίξεων στην κοινωνία ενώ ο Polanyi πιστεύει ότι η ταξική πάλη αποσκοπεί σε διαδικασίες της κοινωνίας με μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Κατά τον Polanyi δεν θα πρέπει να θεωρείται ότι σε μια κοινωνία το κίνητρο των ατόμων είναι αποκλειστικά η ικανοποίηση υλικών αγαθών αν και η κοινωνία σαφώς επηρεάζεται από την οικονομική κατάσταση που επικρατεί. Γενικότερα, αντιτίθεται στην χρήση του όρου «οικονομικού ανθρώπου» που δημιουργήθηκε τον 19^ο αιώνα δηλαδή τον άνθρωπο που λειτουργεί αποκλειστικά σύμφωνα με το οικονομικό του συμφέρον γιατί θεωρεί ότι κατά βάση ο άνθρωπος είναι κοινωνικό ον, χαρακτηριστικό που υπερισχύει.

Ο Polanyi στην προσπάθειά του να διατυπώσει την έννοια της οικονομίας την διαχωρίζει σε ουσιαστική και τυπική (Stanfield, 1986). Θεωρεί ότι η έννοια του «οικονομικού ανθρώπου» ερμηνεύει την τυπική έννοια της οικονομίας με την προσφορά και την ζήτηση να διαμορφώνουν την αγορά και τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Η αυτορρύθμιση της αγοράς εκτός ότι είναι εξαιρετικά απλουστευμένη ιδέα δεν είναι δυνατό να ισχύει γιατί τότε θα μπορούσε να εξηγηθεί ο διαφορετικός ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης μεταξύ οικονομιών. Ο Polanyi διαφωνώντας με αυτή την προσέγγιση καθώς δεν δίνει ουσιαστικές λύσεις σε πολλά ερωτήματα και αναζητώντας την ουσιαστική έννοια της οικονομίας

καταλήγει στην ουσιώδη αλληλεπίδραση μεταξύ οικονομίας και κοινωνίας (Muukkonen, 2006). Για τον Polanyi η ανάγκες της κοινωνίας δεν έχουν απαραίτητα υλικό χαρακτήρα και η κοινωνία είναι αυτή που διαμορφώνει την οικονομική δραστηριότητα η οποία δεν αποτελείται μόνο από τις αγορές αλλά και από μη οικονομικές διαδικασίες όπως η αμοιβαιότητα και η αναδιανομή που στοχεύουν σε κοινωνικές και ηθικές αξίες. Άλλωστε, στις παλαιότερες οικονομίες πριν τον φιλελευθερισμό η οικονομική δραστηριότητα καθοριζόταν περισσότερο από κοινωνικά κριτήρια παρά από την οικονομική ωφέλεια.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ο Polanyi επιδίωξε την διατύπωση του όρου κοινωνία της αγοράς έναντι του όρου οικονομία της αγοράς θέλοντας να τονίσει την σημαντική αλληλεπίδραση της κοινωνίας με την οικονομία σε αντίθεση με την επικρατούσα αντίληψη του 19^{ου} αιώνα όπου η οικονομία καθορίζεται από την αγορά. Η αυτορρύθμιση της αγοράς που ευαγγελίζονται οι φιλελεύθεροι αντιμετωπίζει όλη την παραγωγή και την διαδικασία αυτής ως προϊόν προς πώληση από το οποίο προκύπτουν όλα τα εισοδήματα των ανθρώπων όπως την προσφορά της εργασίας, και την εκμετάλλευση της γης. Η θεωρία του Polanyi διαφωνεί έντονα με την αντιμετώπιση της εργασίας ως εμπόρευμα καθώς η εργασία είναι μια αναπόσπαστη δραστηριότητα της ζωής που καλύπτει ανάγκες που είναι διαφορετικές από τις ανάγκες της αγοράς. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η άποψή του για την γη και το χρήμα καθώς θεωρεί ότι δεν παράγουν αξία γιατί δεν παράγονται από τον άνθρωπο. Αφενός η γη είναι ένα φυσικό στοιχείο που προϋπάρχει και αφετέρου το χρήμα απλώς αποδεικνύει την αγοραστική δυνατότητα που προκύπτει από την ιδιωτική και δημόσια αξιοπιστία. Αποδίδει λοιπόν την εμφάνιση της οικονομίας της αγοράς στην βιομηχανική επανάσταση όπου όλα τα βιομηχανικά στοιχεία της παραγωγής η εργασία, το χρήμα και η γη απέκτησαν εμπορική αξία. Η πολυπλοκότητα των βιομηχανικών μηχανημάτων και της παραγωγής απαιτούσαν την καλύτερη οργάνωση της διαδικασίας ώστε να καταστεί εμπορεύσιμη η παραγωγή με συνέπεια την οικονομία της αγοράς. Από τη στιγμή που η γη, το χρήμα και η εργασία αποτέλεσαν πλασματικά προϊόντα, η αξίες και η καθημερινότητα των ανθρώπων άλλαξε δραματικά (Σπυριδάκης, 2010). Ο ρόλος του κράτους στην εφαρμογή αυτών των φιλελεύθερων πολιτικών της αγοράς είναι να επιβάλει με αυταρχικό τρόπο τον σχεδιασμό της. Για το λόγο αυτό προκαλείται η αντίδραση των πολιτών που αντιλαμβάνονται την αρνητική πλευρά.

1.2.3 Η προσέγγιση του Holloway

Ο John Holloway γεννημένος το 1947 μέσω του έργου του προσπάθησε να αναδείξει μια εναλλακτική προσέγγιση του κράτους και του καπιταλισμού καθώς και τις προϋποθέσεις που οδηγούν στην κοινωνική αλλαγή επηρεασμένος από το κίνημα της εναλλακτικής παγκοσμιοποίησης και τους Ζαπατίστας του Μεξικού. Το πιο γνωστό έργο του είναι «Να αλλάξουμε τον κόσμο χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία» το οποίο αποτυπώνει την προσέγγιση της εξουσίας από τον Holloway επιχειρώντας να αναδείξει τον σημαντικό ρόλο των επαναστατικών πρακτικών. Αυτή η πιο σύγχρονη προσέγγιση του Holloway στις αρχές του 1990 είναι στηριγμένη στις ιδέες του ανοιχτού μαρξισμού, μιας ομάδας ερευνητών και θεωρητικών που άσκησαν κριτική στον δογματισμό που κυριαρχούσε την μαρξιστική θεωρία. Οι σχέσεις των ανθρώπων σύμφωνα με αυτή την μαρξιστική προσέγγιση αντιμετωπίζονται με υλική υπόσταση και άρα η συμπεριφορά των ατόμων ακολουθεί αναγκαία και προκαθορισμένη πορεία σύμφωνα με τις δομικές αναγκαιότητες. Επίσης, οι κοινωνικές σχέσεις φετιχοποιούνται που σημαίνει ότι οι προσωπικές σχέσεις μεταξύ των ατόμων θεωρούνται ως αντικειμενικές σχέσεις μεταξύ πραγμάτων. Η επίπτωση της φετιχοποίησης στο κοινωνικό σύνολο είναι η κοινωνική δράση και πάλη να είναι απόλυτα κατευθυνόμενη και επηρεασμένη από δομικές αιτιότητες.

Σε αντίθεση με την μαρξιστική θεωρία, ο ανοικτός μαρξισμός υποστηρίζει ότι με τον τρόπο που είναι δυναμική η εξέλιξη της ιστορίας με τον ίδιο τρόπο πρέπει να αντιμετωπίζεται και η ταξική πάλη χωρίς να περιορίζεται σε αυστηρά καλούπια και δογματισμούς. Παρόλα αυτά ο ανοικτός μαρξισμός δεν αποδέχεται καθολικά την υποκειμενικότητα αλλά θεωρεί ότι θα πρέπει να εξετάζεται η έννοια της σχέσης έναντι της δομής. Ακόμα, ο ανοικτός μαρξισμός επιδίωξε να επαναφέρει την σύνδεση της θεωρίας με την πράξη, στοιχείο που ενώ υπήρχε στην θεωρία του Marx έφθινε με τον χρόνο με αποτέλεσμα να αποκοπεί από την κοινωνία (Bonfeld et al., 1992). Συγκεκριμένα, το κεφάλαιο αντιλαμβάνεται ως σχέση και παράλληλα ως υποκείμενο. Ως σχέση γιατί αναπτύσσεται η ταξική πάλη και ως υποκείμενο γιατί αποτελεί το ενεργητικό στοιχείο αυτής της σχέσης μέσω της εργασίας. Ο ανοικτός μαρξισμός θεωρεί ασύμμετρη την σχέση μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας ενώ η σχέση τους δεν είναι αμφίδρομη δηλαδή το κεφάλαιο εξαρτάται από την εργασία αλλά η εργασία δεν εξαρτάται απαραίτητα από το κεφάλαιο. Με αφορμή την παραπάνω σχέση ο Holloway προσπάθησε να δημιουργήσει μια έννοια της εργασίας που θα είναι αποκομμένη από το κεφάλαιο και άμεσα εφαρμόσιμη στις παρούσες συνθήκες.

Η κριτική του Holloway (2002) στην Μαρξιστική θεωρία έγκειται στο γεγονός ότι έχει αποβάλλει το κριτικό στοιχείο και ρέπει προς τον επιστημονισμό, στοιχείο που υποστηρίζει ότι παρουσιάζεται έντονα και στους μετέπειτα θεωρητικούς όπως ο Engels και ο Lenin. Άλλωστε και οι στρουκτουραλιστές αργότερα θεώρησαν την μαρξιστική προσέγγιση ως αντικειμενική επιστήμη που περιβάλλεται από ορθούς κανόνες. Σύμφωνα με τον Χρύση (2009), ο Holloway σημειώνει δύο ερωτήματα που ανακύπτουν από αυτή την προσέγγιση το επιστημονικό και το οργανωτικό. Το πρώτο αφορά το ερώτημα εάν ο ανθρώπινος παράγοντας δεν επηρεάζει την πορεία της ιστορίας μήπως τότε ο ταξικός αγώνας αποδεικνύεται μάταιος και η ταξική πάλη χάνει το ρόλο της και μετατρέπεται σε ένα μέσο με το οποίο απλά εξελίσσονται τα ήδη προκαθορισμένα νομοτελειακά γεγονότα; Η βέβαιη εξέλιξη των γεγονότων βρίσκει ολοκληρωτικά αντίθετο τον Holloway που υποστηρίζει ότι η αβέβαιη εξέλιξη της ταξικής πάλης είναι δεδομένη καθώς η βεβαιότητα της πορείας της κοινωνίας είναι στοιχείο που χαρακτηρίζει την εξουσία. Το δεύτερο οργανωτικό ερώτημα αφορά στην αποδοχή από την μαρξιστική θεωρία της ιεραρχικής δομής που δημιουργείται από γνώστες που κατέχουν την απόλυτη αλήθεια και θα πρέπει να καθοδηγούν και να εκπαιδεύουν τις μάζες. Ο Holloway θεωρεί ότι οι γνώστες μέσα από αυτή την δομή ασκούν εξουσία στους μη γνώστες θεωρώντας τους ανίκανους να εκφέρουν άποψη.

Το παραπάνω θέμα της εξουσίας απασχόλησε έντονα τον Holloway ο οποίος διαχώρισε την εξουσία σε δύο κατηγορίες την εξουσία-για και η δεύτερη την εξουσία-επί (Χρύσης, 2009). Η πρώτη κατηγορία προσεγγίζει την έννοια του ανθρώπου ως κοινωνικό ον που αμφισβητεί τους κοινωνικούς περιορισμούς και οργανώνει την δράση του ώστε να επιτύχει τους στόχους που έχει θέσει. Αντίθετα, η εξουσία-επί δρα περιοριστικά για την εξουσία-για ώστε να την καταστείλει. Ο Holloway (2010), υπερασπιζόμενος την εξουσία-για δημιούργησε τον όρο αντεξουσία που αποτελεί μια άρνηση των μηχανισμών που παράγουν εξουσία. Πιο συγκεκριμένα, η αντεξουσία είναι μια έννοια ανατρεπτική που καταργεί την εξουσία-επί και απελευθερώνει την εξουσία-για. Ανώτερος σκοπός της αντεξουσίας είναι η οριστική κατάργηση των σχέσεων εξουσίας που δημιουργούνται από την εξουσία-επί και κατά τον Holloway, αυτή η αντιμετώπιση είναι πιο εφαρμόσιμη και επαναστατική από την κατάληψη της εξουσίας. Για τον Holloway λοιπόν το δίλημμα επανάσταση ή μεταρρύθμιση που ανέκυψε μέσα από την μαρξιστική θεωρία δεν θα έπρεπε να υπάρχει καθώς και οι δύο αυτές πρακτικές απέτυχαν γιατί κάθε κοινωνική αλλαγή επαναστατική ή μεταρρυθμιστική περνά από το κράτος. Μάλιστα, αναφέρει παραδείγματα του υπαρκτού σοσιαλισμού όπως η Κίνα ή η Σοβιετική Ένωση όπου ενώ κατάφεραν να μειώσουν τις κοινωνικές ανισότητες και να

βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής, ωστόσο δεν κατάφεραν να δημιουργήσουν κοινωνίες που θα αυτοπροσδιορίζονται και θα στηρίζονται στην ελευθερία η οποία αποτελεί κομβικό στοιχείο της κομμουνιστικής θεωρίας. Σύμφωνα με τον Holloway, η στρεβλή εντύπωση της κοινωνικής αλλαγής μέσα από το κράτος προκύπτει από το γεγονός ότι το κράτος λαμβάνεται ως μια εξωτερική δύναμη που είναι αποσυνδεδεμένη από τις οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις δηλαδή απλά σαν ένα μέσο υλοποίησης για τους σκοπούς του καπιταλισμού. Στην επαναστατική προοπτική το εργαλείο αυτό θα επέλθει στα χέρια της εργατικής τάξης για την εξυπηρέτηση των σκοπών της. Η προηγούμενη προσέγγιση όμως δεν δικαιολογεί την αποτυχία του κράτους που προσπάθησε να επιφέρει ριζικές κοινωνικές αλλαγές. Επίσης, το προαπαιτούμενο της ανάληψης της πολιτικής εξουσίας για την κοινωνική αλλαγή ισχυροποιεί τον ρόλο του κόμματος μέσω της ιεραρχίας που διαμορφώνεται και καταστέλλει τις άλλες μορφές πάλης. Με άλλα λόγια, η αντικατάσταση των επαναστατικών πρακτικών από τις εξουσιαστικές επιβάλλει την κυριαρχία και εξουσία του κόμματος. Στόχος θα πρέπει να είναι η δημιουργία μιας κοινωνίας που θα έχει απωλέσει τις σχέσεις εξουσίας και όχι ένας εναλλακτικός τρόπος εξουσίας. Θα ήταν οξύμωρο λοιπόν να διεκδικείται μια κοινωνία χωρίς εξουσιαστικές σχέσεις μέσω της ανάληψης της εξουσίας αλλά μέσω της κατάλυσης αυτής. Η έννοια της αντεξουσίας του Holloway έχει δεχθεί ποικίλες κριτικές όσον αφορά στην υπόδειξη του τρόπου με τον οποίο θα καταργηθεί η κρατική εξουσία αλλά αντίθετα η θεωρία του παρουσιάζει μια γενική και αόριστη θεώρηση του κράτους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης, παρά την κριτική που έχει δεχθεί από ορισμένους ερευνητές έχει πολλές εκφάνσεις και είναι απαραίτητη για την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής. Η σύνδεσή της με την οικονομική επιστήμη γίνεται μέσω της αλληλέγγυας οικονομίας και της κοινωνίας των πολιτών που εμπεριέχουν την ενεργοποίηση των πολιτών μέσα από εναλλακτικές δράσεις. Η αλληλέγγυα οικονομία και η κοινωνία των πολιτών έχουν διπλή στόχευση: οικονομική με την δημιουργία οικονομικών σχέσεων που βασίζονται στην αμοιβαία δικαιοσύνη και πολιτική με την επίτευξή της αυτοδιαχείρισης των δημόσιων χώρων και την ενίσχυση της δημοκρατικής κουλτούρας και πρακτικών. Ωστόσο, στην κοινωνία των πολιτών η επιχειρηματική δραστηριότητα διαδραματίζει δευτερεύοντα ρόλο καθώς η αντίληψη για το κοινωνικό όφελος είναι αυτή που καθορίζει την δράση της.

Όλες οι παραπάνω έννοιες εκφράζονται μέσα από την οπτική των θεωρητικών των εναλλακτικών χώρων. Αρχικά ο Proudhon τον 19^ο ασκεί κριτική στο κράτος για τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του και την ιδιοκτησία γιατί δεν παράγει πλούτο αλλά είναι αντίθετος με την βίαιη ανάληψη της εξουσίας, άποψη με την οποία συμφωνεί και ο Holloway στην πιο σύγχρονη προσέγγισή του. Ο Proudhon πιστεύει στην κοινωνική αλλαγή μέσω της δημιουργίας ενώσεων πολιτών που θα έχουν δικαίωμα χρήσης των μέσων παραγωγής με σεβασμό στην δημοκρατία, ισότητα και ελευθερία. Στην συνέχεια ο Polanyi επιχειρεί τον επαναπροσδιορισμό της σχέσης μεταξύ οικονομίας και κοινωνίας δημιουργώντας τον όρο κοινωνία της αγοράς σε αντιδιαστολή με την οικονομία της αγοράς θέλοντας να τονίσει την αναγκαιότητα η οικονομία να προσδιορίζεται από τις ανάγκες της κοινωνίας. Τέλος, ο Holloway τον 21^ο αιώνα εντοπίζει δύο μορφές εξουσίας την εξουσία-για πού αφορά την αμφισβήτηση των κοινωνικών περιορισμών και την εξουσία-επί που ασκείται για να καταπιέσει τους εξουσιαζόμενους. Θεωρεί μάλιστα ότι η κοινωνική αλλαγή θα έρθει από εναλλακτικές δομές που θα δημιουργηθούν και θα είναι ανεξάρτητες από το κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΕΙΔΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αποσαφηνίστηκαν οι όροι αλληλεγγύη, κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία και κοινωνία των πολιτών που αποτελούν βασικές έννοιες των εναλλακτικών χώρων. Επίσης, παρουσιάστηκαν οι τρεις βασικότερες θεωρητικές προσεγγίσεις του Proudhon, του Polanyi και του Holloway για τους εναλλακτικούς χώρους. Παρακάτω παρουσιάζονται αναλυτικά οι εναλλακτικοί οικονομικοί και κοινωνικοί χώροι που αναπτύχθηκαν στα χρόνια της κρίσης, η ιστορική εξέλιξή τους καθώς και ο κοινωνικός ρόλος που επιτελούν. Επιπλέον, γίνεται η σύνδεσή τους με την θεωρία αυτοδιαχείρισης των κοινών παραθέτοντας τα κριτήρια για την αποτελεσματική λειτουργία τους.

2.1 Συνεταιρισμοί

Οι ακραίες εκφάνσεις του φιλελευθερισμού του 19^{ου} με τις συνέπειές του όπως η φτώχεια, η ανέχεια και τις εξαθλιωμένες συνθήκες εργασίας ήταν η αιτία για την γέννηση των συνεταιρισμών (Παπαγεωργίου, 2007). Ο Robert Owen θεωρείται από τους πρωτεργάτες του συνεταιρισμού καθώς το 1825 προσπάθησε να οργανώσει στις ΗΠΑ την ουτοπική κοινότητα, σύμφωνα με την συνεταιριστική ιδεολογία, και παρά το γεγονός ότι δεν ήταν επιτυχημένο το εγχείρημα, η ιδέες του συνεταιρισμού θεμελιώθηκαν και εξαπλώθηκαν (Williams, 2012).

2.1.1 Ο συνεταιρισμός του Rochdale

Ως αναφορά στην ιστορία των συνεταιρισμών αποτελεί ο πρώτος καταναλωτικός συνεταιρισμός του Rochdale γνωστός ως «εταιρεία των Δίκαιων σκαπανέων του Rochdale» που ιδρύθηκε το 1844, σε μια μικρή πόλη στη Δυτική Αγγλία κοντά στο Μάντσεστερ. Κατά την περίοδο αυτή η εξάπλωση της βιομηχανικής επανάστασης και η αντικατάσταση του εργατικού δυναμικού από μηχανές στην παραγωγή είχε ως αποτέλεσμα την επικράτηση υψηλών ποσοστών ανεργίας και άσχημων συνθηκών εργασίας που οδηγούσαν στην εξαθλίωση μεγάλο μέρος του πληθυσμού της πόλης. Σκοπός του συνεταιρισμού ήταν με την οικονομική συμμετοχή των μελών του και την συγκέντρωση του μετοχικού κεφαλαίου, η

προμήθεια των μελών του με είδη κατανάλωσης απαραίτητων για την διαβίωσή τους σε λογικές τιμές. Η δομή και η λειτουργική σύνθεση του συνεταιρισμού στηρίχθηκε στις ιδέες του Robert Owen (1771-1858) και του William King (1776-1865) οι οποίοι θεωρούνται πρωτεργάτες των καταναλωτικών συνεταιρισμών και πατέρες του σύγχρονου συνεργατισμού (Fairbairn, 1959). Οι ιδέες τους αναδύθηκαν και ρίζωσαν στις κοινωνίες που δέχονταν τις συνέπειες του ακραίου φιλελευθερισμού της εποχής (Παπαγεωργίου, 2007). Αν και σε πολλές περιπτώσεις οι εφαρμογές και οι πειραματισμοί που πραγματοποίησαν οι θεωρητικοί δεν πέτυχαν τους σκοπούς τους, είχαν σαν αποτέλεσμα την εξάπλωση των συνεταιριστικών αρχών ως μέσω διεξόδου και την αύξηση των συλλογικών εγχειρημάτων (Williams, 2007).

2.1.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις και κατηγορίες συνεταιρισμού

Παρά το γεγονός ότι αναφερόμαστε στον συνεταιρισμό του Rochdale ως την σύγχρονη απαρχή της συνεργατικότητας, υπάρχει πληθώρα συλλογικών οικονομικών εγχειρημάτων σε προηγούμενες ιστορικές περιόδους (Moulaert & Ailenei, 2005). Συγκεκριμένα συλλογικές μορφές και πρακτικές που αφορούν την παραγωγή προϊόντων, την κατανάλωση ή την ανταλλαγή τους αναφέρονται ακόμα από την Αρχαία Ελλάδα και τον Μεσαίωνα (Παπαγεωργίου, 2007). Στις πρακτικές και στα εγχειρήματα αυτά ενώ εντοπίζονται αρκετά χαρακτηριστικά, εντούτοις δεν θεμελιώνονται σε μια κοινή βάση αναφοράς για την κατηγοριοποίησή τους και για τον λόγο αυτό χαρακτηρίζονται άτυποι συνεταιρισμοί. Οι συνεταιρισμοί ακολούθησαν μια πορεία στο χρόνο που χαρακτηρίζεται από ποικίλες αλλαγές στην μορφή τους. Σε συνδυασμό με το γεγονός ότι συναντιούνται παγκοσμίως συνεταιρισμοί οργανωμένοι κάτω από διαφορετικούς κοινωνικούς, οικονομικούς και θεσμικούς όρους θέτει δυσκολίες στην δημιουργία ενός ορισμού που θα αποδίδει όλα αυτά τα ποικίλα χαρακτηριστικά των διαφόρων εγχειρημάτων του συνεταιρισμού (Παπαγεωργίου, 2007).

Η Διεθνής Συνεταιριστική Συμμαχία ICA (International Cooperative Alliance) στο 15^ο Συνέδριό της το 1937 όρισε τις Διεθνείς Συνεταιριστικές Αρχές για τις οποίες το σημείο αναφοράς τους ήταν ο πρώτος σύγχρονος συνεταιρισμός του Rochdale (Williams, 2007). Οι αρχές αυτές τροποποιήθηκαν στο χρόνο ανάλογα με τις εκάστοτε κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, ωστόσο διατηρούν τρεις βασικές κατευθύνσεις : την ελεύθερη συμμετοχή, τον δημοκρατικό έλεγχο από τα μέλη και την απαγόρευση ατομικής ιδιοποίησης κεφαλαίου (Καβουλάκος– Γριτζάς, 2015). Το 1995, η Διεθνής Συνεταιριστική Συμμαχία (ICA) στο 31^ο Συνέδριό της διατύπωσε έναν ορισμό για τον συνεταιρισμό. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, ο

συνεταιρισμός αποτελεί μία επιχείρηση ένωσης προσώπων με κοινή ιδιοκτησία που λειτουργεί με δημοκρατικούς όρους, διατηρεί την αυτονομία της και αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των κοινά ορισμένων οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών επιδιώξεων. Στο ίδιο συνέδριο οι Διεθνείς Συνεταιριστικές Αρχές εμπλουτίστηκαν με ως εξής: οικονομική συνδρομή των μελών, ανεξαρτησία και αυτονομία, συνεργασία μεταξύ των συνεταιρισμών, εκπαίδευση, κατάρτιση και ενημέρωση της κοινωνίας και μέριμνα για την κοινότητα (Κλήμη-Καμινάρη & Παπαγεωργίου, 2010). Ο Williams (2007) διατύπωσε την άποψη ότι οι παραπάνω αρχές είναι παρεμφερείς με τις αρχές του Rochdale εκτός από την μέριμνα και την φροντίδα για την κοινότητα το οποίο είναι ένα νέο χαρακτηριστικό που προστίθεται στις στοχεύσεις του συνεταιρισμού. Στην πράξη, κρίθηκε απαραίτητο από τους συνεταιρισμούς ανά τον κόσμο να διαμορφώσουν κάποιες ή όλες από τις παραπάνω αρχές ώστε να είναι συμβατές με τους πολιτιστικούς ή νομικούς περιορισμούς κάθε κοινωνίας.

Οι Birchall και Ketilson (2009) θεωρούν ότι οι τρεις εμπλεκόμενες ομάδες στην λειτουργία των συνεταιρισμών είναι οι παραγωγοί, οι εργαζόμενοι και οι καταναλωτές. Στη βάση της θεωρίας ότι σε κάθε συνεταιρισμό κάποια από τις παραπάνω ομάδες παίζει πρωτεύοντα ρόλο προσπάθησαν να κατηγοριοποιήσουν τα είδη του συνεταιρισμού. Συγκεκριμένα κατέληξαν στους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς, τους συνεταιρισμούς παραγωγών και εργατικούς συνεταιρισμούς. Στην πρώτη κατηγορία, στους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς οι καταναλωτές κατευθύνουν το είδος και την ποσότητα των προσφερόμενων αγαθών και υπηρεσιών καθώς επίσης καθορίζουν την αμοιβή των άλλων δύο μερών. Στους συνεταιρισμούς παραγωγών, οι συνεταιρισμένες παραγωγές επιχειρήσεις αποφασίζουν την στρατηγική που θα ακολουθηθεί σχετικά με την διάθεση των προϊόντων και υπηρεσιών. Κατά την ίδια λογική, στους εργατικούς συνεταιρισμούς οι εργαζόμενοι λαμβάνουν τις παραπάνω αποφάσεις. Επίσης, συμπληρώνουν άλλο ένα είδος συνεταιρισμού που αφορά τον χρηματοοικονομικό κλάδο και σε αυτόν ανήκουν οι συνεταιριστικές τράπεζες, πιστωτικές ενώσεις και αλληλασφαλιστικές εταιρείες.

2.2 Κοινοτικά υποστηριζόμενη γεωργία

Η Κοινοτικά Υποστηριζόμενη Γεωργία (ΚΥΓ) κατατάσσεται στα αγροδιατροφικά δίκτυα και αφορά το σύνολο των σχέσεων που δημιουργούνται μέσω της τροφής ανάμεσα στους καταναλωτές και παραγωγούς (Cox et al., 2008). Η ορολογία καθιερώθηκε την δεκαετία του 1980 όταν η ιδέα της ΚΥΤ εξαπλώθηκαν στις ΗΠΑ. Στα δίκτυα αυτά ο κίνδυνος της

παραγωγής που αντιμετωπίζει ο παραγωγός μοιράζεται ανάμεσα σε αυτόν και τον καταναλωτή και έτσι ο παραγωγός δεν ερωμίζεται εξολοκλήρου το κόστος στην περίπτωση απώλειας της παραγωγής του (Cox et al., 2008). Τα προϊόντα τα οποία περιλαμβάνονται είναι του πρωτογενούς τομέα της αγροτικής και κτηνοτροφικής παραγωγής. Βασική αρχή που διέπει τα δίκτυα είναι ότι πρέπει να προτάσσεται η δίκαιη και επωφελής συναλλαγή μεταξύ των παραγωγών και καταναλωτών με συμφωνημένες τιμές, ποσότητες και ποικιλία προϊόντων (Ανθοπούλου και Παρταλίδου, 2015). Συνήθως, το σύστημα που ακολουθείται είναι η παράδοση σε εβδομαδιαία βάση από τους παραγωγούς στους τοπικούς καταναλωτές των προϊόντων που έχουν συμφωνηθεί.

2.2.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις και κατηγορίες ΚΥΓ

Το παραπάνω κίνημα γεννήθηκε στην Ιαπωνία την δεκαετία του 1970 εξαιτίας της ανησυχίας των γονέων για την ποιότητα των γεωργικών προϊόντων που κατανάλωναν τα παιδιά τους. Έτσι συμφωνήθηκε η εκ των προτέρων αγορά των προϊόντων που καλλιεργούνταν με την προϋπόθεση ότι προέρχονταν από βιολογική καλλιέργεια. Σύμφωνα με τις Ανθοπούλου και Παρταλίδου (2015) ένας επιπλέον λόγος ήταν εκτός από την γενικότερη ανησυχία για την διατροφή, ο περιορισμός της γεωργικής γης εξαιτίας της ταχύτατης εξάπλωσης των αστικών κέντρων. Ενώ στις ΗΠΑ όπως αναφέραμε τα δίκτυα εμφανίστηκαν την δεκαετία του '80, στην Ευρώπη καθυστέρησε αρκετά κάνοντας την εμφάνισή τους στην Γαλλία μόλις το 2000. Στην Ελλάδα άργησε ακόμα περισσότερο, έως το 2011 με την ίδρυση της Κοινοτικά Στηριζόμενης Αγροτικής Παραγωγής (ΚΟΙΣΑΠ). Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αξιοσημείωτη επέκταση των ΚΥΓ σε όλο τον κόσμο με ταυτόχρονη εξάπλωση της εμβέλειάς τους από τοπικό σε περιφερειακό επίπεδο (Pole and Grey, 2013).

Τα δίκτυα ΚΥΓ εντοπίζονται με διάφορες παραλλαγές ως προς τον τρόπο πληρωμής, τον βαθμό συμμετοχής των καταναλωτών, την συχνότητα και τον τρόπο διανομής των προϊόντων. Πιο συγκεκριμένα υπάρχουν δίκτυα ΚΥΤ στα οποία ο καταναλωτής απλώς αγοράζει τα προϊόντα, χωρίς την ύπαρξη κάποιου μεσάζοντα, απευθείας από τον παραγωγό. Στην περίπτωση αυτή, ο βαθμός συμμετοχής του καταναλωτή και η δέσμευσή του είναι πολύ χαμηλή. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις όπου οι καταναλωτές κατά τις χρονικές περιόδους της συγκομιδής συμμετέχουν στις αγροτικές εργασίες ή ακόμα συμμετέχουν στην λήψη αποφάσεων που αφορούν την παραγωγή ή την ιδιοκτησία των εκτάσεων γης (Cox et al, 2008). Όσον αφορά τον τρόπο εξόφλησης των προϊόντων από μέρους των καταναλωτών

μπορεί να γίνεται με το επίσημο εθνικό νόμισμα, με τοπικά εναλλακτικά νομίσματα είτε ακόμα με παρεχόμενη ανταποδοτική εργασία. Τέλος, μπορεί να ποικίλει η περιοδικότητα στην διανομή, αν και η πιο συνηθισμένη είναι η εβδομαδιαία βάση, τα σημεία διανομής των προϊόντων όπως για παράδειγμα να ορίζεται ως τόπος παράδοσης των προϊόντων τα σημεία παραγωγής ή τα σημεία διαμονής των καταναλωτών.

Παρακάτω ακολουθεί μια κατηγοριοποίηση των ΚΥΤ ανάλογα με τον ρόλο που επιτελούν οι δύο εμπλεκόμενες ομάδες, οι παραγωγοί και οι καταναλωτές. Με την έννοια ρόλος εννοείται ο κυρίαρχος ρόλος που διαδραματίζει κάποια ομάδα με την ανάληψη του κινδύνου παραγωγής. Πολλές φορές όμως το παραπάνω κριτήριο αποδυναμώνεται, όπως θα δούμε στην συνέχεια, και θεωρείται ότι κατέχει κυρίαρχο ρόλο η ομάδα η οποία έχει το δικαίωμα να λαμβάνει αποφάσεις σχετικά με την ιδιοκτησία, τον τόπο και τρόπο παραγωγής των προϊόντων, όπως καθορισμός των ειδών και ποσοτήτων των καλλιεργούμενων προϊόντων και των εφαρμοζόμενων μεθόδων παραγωγής. Έτσι προκύπτουν τρεις κατηγορίες οι οποίες όμως δεν περιορίζονται σε αυστηρά καθορισμένα πλαίσια καθώς πολλά εγχειρήματα παρουσιάζουν μεικτά χαρακτηριστικά:

α) Δίκτυα ΚΥΤ στα οποία κυρίαρχο ρόλο έχουν οι παραγωγοί (producer-led)

Στα εγχειρήματα με κυρίαρχο ρόλο των παραγωγών διακρίνουμε τρία μοντέλα. Αρχικά το μοντέλο των μεριδίων στο οποίο οι καταναλωτές πληρώνουν εκ των προτέρων την παραγωγή και ανά περιόδους τους παραδίδεται μέρος της παραγωγής. Στην περίπτωση αυτή ο κίνδυνος της παραγωγής επιμερίζεται μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών αλλά οι παραγωγοί διατηρούν το δικαίωμα της λήψης αποφάσεων της παραγωγής. Τα μερίδια που θα καταβάλουν οι καταναλωτές μπορεί να διαφοροποιούνται. Για παράδειγμα μπορεί να ακολουθείται η ισόποση καταβολή μεριδίων ανάλογα με τα δικαιώματα οπότε και ισόποση διανομή των προϊόντων ή καταβολή ανάλογα με τις ανάγκες ή την οικονομική δυνατότητα οπότε και τμηματική παράδοση σύμφωνα με τις ανάγκες (Blackford et al., 2010). Στο επόμενο μοντέλο, οι καταναλωτές καταβάλουν συνδρομή συνήθως με την παραλαβή των προϊόντων οπότε επωμίζονται και όλο τον κίνδυνο της παραγωγής αν και οι παραγωγοί εξακολουθούν να λαμβάνουν τις αποφάσεις. Αυτό το μοντέλο ουσιαστικά αναφέρεται σε μια απευθείας παράδοση από έναν παραγωγό ή σύνολο παραγωγών που συνθέτουν εμπορικό συνεταιρισμό (Blackford et al., 2010). Η διαδικασία που ακολουθείται στο τρίτο μοντέλο είναι η εξής: τα μέλη της κοινότητας αποκτούν μερίδια συμμετοχής και με αυτόν τον τρόπο συγκεντρώνεται το αρχικό κεφάλαιο επένδυσης, δηλαδή η χρηματοδότηση παρέχεται από

την κοινότητα που επίσης έχει στην ιδιοκτησία της τον τόπο παραγωγής. Στην συνέχεια ανατίθεται σε κάποιον παραγωγό η καλλιέργεια ο οποίος αναλαμβάνει εκτός από την λήψη των αποφάσεων και τον κίνδυνο της παραγωγής (Blackford et al., 2010).

β) Δίκτυα ΚΥΓ στα οποία κυρίαρχο ρόλο έχουν οι καταναλωτές (consumer-led)

Η σύσταση ενός συνεταιρισμού είναι ο μοναδικός τρόπος μέσω του οποίου οι καταναλωτές μπορούν να διαδραματίζουν τον πρωτεύοντα ρόλο. Αρχικά καταβάλουν τα μέλη του συνεταιρισμού το κεφάλαιο έναρξης το οποίο είναι απαραίτητο για την έναρξη του εγχειρήματος. Στην συνέχεια όμως σε αντίθεση με την προηγούμενη διαδικασία, η παραγωγή δεν ανατίθεται στο σύνολό της αλλά μπορεί να παραχωρηθεί ένα τμήμα της με παράλληλη συνεισφορά των μελών της στη διαδικασία παραγωγής. Ανεξάρτητα με το έμμισθο ή μη προσωπικό που απασχολούν, η λήψη των αποφάσεων πραγματοποιείται από τους καταναλωτές οι οποίοι αναλαμβάνουν τον κίνδυνο της παραγωγής και το ρίσκο της επένδυσης. Το πλεονάζον προϊόν που πιθανό να προκύψει μπορεί είτε να διατεθεί στα μέλη του δικτύου είτε να πωληθεί (Saltmarsh et al., 2011)

γ) Δίκτυα ΚΥΓ στα οποία κυρίαρχο ρόλο έχει η κοινότητα (community-led)

Στην κατηγορία αυτή καμία ομάδα από τους καταναλωτές και τους παραγωγούς δεν κατέχει κυρίαρχο ρόλο. Υπάρχει συνεργασία μεταξύ των δύο ομάδων σχετικά με τις αποφάσεις παραγωγής που λαμβάνονται. Μπορεί οι παραγωγοί να κατέχουν τα καλλιεργούμενα εδάφη αλλά οι καταναλωτές διαμοιράζονται την ευθύνη της αποτελεσματικής λειτουργίας του εγχειρήματος. Για την επιτυχημένη λειτουργία τους είναι απαραίτητη η δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης και κατανόησης μεταξύ των ομάδων. Λόγω των ισχυρών δεσμών που δημιουργούνται, στις περισσότερες περιπτώσεις οι δύο ομάδες χτίζουν σταθερές και μακροχρόνιες συνεργασίες. Οι καταναλωτές είναι ομάδες πολιτών που έχουν οργανωθεί σε άτυπες ή τυπικές ενώσεις όπως καταναλωτικοί συνεταιρισμοί οι οποίοι δεσμεύονται να αγοράσουν όλη την παραγόμενη ποσότητα ενός ή πολλών παραγωγών σε μια προκαθορισμένη συμφωνηθείσα τιμή. Η τιμή αυτή ενδέχεται να μεταβληθεί στην περίπτωση που υπάρξει καταστροφή μέρους της παραγωγής με αποτέλεσμα ο κίνδυνος της παραγωγής να επιμερίζεται και στα δύο μέρη. Το μέγεθος των εγχειρημάτων μπορεί να ποικίλει από μικρές ομάδες πολιτών που αγοράζουν μεγάλες ποσότητες συγκεκριμένων προϊόντων έως πολυπληθείς ομάδες καταναλωτών (Blackford et al., 2010).

2.2.2 Επιπτώσεις της λειτουργίας των ΚΥΓ

Η λειτουργία των ΚΥΓ επιδιώκει να προωθήσει την ιδέα ενός δίκαιου εμπορίου μεταξύ καταναλωτών και παραγωγών κατευθυνόμενο από τις αξίες της προστασίας του περιβάλλοντος, της κοινωνικής δικαιοσύνης, της συνοχής και προσανατολισμένο στις δημοκρατικές διαδικασίες (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015). Μέσω των δικτύων επανασυνδέεται η αγροτική παραγωγή με τις τοπικές κοινωνίες και δημιουργούνται δεσμοί αλληλεπίδρασης και εμπιστοσύνης μεταξύ καταναλωτών και παραγωγών ενώ ενισχύεται και ο ρόλος της κοινότητας (Pole & Grey, 2013). Επίσης, οι καταναλωτές ενημερώνονται, αναθεωρούν τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές αξίες τους και πολλές φορές συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία, γεγονός που αποκλίνει από τις επικρατούσες πρακτικές του διατροφικού συστήματος (Cox κ.ά., 2008). Στις θετικές επιδράσεις συγκαταλέγονται ο επιμερισμός του κινδύνου που ενέχει η παραγωγή και η εξασφάλιση του κεφαλαίου έναρξης της καλλιέργειας καθώς οι μεν καταναλωτές προσβλέπουν σε ποιοτικά και οικονομικά προϊόντα ενώ οι παραγωγοί μετριάζουν τις ζημιές λόγω απώλειας της καλλιέργειας. Επιπλέον, ενισχύεται η εμπιστοσύνη των καταναλωτών σε εναλλακτικές πρακτικές παραγωγής και διάθεσης προϊόντων φιλικές προς το περιβάλλον και η στήριξη σε μικρής κλίμακας γεωργικές εκμεταλλεύσεις (Ανθοπούλου & Παρταλίδου, 2015).

Η κριτική που έχει δεχθεί η ΚΥΓ αφορά στην με τοπικιστική αντίληψη που υιοθετείται και στην πολιτική των πολύ χαμηλών τιμών που σε πολλές περιπτώσεις μεταβιβάζει όλη την ευθύνη αποτελεσματικής λειτουργίας τους στους παραγωγούς οι οποίοι αναγκάζονται να παράγουν με ελάχιστο κέρδος χωρίς να προκύπτει κάποια δυναμική ανατροπής (Cox et al., 2008). Επιπλέον, για να επιτευχθούν οι χαμηλές τιμές σε πολλές περιπτώσεις απασχολείται προσωπικό στην αγροτική παραγωγή με ελάχιστη αμοιβή επιδρώντας αρνητικά στο κοινωνικό σύνολο (Ανθοπούλου & Παρταλίδου, 2015).

2.3 Ομότιμη παραγωγή

Η ομότιμη παραγωγή αποτελεί το είδος των εναλλακτικών εγχειρημάτων που είναι άμεσα συνδεδεμένος με τον τομέα της πληροφορικής αν και τα τελευταία χρόνια η ιδέα εξαπλώθηκε και σε άλλους τομείς γνώσεων. Τα ανοικτά εγχειρήματα ελεύθερου λογισμικού τα οποία οργανώνονται από ένα σύνολο ατόμων με διαφορετική κατάρτιση και ποικίλα επίπεδα γνώσης, έχουν σαν κεντρική ιδέα την εξάπλωση και την ελεύθερη διακίνηση της γνώσης και της πληροφορίας. Το πλαίσιο πληροφόρησης και το πεδίο ενδιαφέροντος

διαμορφώνεται ανάλογα με τις ανάγκες των δημιουργών του λογισμικού οι οποίοι συνεργάζονται και συνεισφέρουν στο εγχείρημα σύμφωνα με τις δυνατότητες τους χωρίς την ύπαρξη κεντρικού συντονισμού. Με άλλα λόγια, η ομότιμη παραγωγή είναι η διαδικασία ανταλλαγής γνώσεων και πόρων σε μια πολυπληθή ομάδα ατόμων χωρίς προκαθορισμένη δομή και ιεραρχία (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015). Βασικοί άξονες που χαρακτηρίζουν αυτού του είδους τα εγχειρήματα είναι η αυτοοργάνωση, η ισοτιμία μεταξύ των μελών και η ελεύθερη συμμετοχή.

2.3.1 Θεωρητική προσέγγιση και κύρια χαρακτηριστικά ομότιμης παραγωγής

Εμπνευστής της ομότιμης παραγωγής ήταν ο Stallman, ερευνητής του MIT ο οποίος το 1983 εμπνεύστηκε την πραγματοποίηση του GNU Project, του πρώτου ελεύθερου λογισμικού που θα προερχόταν από τη συνεργασία πολλών δημιουργών. Στόχευση του προγράμματος ήταν η δημιουργία ενός λογισμικού το οποίο οι χρήστες θα μπορούσαν να το χρησιμοποιούν ελεύθερα, να το τροποποιούν σύμφωνα με τις ανάγκες τους, να το αναπαράγουν και να το βελτιώνουν κοινοποιώντας και στους υπόλοιπους χρήστες τις βελτιώσεις. Τα επόμενα χρόνια, Stallman κινεί τις διαδικασίες για την νομική και πρακτική προστασία των χρηστών καθώς και την διασφάλιση της ελεύθερης διακίνησης του λογισμικού. Το 1989 εκδίδεται η πρώτη Γενικής Άδειας Δημόσιας Χρήσης (GNU General Public License – GPL). Το συγκεκριμένο εγχείρημα συνιστά την απαρχή της ομότιμης παραγωγής καθώς για πρώτη φορά θεσπίζεται νομικά και πρακτικά η συλλογική και ελεύθερη προσπάθεια δημιουργίας ενός αγαθού που θα διακινείται ελεύθερα. Η ιδέα του Stallman εξελίχθηκε με την δημιουργία των LINUX, του πιο γνωστού ολοκληρωμένου, λειτουργικού και ελεύθερου λογισμικού. Τα παραπάνω εγχειρήματα αποτέλεσαν την αφετηρία για την διάδοση της ιδέας και πρόσφεραν εμπειρία σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας και οργάνωσης παρόμοιων ομότιμων δράσεων. Ωστόσο, η ιδέα της ομότιμης παραγωγής ξεπερνά τα όρια του τομέα της πληροφορικής και εξαπλώνεται και σε άλλους τομείς της γνώσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η δημιουργία του Wikipedia, μιας ελεύθερης εγκυκλοπαίδειας που δημιουργήθηκε το 2001 προϊόν ομότιμης συνεργασίας σε παγκόσμιο επίπεδο που απαριθμεί πάνω από 70.000 χρήστες που συνεισφέρουν. Η κεντρική ιδέα που διέπει το εγχείρημα είναι η ανεμπόδιστη και ελεύθερη διακίνηση της γνώσης και της πληροφορίας.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Benkler (2002) ο οποίος εισάγει και τον όρο ομότιμη παραγωγή χαρακτηρίζει τα εγχειρήματα αυτά ως παραγωγικά φαινόμενα που ακολουθούν την

διαδικασία εισροής πόρων και εκροής αποτελεσμάτων μέσω της συμμετοχικής διαδικασίας με αποκεντρωμένη δομή. Μετέπειτα, το 2006 εμπλουτίζει τον παραπάνω όρο «βασισμένης στα κοινά ομότιμης παραγωγής» (commons-based peer production – CBPP) θέλοντας να αναδείξει την σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των συμμετεχόντων και να τονίσει τους πόρους που εξάγουν αποτελέσματα. Το ριζοσπαστικό στοιχείο της προσέγγισης του Benkler είναι ότι τα μέσα δημιουργίας και τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την επεξεργασία των πόρων δεν ανήκουν στους δημιουργούς τους αλλά διατίθενται και διανέμονται ελεύθερα σε όλους, αποτελούν δηλαδή κοινά ή ελεύθερα αγαθά. Παρακάτω αναφέρονται τα κύρια χαρακτηριστικά που διακρίνουν την ομότιμη παραγωγή.

α) Άρθρωτη δομή

Η δυνατότητα που δίνεται στους χρήστες να εργάζονται ανεξάρτητα μεταξύ τους και σε διαφορετικό χρόνο χωρίς να επηρεάζεται το αποτέλεσμα. Κάθε επιμέρους αποτέλεσμα δημιουργεί συστατικά μέρη τα οποία συντίθενται για την δημιουργία του συνολικού έργου.

β) Διαφορετικά επίπεδα συνεισφοράς στην δημιουργία συστατικών μερών

Ο κάθε χρήστης έχει την επιλογή να ασχοληθεί και να συνεισφέρει αποτελέσματα είτε σε πιο απλοποιημένα είτε σε πιο σύνθετα συστατικά μέρη ανάλογα με τις ικανότητές του και την διαθεσιμότητά του.

γ) Ολοκλήρωση χαμηλού κόστους

Τα συστατικά μέρη που παράγονται θα πρέπει να συνδυαστούν με τον κατάλληλο τρόπο ώστε να δημιουργήσουν το τελικό προϊόν. Η διαδικασία αυτή απαιτεί επιμέρους έλεγχο της λειτουργίας των συστατικών μερών και ενσωμάτωση όλων των προσφερόμενων πληροφοριών.

2.3.2 *Επιπτώσεις της λειτουργίας εγχειρημάτων ομότιμης παραγωγής*

Με την ανάπτυξη του διαδικτύου τις τελευταίες δεκαετίες και την εξέλιξη της ομότιμης παραγωγής, χρήστες από όλο τον κόσμο κατάφεραν να επικοινωνήσουν, να μοιραστούν κοινούς προβληματισμούς για την εξερεύνηση και την δημιουργία νέων πραγμάτων. Επίσης, η ανάπτυξη της τεχνολογίας προκάλεσε αλλαγές στον τρόπο που αντιμετωπίζεται η παραγωγή. Πιο συγκεκριμένα, τα μέσα παραγωγής στην ομότιμη παραγωγή, δηλαδή οι υπολογιστές και όλος ο σχετικός ηλεκτρονικός εξοπλισμός με την πάροδο του χρόνου

εξελίσσονται και αποκτούν νέες δυνατότητες ενώ παράλληλα διατίθενται σε οικονομικότερες τιμές από το παρελθόν. Η εύκολη λοιπόν προσβασιμότητα και ο μεγάλος διαθέσιμος όγκος πληροφοριών λειτουργούν βοηθητικά στο εκάστοτε εγχείρημα. Το σημαντικότερο ρόλο όμως τον διαδραματίζει η ανθρώπινη δημιουργικότητα. Οι συμμετέχοντες συνθέτουν και επεξεργάζονται τις διαθέσιμες πληροφορίες ώστε να δημιουργήσουν καινοτόμα και πρωτοποριακά κοινά αγαθά και υπηρεσίες. Κατά συνέπεια, η συσπείρωση αξιόλογου αριθμού ατόμων είναι ο καθοριστικός παράγοντας για την επιτυχία του έργου. Μέσα από την συνεργασία και τη αυτοοργάνωση τα εγχειρήματα αυτά προωθούν μια συλλογική αντίληψη στην δημιουργία. Ο τρόπος οργάνωσης και οι επιπτώσεις αυτών των εγχειρημάτων έχει αποτελέσει αντικείμενο εκτεταμένης μελέτης τα τελευταία χρόνια.

2.4 Εναλλακτικά Ανταλλακτικά Δίκτυα (ΕΑΔ)

Η περίπτωση που μελετάται στην παρούσα διπλωματική εργασία βρίσκει εφαρμογή στην θεωρία των εναλλακτικών ανταλλακτικών δικτύων. Η βάση των συγκεκριμένων εγχειρημάτων έγκειται στη δημιουργία εναλλακτικών «κύκλων αξίας» στις συναλλαγές χρησιμοποιώντας τα μέσα ανταλλαγής που ορίζονται από το εκάστοτε εγχείρημα και είναι διαφορετικά από το επίσημο νόμισμα (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015). Οι κύκλοι αυτοί που επιχειρούνται να δημιουργηθούν από τα μέλη των εγχειρημάτων λειτουργούν συνήθως ανεξάρτητα καθώς διαφοροποιούνται από τις επικρατούσες διαδικασίες ή θεσμούς του κράτους. Παρόλα αυτά υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες τα ΕΑΔ δημιουργήθηκαν και λειτούργησαν πάνω σε θεσμούς όπως θα αναφερθεί στη συνέχεια με το πείραμα του Βέργκλ το οποίο αποτελεί και ένα από τα ιστορικότερα εγχειρήματα ανταλλακτικού δικτύου. Η επανεμφάνιση παρόμοιων εγχειρημάτων συναντάται στα μέσα της δεκαετίας του '60 ταυτόχρονα με την ανάδυση των κινημάτων γενικότερης αμφισβήτησης των κυρίαρχων κοινωνικών κανόνων. Σύμφωνα με τον North (2007) τα μέσα ανταλλαγής που χρησιμοποιούνται μπορεί να ποικίλουν από ένα χαρτονόμισμα έως μια καταχώρηση σε βάση δεδομένων.

2.4.1 Το πείραμα Βέργκλ

Τα ΕΑΔ ιστορικά αναδύθηκαν σε περιόδους κατά τις οποίες επικρατούσε ακραία οικονομική ύφεση και παρατηρήθηκε στις περισσότερες περιπτώσεις η αποδυνάμωσή τους με την

πάροδο της κρίσης (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015). Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί το πείραμα της μικρής πόλης του Βέργκ της Αυστρίας το 1931. Η περίπτωση αυτή είναι άμεσα συνδεδεμένη με την καπιταλιστική κρίση του 1929 με τις γνωστές συνέπειες της υψηλής ανεργίας, οικονομικής ύφεσης και κοινωνικής εξαθλίωσης. Ο νέος δήμαρχος της πόλης που εκλέχθηκε το 1931 κλήθηκε αφενός να επιλύσει το οικονομικό πρόβλημα της δημοτικής αρχής καθώς η φοροδοτική ικανότητα των δημοτών ήταν περιορισμένη και αφετέρου να ανταποκριθεί στην αναγκαιότητα πραγματοποίησης έργων υποδομής και παροχών πρόνοιας στο μεγάλο ποσοστό άπορων και άνεργων της πόλης.

Την επόμενη χρονιά ο δήμαρχος προχώρησε στην έκδοση παράλληλου τοπικού νομίσματος ενστερνιζόμενος την άποψη του οικονομολόγου Silvio Gesell (1919) κατά την οποία η έλλειψη χρήματος στην αγορά μέσω της συσσώρευσης και του τοκισμού επιφέρει περεταίρω ύφεση και καθυστέρηση στην ανάκαμψη της οικονομίας όπως ορίζεται από τον οικονομικό κύκλο. Παρά το γεγονός ότι το παράλληλο αυτό νόμισμα είχε την ίδια ονομασία με το επίσημο νόμισμα, η ουσιαστική τους διαφορά ήταν στην αξία αποτίμησης. Ενώ όσον αφορά το επίσημο νόμισμα η αξία αποτίμησης ήταν ο χρυσός, το παράλληλο αποτιμούνταν σε αξία εργασίας με την έννοια της εκτίμησης της προσφερόμενης εργασίας. Σταδιακά το παράλληλο νόμισμα επεκτάθηκε και αναγνωρίστηκε σε όλες τις συναλλαγές εκτός του δημοσίου όπως σε συναλλαγές μεταξύ ιδιωτών όχι μόνο από τους κατοίκους της πόλης αλλά και των γύρω περιοχών. Για την διασφάλιση της φερεγγυότητας των συναλλαγών στην αγορά κατά την πρώτη έκδοση του νομίσματος χρησιμοποιήθηκαν ως εγγύηση όποια ταμειακά διαθέσιμα κατείχε ο δήμος. Το παράλληλο νόμισμα χαρακτηριζόταν από την εξής ιδιαιτερότητα: να υπόκειται σε απώλεια μικρού ποσοστού της αξίας του σε μηνιαία βάση όταν παρακρατείται γεγονός το οποίο προφανώς αποθάρρυνε την αποταμίευση. Οι δημότες προέβαιναν ακόμα και σε πρόωρη εξόφληση δημοτικών φόρων. Ως αποτέλεσμα, με την ενθάρρυνση της κατανάλωσης αυξήθηκε η κυκλοφορία του χρήματος επιδρώντας θετικά στην μείωση της ανεργίας καθώς και την αύξηση των δημοτικών εσόδων. Ο δήμος κατάφερε να πραγματοποιήσει αρκετά έργα υποδομής και να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης της πόλης. Το πείραμα του Βέργκ και τη αποδοχή του νέου νομίσματος προκάλεσε το ενδιαφέρον πολλών δημάρχων της Αυστρίας αλλά όχι της Κεντρικής Τράπεζας η οποία για να διασφαλίσει την μονοπωλιακή θέση της στην έκδοση νομίσματος κίνησε νομικές διαδικασίες οι οποίες αποφάνθηκαν υπέρ της.

Η εφαρμογή της συγκεκριμένης πρακτικής ενάντια στην συσσώρευση χρήματος αποτελεί μια επαναστατική πρακτική για την εποχή της και αντίκειται στην καπιταλιστική θεωρία. Το

εγχείρημα του Βέργκλ, εάν κρίνουμε από τα αποτελέσματα, κατάφερε να αντιμετωπίσει με έναν πρακτικό τρόπο την έλλειψη ρευστότητας, την φτώχεια και τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης με γνώμονα το όφελος και τις ανάγκες της κοινότητας και όχι των τραπεζών (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015). Το γεγονός όμως ότι αφενός το πείραμα είχε περιορισμένη χρονική διάρκεια και αφετέρου ότι το παράλληλο νόμισμα ελεγχόταν από την δημοτική αρχή, δεν βοήθησε στην ενίσχυση της συμμετοχικότητας των πολιτών που θα μπορούσε να επιφέρει σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές. Κατ' επέκταση, το «θαύμα» του Βέργκλ γεννά τον προβληματισμό κατά πόσο εναλλακτικές δομές που οργανώνονται κεντρικά μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην αλλαγή των κυρίαρχων σχέσεων που επικρατούν. Αναμφισβήτητα πάντως το παράδειγμα του Βέργκλ επιβεβαιώνει την θέση ότι σε περιόδους βαθιάς οικονομικής κρίσης δημιουργούνται εναλλακτικοί και εφευρετικοί τρόποι αντιμετώπισής της σε επίπεδο θεσμικό αλλά και σε επίπεδο πολιτών.

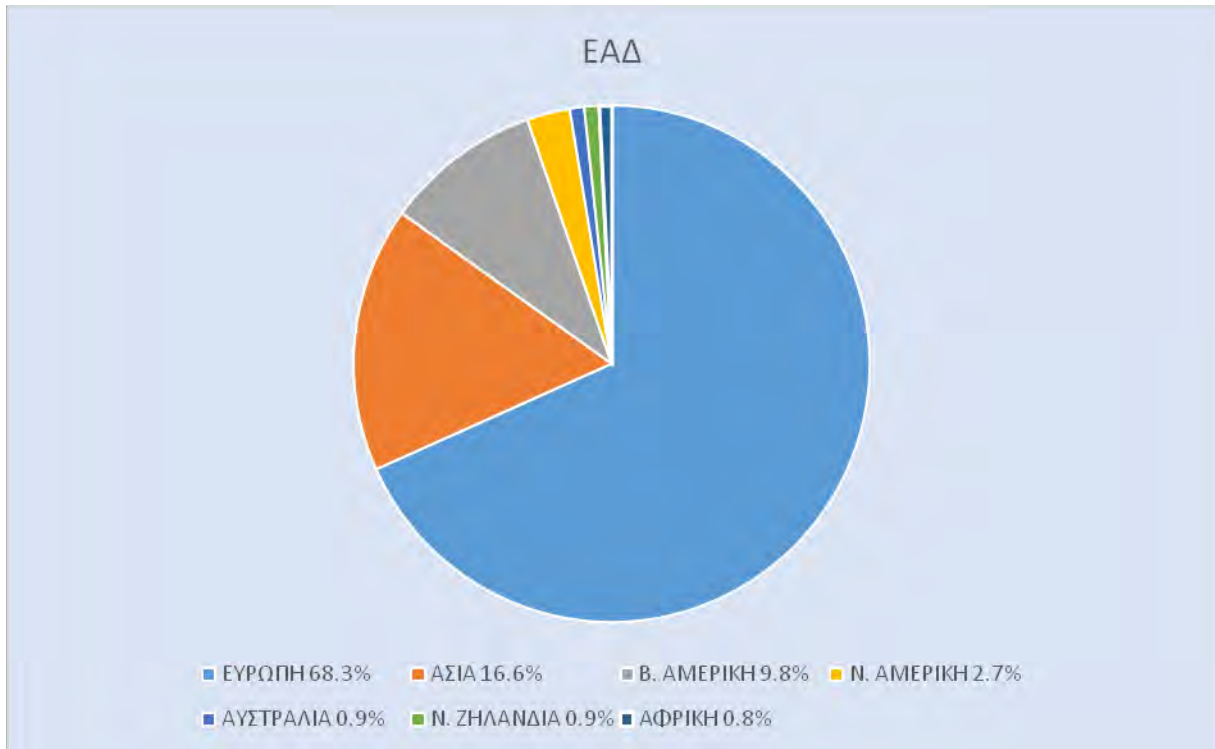
2.4.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις και κατηγορίες των ΕΑΔ

Αρκετές θεωρητικές προσεγγίσεις που αφορούν τα ΕΑΔ (Kichiji et al., 2008) συγκλίνουν στην άποψη ότι απώτερος σκοπός των ΕΑΔ είναι η τόνωση της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας καθώς επίσης επιχειρούν να αποσαφηνίσουν την έννοια και τις προεκτάσεις του νομίσματος. Για το σκοπό αυτό οι Kichiji et al. (2008) προσδίδουν τα εξής χαρακτηριστικά στα ΕΑΔ:

- Οριοθετούν την κυκλοφορία του νομίσματος σε ορισμένα γεωγραφικά όρια
- Λειτουργούν ανεξάρτητα από κυβερνητικές αρχές
- Επιτρέπουν περιορισμένη ή μηδενική μετατρεψιμότητα του νομίσματος
- Θέτουν μηδενικά ή αρνητικά επιτόκια

Ο Blanc (2011) θεώρησε απαραίτητο να εμπλουτίσει και να διασαφηνίσει τα παραπάνω χαρακτηριστικά περεταίρω. Έτσι προσδίδει στα ΕΑΔ τις τρεις παρακάτω διαστάσεις. Αρχικά την χωρική διάσταση μέσω των τοπικών νομισμάτων που αποσκοπεί στην ενδυνάμωση της γεωγραφικής περιοχής, στην συνέχεια την κοινοτική διάσταση που βασίζεται στην ενίσχυση της αμοιβαιότητας των μελών της κοινότητας και τέλος την οικονομική διάσταση που σχετίζεται με την λειτουργία και τους κανόνες της αγοράς.

Στη συνέχεια οι Seyfang και Longhurst (2013b) προσπάθησαν να κατηγοριοποιήσουν τα ΕΑΔ αφού προηγουμένως χαρτογράφησαν σε παγκόσμιο επίπεδο τα σημαντικότερα και πιο αξιόλογα δίκτυα στην κατεύθυνση της δημιουργίας ενός βιώσιμου οικονομικού μοντέλου ανάπτυξης. Η έρευνα αυτή διεξήχθη το 2012 και καταγράφηκαν περίπου 3.500 δίκτυα παγκοσμίως. Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 1 η μεγαλύτερη συγκέντρωση των δικτύων εμφανίζεται στην Ευρώπη με σημαντικά μεγαλύτερα ποσοστά ενώ η μικρότερη συγκέντρωση παρουσιάζεται στην Αυστραλία, στην Ν. Ζηλανδία και στην Αφρική.

Διάγραμμα 1 - Καταγραφή ΕΑΔ έτους 2012

Βασιζόμενοι στα παραπάνω δεδομένα της έρευνας προχώρησαν στην κατάταξη των ΕΑΔ σε τέσσερα είδη:

α) Πιστωτικές μονάδες υπηρεσιών

Στις πιστωτικές μονάδες υπηρεσιών (service credits) κατατάσσονται πάνω από τα μισά δίκτυα τα οποία κατέγραψε η παραπάνω έρευνα. Ο τρόπος λειτουργίας των δικτύων αυτών ακολουθεί την θεωρία ότι ο χρόνος που απαιτείται για την παροχή κάποιας εργασίας είναι το μοναδικό κριτήριο για την αποτίμηση της αξίας της χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η φύση της εργασίας. Ο λήπτης της υπηρεσίας χρεώνεται και αντίστοιχα αυτός που προσέφερε την

εργασία πιστώνεται ανάλογα με το χρόνο που δαπάνησε για να ολοκληρώσει την εργασία. Η συγκεκριμένη προσέγγιση είναι αρκετά πρωτοποριακή για τα δεδομένα του καπιταλιστικού συστήματος και αποτελεί μια ευθεία αμφισβήτηση των κριτηρίων που επικρατούν στην αγορά εργασίας καθώς ο χρόνος έχει την ίδια αξία για κάθε μέλος του δικτύου (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015). Αυτά τα δίκτυα συνήθως αποσκοπούν στην αμοιβαία στήριξη και ομαλή ένταξη των μελών τους ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή και το κοινωνικό κεφάλαιο. Η πιο διαδεδομένη εφαρμογή τέτοιων δικτύων είναι οι τράπεζες χρόνου τις οποίες συναντάμε αρχικά στην Ιαπωνία το 1973 με την δημιουργία ενός συστήματος ανταλλαγής υπηρεσιών φροντίδας χωρίς ωστόσο να υπάρξει ευρεία αποδοχή. Το επόμενο εγχείρημα λαμβάνει χώρα στις ΗΠΑ το 1986 με την υιοθέτηση των «δολαρίων χρόνου» με σκοπό την αξιοποίηση των δυνατοτήτων και την ενδυνάμωση της αμοιβαιότητας της κοινότητας σε υποβαθμισμένες περιοχές. Η ιδέα εξαπλώθηκε στην Ευρώπη με την ίδρυση του New Economics Foundation στην Αγγλία το 1997.

β) Αμοιβαία ανταλλαγή

Η αμοιβαία ανταλλαγή (mutual exchange) είναι το αμέσως δημοφιλέστερο είδος ΕΑΔ. Κατά την ίδια διαδικασία, η πραγματοποίηση μιας δαπάνης έχει ως αποτέλεσμα την πίστωση ενός μέλους και την χρέωση ενός άλλου. Παλαιότερα το «νόμισμα» που χρησιμοποιούνταν είχε φυσική μορφή, η οποία σήμερα έχει αντικατασταθεί με ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων. Η ειδοποιός διαφορά με τις πιστωτικές μονάδες υπηρεσιών είναι ότι ως βάση αποτίμησης του νομίσματος λαμβάνεται το επίσημο νόμισμα αλλά υπάρχουν περιπτώσεις εγχειρημάτων που εφαρμόζουν το μικτό σύστημα δηλαδή τον συνδυασμό του χρόνου και του επίσημου νομίσματος και μάλιστα του συνολικού χρόνου που δαπανήθηκε για την διεκπεραίωση της εργασίας όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της προετοιμασίας μαθημάτων ξένων γλωσσών. Τα δίκτυα αυτά στηρίζονται στον μεγάλο βαθμό εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών τους ότι κάθε μέλος θα προσφέρει τις υπηρεσίες που απαιτούνται ώστε να καλύψει το χρέος του και για το λόγο αυτά τα δίκτυα αυτά έχουν μικρή γεωγραφική εμβέλεια και εφαρμόζονται σε τοπικό επίπεδο. Για την διευκόλυνση των συναλλαγών οι προσφορές και οι ζητήσεις εργασιών αναρτώνται σε μια πλατφόρμα και με την ολοκλήρωσή του δίνεται η δυνατότητα αξιολόγησής τους για ενημέρωση των μελών. Θα λέγαμε ότι αποτελούν ένα σύστημα δανεισμού με την απουσία τόκου. Σκοπός των εγχειρημάτων αμοιβαίων ανταλλαγών είναι η ενίσχυση της τοπικής οικονομίας αλλά προκύπτουν και οφέλη κοινωνικά όπως η δικτύωση μεταξύ των μελών και η ενδυνάμωση της κοινότητας. Το πιο γνωστό εγχείρημα που στηρίχθηκε στην αμοιβαία ανταλλαγή είναι το Τοπικό Σύστημα Εμπορικών

Ανταλλαγών (LETS) που δημιουργήθηκε στον Καναδά το 1983 με σκοπό να αντιμετωπίσει την οικονομική ύφεση. Τις επόμενες δεκαετίες παρατηρήθηκε ταχεία εξάπλωση παρόμοιων δικτύων σε παγκόσμια κλίμακα. Το 2003 ξεκίνησαν στην Αφρική τα Ανταλλακτικά Συστήματα της Κοινότητας (CES) που αναπτύχθηκαν σταδιακά. Η ηλεκτρονική πλατφόρμα που δημιουργήθηκε για να διευκολύνει την λειτουργία τους χρησιμοποιήθηκε και από άλλα παρόμοια εγχειρήματα.

γ) Τοπικά νομίσματα

Η τρίτη κατηγορία των ΕΑΔ, τα τοπικά νομίσματα (local currencies), είναι λιγότερο διαδεδομένα σύμφωνα με την έρευνα. Το τοπικό νόμισμα είναι στην ουσία ένα συμπληρωματικό νόμισμα που χρησιμοποιείται στις τοπικές μόνο συναλλαγές και όχι στις εμπορικές συναλλαγές εκτός περιφέρειας. Δεν αντικαθιστά το επίσημο νόμισμα και επιδιώκει την ενίσχυση των τοπικών επιχειρήσεων και της τοπικής οικονομίας. Η εμφάνισή τους ιστορικά εντοπίζεται το 1991 στις ΗΠΑ με την μορφή εναλλακτικών και οικολογικών εγχειρημάτων που στόχο είχαν την τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας στην περιοχή Ιθάκη της Νέας Υόρκης. Περιφερειακά χρήματα όπως το παράδειγμα του γερμανικού Regiogeld είχε μεγάλη απήχηση και εξαπλώθηκε γρήγορα. Στην Ν. Αμερική, τα εγχώρια εναλλακτικά εγχειρήματα αλληλέγγυας οικονομίας ενδυναμώθηκαν με την απόφαση της κοινοτικής τράπεζα της Βραζιλίας να προχώρησε στην έκδοση τοπικού νομίσματος. Στην Ευρώπη παρόμοια τοπικά νομίσματα δημιουργήθηκαν το 2007 με την λίρα του Μπρίστολ να αποτελεί το πιο γνωστό παράδειγμα. Το νόμισμα αυτό αποσκοπούσε στην στήριξη τοπικών επιχειρήσεων, της τοπικής οικονομίας και κατ' επέκταση της κοινότητας.

δ) Αγορές αντιπραγματισμού

Οι αγορές αντιπραγματισμού (barter markets) έχουν περιορισμένη απήχηση και αριθμούνται μόνο 50 εγχειρήματα τέτοιου είδους στην έρευνα. Σύμφωνα με τους Καβουλάκο και Γριτζά (2015), είναι ένας συνδυασμός των δύο παραπάνω ειδών, των αμοιβαίων ανταλλαγών και των τοπικών νομισμάτων με την έννοια ότι οι ανταλλαγές πραγματοποιούνται σε έναν συγκεκριμένο χώρο και πολλές φορές για συγκεκριμένο λόγο, όπως για παράδειγμα στην διεξαγωγή μιας εκδήλωσης ενός συλλόγου. Το τοπικό νόμισμα που προμηθεύονται οι συναλλασσόμενοι είναι άμεσα μετατρέψιμο, δεν επιβαρύνεται με τόκο καλύπτοντας τις ανάγκες του συγκεκριμένου σκοπού. Η εμφάνιση δικτύων που χρησιμοποιούν αγορές αντιπραγματισμού ξεκίνησε από μια ΜΚΟ στην Α. Αμερική το 1995 και συγκεκριμένα στην πρωτεύουσα της Αργεντινής ως τρόπος αντιμετώπισης της κρίσης και κάλυψης ζωτικών

αναγκών των πολιτών. Η αποδοχή της ήταν μεγάλη με αποκορύφωμα την περίοδο της κρίσης 1999-2002 όπου αξιοσημείωτο ποσοστό του πληθυσμού βρήκε διέξοδο σε αυτή την λύση. Η ιδέα εξαπλώθηκε και σε άλλες γειτονικές χώρες της Λ. Αμερικής όπως το Μεξικό και η Βενεζουέλα στα πλαίσια της αλληλέγγυας οικονομίας αλλά και στον Καναδά των ΗΠΑ για σκοπούς όμως ανταλλακτικού εμπορίου.

2.4.3 Επιπτώσεις της λειτουργίας των ΕΑΔ

Εξετάζοντας την λειτουργία και τα είδη των ΕΑΔ παρατηρούμε διαφοροποιήσεις στις στοχεύσεις τους. Ο πολυδιάστατος ρόλος που επιτελούν αποδεικνύει ότι οι οικονομικές συναλλαγές μπορούν να οργανωθούν και να πραγματοποιηθούν με ποικίλους εναλλακτικούς τρόπους οι οποίοι δίνουν την δυνατότητα να μπορέσουν να καλυφθούν άμεσα οι ανάγκες των πολιτών και έχουν ως αποτέλεσμα την οργάνωση της κοινότητας με αντισυμβατικές δομές (Gibson-Graham, 2008). Σε πολλές περιπτώσεις η δημιουργία ΕΑΔ οδηγεί στην αναθεώρηση των κοινωνικών αξιών σε συλλογικό επίπεδο (Seyfang, 2003) με ενίσχυση της συνεργασίας, της αλληλεγγύης και της αμοιβαιότητας, σημαντικά χαρακτηριστικά της αλληλέγγυας οικονομίας (Moulaert & Ailenei, 2005).

Μέσω των δικτύων αυτών που σε πολλές περιπτώσεις έχουν πολιτικές προεκτάσεις και χαρακτηρίζονται από καινοτόμες και εφευρετικές ιδέες, επιχειρείται ο περιορισμός του κοινωνικού αποκλεισμού που εκδηλώνεται μέσα από την ανεργία και την φτώχεια και ενθαρρύνεται η συμμετοχή των πολιτών (Seyfang & Longhurst, 2013b). Τα εναλλακτικά αυτά εγχειρήματα επιδιώκουν την ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου και της βιώσιμης κατανάλωσης. Όσον αφορά την βιώσιμη κατανάλωση, οι Seyfang και Longhurst (2013b) παρουσιάζουν τρεις διαστάσεις της, την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική.

α) Οικονομική διάσταση

Τα ΕΑΔ συμβάλουν στην οικονομική ανασυγκρότηση με την ενίσχυση των τοπικών οικονομιών και επιχειρήσεων που έχουν ως αποτέλεσμα την διατήρηση του πλούτου στην περιοχή. Ο τοπικός προσανατολισμός των εγχειρημάτων δίνει την δυνατότητα πραγματοποίησης συναλλαγών με τοπικές επιχειρήσεις χωρίς ρευστό. Επίσης, προσφέρουν πρόσθετους πόρους σε πολίτες που στερούνται εισοδήματος ή έχουν χαμηλό καθώς επίσης αξιοποιούν και αναγνωρίζουν δεξιότητες και πόρους που έχουν αποκλειστεί από την αγορά εργασίας.

β) Κοινωνική διάσταση

Όσον αφορά την κοινωνική διάσταση αυξάνεται το κοινωνικό κεφάλαιο μέσω της ενίσχυσης της ευημερίας και την επίτευξη της συνοχής της κοινότητας με την επικοινωνία και συνεργασία διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και η ενθάρρυνση της συμμετοχής των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων έχουν θετική επίδραση στην αυτοεκτίμηση και ψυχολογία των συμμετεχόντων καθώς αναγνωρίζονται και αμείβονται δεξιότητες που η αγορά αποκλείει.

γ) Περιβαλλοντική διάσταση

Η περιβαλλοντική διάσταση περιλαμβάνει την ενίσχυση της οικολογικής συνείδησης καθώς τα περισσότερα δίκτυα προτάσσουν τον σεβασμό του περιβάλλοντος και την προστασία του μέσω της ανακύκλωσης και επαναχρησιμοποίησης αγαθών. Ο τοπικός χαρακτήρας των επιχειρημάτων βοηθά επίσης στην εξοικονόμηση ενέργειας μέσω του περιορισμού των μεταφορών των αγαθών. Τέλος, εξαιτίας του γεγονότος ότι τα ΕΑΔ δεν αποσκοπούν στο κέρδος, αποθαρρύνουν την υπερκατανάλωση και κατ' επέκταση την παραγωγή υλικών αγαθών.

2.5 Οι εναλλακτικοί χώροι ως κοινά

Πολλοί ερευνητές (Ostrom, 1990, Dietz et al., 2002) υποστηρίζουν την άποψη ότι η συλλογική δράση και αυτοδιαχείριση των κοινών είναι η πιο αποδεκτή και αποτελεσματική κοινωνικά προσέγγιση. Κύριος εκφραστής αυτής της προσέγγισης που θα αναλυθεί στην συνέχεια είναι η Elinor Ostrom η οποία τιμήθηκε με το Νόμπελ Οικονομίας το 2009 για το έργο της σχετικά με την κοινοτικοποίηση των κοινών. Η Ostrom επιχείρησε να τεκμηριώσει με ποιους τρόπους μπορούν να επιλυθούν τα προβλήματα συλλογικής δράσης ώστε να δημιουργηθούν κοινά με αποτελεσματική διαχείριση. Υποστήριξε ότι δεν είναι αναγκαίες οι εξωτερικές ιδιωτικές ή κρατικές αρχές στην διατήρηση των πόρων (CPR – Common Pool Resources). Σύμφωνα με την δομή κοινοτικοποίησης που προτείνει η Ostrom, είναι απαραίτητη η δημιουργία ενός πλαισίου από τους ίδιους τους χρήστες βασισμένο στην συνεργασία και συμμετοχικότητα. Σκοπός ενός τέτοιου πλαισίου είναι η αντιμετώπιση των προβλημάτων και η δημιουργία ενός θεσμικού πλαισίου που θα περιλαμβάνει κανόνες και διαδικασίες για την διασφάλιση της ορθής χρήσης του πόρου και την βιωσιμότητά του. Οι χρήστες σχεδιάζουν από κοινού τους όρους πρόσβασης και χρήσης του πόρου καθώς και τις

διαδικασίες ελέγχου για την τήρηση των κανόνων μέσα από συλλογικές διαδικασίες με αποδοχή της συλλογικής ευθύνης και διαμοιρασμό της εξουσίας.

Η Ostrom μελέτησε και παρουσίασε παραδείγματα από την παγκόσμια ιστορία όπου κοινότητες ατόμων κατάφεραν να αυτοοργανωθούν και να αυτοδιαχειριστούν επιτυχημένα τους πόρους τους. Παρά το γεγονός ότι η επιτυχία της εκάστοτε δομής αυτοδιαχείρισης προσδιορίζεται από τα ιδιαίτερα κοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά της, εντοπίζονται κάποια κοινά στοιχεία που υπάρχουν στις περισσότερες δομές διακυβέρνησης τέτοιου είδους. Τα χαρακτηριστικά αυτά ονομάζονται σχεδιαστικές αρχές και είναι σημαντικό να ακολουθούνται ώστε να είναι αποτελεσματική η διαχείριση του πόρου από την κοινότητα. Παρακάτω ακολουθεί η αναφορά αυτών των οκτώ σχεδιαστικών αρχών (Αρβανιτίδης και Νασιώκα, 2014):

- Τα σύνορα των κοινοτήτων είναι με ακρίβεια ορισμένα. Κοινά τα οποία έχουν σαφή όρια και μικρό μέγεθος είναι ευκολότεροι στην διαχείρισή τους.
- Οι κανόνες χρήσης των συλλογικών αγαθών ταιριάζουν απόλυτα στις τοπικές ανάγκες και συνθήκες.
- Ένα κλιμακούμενο σύστημα κυρώσεων χρησιμοποιείται. Είναι σημαντικό να δημιουργηθεί ένα θεσμοθετημένο πλαίσιο όσον αφορά την παραβίαση των κανόνων της κοινότητας.
- Το δικαίωμα των μελών της κοινότητας για επινόηση δικών τους κανόνων συναντά το σεβασμό των εξωτερικών φορέων εξουσίας. Η υποστήριξη της αυτοδιαχείρισης από τους τοπικούς κρατικούς φορείς λειτουργεί θετικά στην επιτυχία του εγχειρήματος.
- Τα περισσότερα άτομα που επηρεάζονται από αυτούς τους κανόνες μπορούν να συμμετάσχουν στην τροποποίησή τους. Οι κανόνες διαμορφώνονται τοπικά από τους χρήστες.
- Ένα σύστημα επίβλεψης της συμπεριφοράς των μελών υπάρχει, αλλά τα ίδια τα μέλη της κοινότητας το αναλαμβάνουν. Για την καλύτερη αποτελεσματικότητα οι διαδικασίες ελέγχου και τήρησης των κανόνων θα πρέπει να οργανώνονται εσωτερικά και να έχουν χαμηλό κόστος.
- Τα μέλη της κοινότητας έχουν πρόσβαση στους μηχανισμούς επίλυσης συγκρούσεων.
- Για κοινοτικούς πόρους που είναι μέρη μεγαλύτερων συστημάτων, η επίβλεψη, κατανομή, πρόνοια, εφοδιασμός και η διακυβέρνηση των δραστηριοτήτων οργανώνεται σε πολλαπλά επίπεδα επιμέρους οργανισμών και ομάδων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι εναλλακτικοί χώροι παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό αυτονομίας και ανεξαρτησίας από το κράτος και την αγορά αν και σε κάποιες ιστορικές περιπτώσεις δημιουργήθηκαν κεντρικά (Gibson-Graham, 2008). Αμφισβητούν την κυρίαρχη ιδεολογία, εφαρμόζουν ριζοσπαστικές πρακτικές, προβάλλουν εναλλακτικές μορφές οργάνωσης και λειτουργίας της οικονομίας με σκοπό να επιτύχουν ριζικές κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές (Greco, 2001). Συμβάλλουν σημαντικά στην ανάπτυξη και ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών καθώς λειτουργούν με συμμετοχικές και δημοκρατικές – σε πολλές περιπτώσεις αμεσοδημοκρατικές - διαδικασίες. Η σημαντικότερη συμβολή τους όμως είναι η παρουσίαση μιας διαφορετικής θεώρησης της κρίσης, οι κοινωνικές ανισότητες που αναδεικνύουν και οι εναλλακτικές δράσεις και οικονομικές πρακτικές που χρησιμοποιούν για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων που προκαλεί η κρίση (Καβουλάκος– Γριτζάς, 2015).

Η έννοια του χώρου προσδιορίζει τόσο απόλυτες έννοιες όπως γεωγραφική περιοχή όσο και σχετικές ως πεδίο σχέσεων και αλληλεπιδράσεων (Λεοντίδου, 2011). Κάθε εγχείρημα που τοποθετείται σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές αλληλεπιδρά με την τοπική οικονομία και κοινωνία με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται ποικίλα κοινωνικά δίκτυα τα οποία σε κάποιες περιπτώσεις είναι διακριτά ενώ σε άλλες όχι και αναδιαμορφώνονται συνεχώς. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στις περιπτώσεις που τα εναλλακτικά εγχειρήματα έχουν καθαρά τοπικό χαρακτήρα οι αλληλεπιδράσεις τους επεκτείνονται και σε ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές σε περιφερειακό, εθνικό, ευρωπαϊκό ή παγκόσμιο επίπεδο εξαιτίας των κοινωνικών δικτύων που συμμετέχουν και αναπτύσσουν (Καβουλάκος– Γριτζάς, 2015). Τέλος, τα εναλλακτικά δίκτυα στην παρούσα εργασία θεωρούνται ως κοινά και για να είναι επιτυχημένη η αυτοδιαχείρισή τους θα πρέπει να πληρούν κριτήρια που περιλαμβάνουν την σαφή οριοθέτησή τους, την ύπαρξη κατανοητών κανόνων και βαθμονομημένων κυρώσεων που αποφασίζονται από την ίδια την κοινότητα και ελέγχονται εσωτερικά και την δημιουργία επιμέρους ομάδων που συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων των εναλλακτικών χώρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΙΤΙΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΚΑΙ ΚΙΝΗΜΑΤΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναλύθηκαν τα διαφορετικά είδη των εναλλακτικών χώρων, εντοπίστηκαν οι επιπτώσεις της λειτουργίας τους και προσδιορίστηκαν οι προϋποθέσεις για την αποτελεσματική οργάνωσή τους. Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται η αποσαφήνιση των αιτιών που προκάλεσαν την δημιουργία των εναλλακτικών εγχειρημάτων ενώ πρώτα παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά της λειτουργίας του χρήματος και τα προβλήματα που προκαλούνται από αυτή καθώς και η περίπτωση του ψηφιακού εναλλακτικού νομίσματος bitcoin. Στην συνέχεια διερευνάται η σχέση των εναλλακτικών χώρων με τα κοινωνικά κινήματα και μελετάται η περίπτωση της Ελλάδας μέσα από την ιστορική αναδρομή των γεγονότων που διαδραματίστηκαν από το 2010 και μετά, δηλαδή την περίοδο που η οικονομική κρίση εδραιώθηκε στην ελληνική οικονομία.

3.1 Προβλήματα στην λειτουργία του χρήματος

3.1.1 Χαρακτηριστικά της λειτουργία του χρήματος

Το χρήμα αποτελεί το συναλλακτικό μέσω μιας κοινότητας που συνήθως εκδίδεται από μια κεντρική αρχή (Liataer, 2001). Στην ουσία είναι μια πληροφόρηση η οποία αποτυπώνει και αποτιμά την προσπάθεια των ανθρώπων μέσα στην οικονομία με την μορφή παροχής υπηρεσιών ή αγαθών (Greco, 2001).

Μέσω του χρήματος αρχικά επιχειρήθηκε να επιλυθούν τα προβλήματα που προέκυπταν από την ανταλλαγή προϊόντων (Greco, 2001). Πιο συγκεκριμένα, πολλές φορές υπήρχε αναντιστοιχία μεταξύ των προϊόντων που μπορούσαν να ανταλλάσσονται, δεν υπήρχε δηλαδή αμοιβαία ζήτηση και προσφορά των προϊόντων προς ανταλλαγή. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις δεν ήταν δυνατό τα προϊόντα να αποθηκευτούν προς μελλοντική ανταλλαγή και δεν μπορούσαν να αποτιμηθούν με ναι κοινή μονάδα μέτρησης ώστε να συγκριθούν μεταξύ

τους. Για τους παραπάνω λόγους δημιουργήθηκε το χρήμα με βασικά χαρακτηριστικά την ανταλλακτική λειτουργία του, την δυνατότητα αποθήκευσης της αξίας του και την χρήση του ως μονάδα μέτρησης (Herworth, 2002). Επιπλέον, το χρήμα είναι δυνατό να διαιρεθεί με αποτέλεσμα να μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε διαφορετικές συναλλαγές από μικρότερες έως μεγαλύτερες καθώς επίσης μπορεί εύκολα να μεταφέρεται.

Παρακάτω παρουσιάζονται οι τρεις κατηγορίες χρήματος που έχουν χρησιμοποιηθεί με χρονολογική σειρά εξηγώντας έτσι την μετάβαση από την μια μορφή χρήματος στην άλλη:

α) Εμπορευματικό χρήμα

Η πρώτη μορφή χρήματος που χρησιμοποιήθηκε ήταν το εμπορευματικό χρήμα που σκόπευε να απλοποιήσει τις ανταλλαγές σε μια οικονομία. Για παράδειγμα, ως εμπορευματικό χρήμα καθιερώθηκε το αλάτι και το σιτάρι. Τα είδη αυτά διευκόλυναν τις συναλλαγές καθώς είχαν πάντα υψηλή ζήτηση και μπορούσαν να ανταλλαχθούν εύκολα. Στην συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν τα μέταλλα ως εμπορευματικό χρήμα, πρώτα ο χαλκός και ο σίδηρος και έπειτα ακολούθησε η τύπωση νομισμάτων από ασήμι και χρυσό. Η χρήση τους χρονολογείται από τον 6 αιώνα π.Χ. και η έκδοση τους συνήθως πραγματοποιούνταν από τον βασιλιά, το κράτος ή από ιδιωτικούς φορείς (Velde, 1998). Το πλεονέκτημα του εμπορευματικού χρήματος ήταν ότι κατάφερε να μειώσει το κόστος των συναλλαγών με ταυτόχρονη ενίσχυση της ασφάλειάς τους και επέτρεψε την συσσώρευση κεφαλαίου (Matziorinis, 2006).

β) Αντιπροσωπευτικό χρήμα

Η χρήση των πολύτιμων μετάλλων του εμπορευματικού χρήματος με την πάροδο του χρόνου οδήγησε στην δημιουργία του αντιπροσωπευτικού χρήματος τον 13ο αιώνα. Σταδιακά λοιπόν οι έμποροι πολύτιμων μετάλλων άρχισαν να εκδίδουν αποδείξεις για την αξία του χρυσού ή ασημιού που αγόραζαν οι καταθέτες τα οποία μέταλλα οι έμποροι αποθήκευαν στα χρηματοκιβώτια τους. Οι έμποροι χρέωναν κάποια αξία για την υπηρεσία της αποθήκευσης και οι καταθέτες μπορούσαν να πραγματοποιούν συναλλαγές με τις αποδείξεις χωρίς να χρειάζεται να πληρώνουν με τα μέταλλα (Greco, 2001). Οι αποδείξεις κατάφεραν να έχουν ευρεία αποδοχή και χρησιμοποιούνταν ως μέσο πληρωμής και συναλλαγής. Ουσιαστικά η αποδοχή τους από κάποιον συναλλασσόμενο σήμαινε την σύναψη μιας δανειακής σχέσης μεταξύ αυτού και του εμπόρου μετάλλων. Επειδή όμως πολλά αποθέματα χρυσού παρέμεναν στα χρηματοκιβώτια ανεκμετάλλευτα για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι έμποροι σκέφτηκαν ότι μπορούν να εκδίδουν αποδείξεις μεγαλύτερης αξίας από αυτή που έχουν τα αποθέματά

τους ώστε να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους χωρίς να απαιτείται αύξηση του αποθέματός τους. Παρατηρούμε λοιπόν μια μετάβαση από το χρήμα που βασίζεται σε εμπορεύματα στο χρήμα που στηρίζεται σε ένα πιστωτικό και δανειακό σύστημα το οποίο αποτέλεσε και την απαρχή του τραπεζικού συστήματος. Η χρήση των τυπωμένων χαρτιών για τις συναλλαγές που μπορούσαν να ανταλλαχθούν με συγκεκριμένες και προκαθορισμένες ποσότητες χρυσού σταδιακά έως τις αρχές του 20ου αιώνα επεκτάθηκε παγκόσμια με την ίδρυση τραπεζών σε κάθε χώρα (Greco, 2001).

γ) Χρήμα FIAT

Τα τελευταία χρόνια εγκαταλείφθηκε η έκδοση νομισμάτων από χρυσό και εφαρμόστηκε το νόμισμα FIAT. Με αυτόν το όρο αποδίδεται η δημιουργία αξίας όταν αυτή δεν στηρίζεται σε απόθεμα κάποιου εμπορικού αγαθού. Εκδίδεται κάποιο νόμισμα μέσω της κεντρικής τράπεζας το οποίο χρησιμοποιείται καθολικά στις συναλλαγές ως επίσημο νόμισμα χωρίς να έχει εσωτερική αξία καθώς δεν υπάρχει απόθεμα υπολογισμού της αξίας του. Τα πρώτα παραδείγματα χρήματος FIAT ήταν η έκδοση του αμερικάνικου δολαρίου και της λίρας Αγγλίας (Matziorinis, 2006).

Μετά το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι 44 νικήτριες συμμαχικές δυνάμεις πραγματοποίησαν την διάσκεψη του Bretton Woods που διεξήχθη τον Ιούλιο του 1944 η οποία διάσκεψη έλαβε την απόφαση για την δημιουργία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Παγκόσμιας Τράπεζας καθώς και του συστήματος σταθερών ισοτιμιών (Matziorinis, 2006). Οι περισσότερες χώρες υιοθέτησαν το χρήμα FIAT και ανέλαβαν την υποχρέωση να εφαρμόσουν τις κατάλληλες νομισματικές πολιτικές που θα τους επιτρέψουν να διατηρούν σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία σε συγκεκριμένη τιμή η οποία μπορεί να αποκλίνει έως 1% σε σχέση με το χρυσό. Με τον τρόπο αυτό επιχειρήθηκε να δημιουργηθεί ένα σταθερό κλίμα για τις συναλλαγές μεταξύ των χωρών που συμμετείχαν στην διάσκεψη με προκαθορισμένους κανόνες και μετατρέψιμες αξίες μέσω των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Η ειδοποιός διαφορά με την αντιπροσωπευτική προσέγγιση είναι ότι ενώ οι ισοτιμίες των νομισμάτων διαμορφώνονταν σε σχέση με το χρυσό, ωστόσο τα εθνικά νομίσματά τους δεν μπορούσαν να μετατραπούν σε χρυσό παρά μόνο με έμμεσο τρόπο υπολογίζοντας την σχέση του νομίσματος με το χρυσό και ύστερα με την ισοτιμία του δολαρίου. Το αμερικάνικο δολάριο ήταν το μόνο νόμισμα που είχε την δυνατότητα μετατροπής σε χρυσό σε συγκεκριμένη τιμή ανά ουγκιά με αποτέλεσμα να γίνει παρεμβατικό νόμισμα για την σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Για την διατήρηση της

ισοτιμίας με το δολάριο και την επίτευξη της απόκλισης ως 1% οι συμμετέχουσες χώρες προέβαιναν σε αγοραπωλησίες χρυσού ή συναλλάγματος (Liataer, 2001).

Το γεγονός ότι η Ευρώπη και η Ιαπωνία είχαν αποδιοργανωθεί λόγω του παγκόσμιου πολέμου σε συνδυασμό με την κατοχή από μέρους της Αμερικής πάνω από το μισό του παγκοσμίου αποθέματος χρυσού επέτρεψαν στο σύστημα που υιοθετήθηκε από την διάσκεψη του Bretton Woods να λειτουργήσει με σχετική επιτυχία έως το 1950. Τότε η αποδυναμωμένη Ευρώπη και Ιαπωνία αρχίζουν να ανακάμπτουν από τον πόλεμο, να ανασυγκροτούν τις οικονομίες τους και να ισχυροποιούν τα νομίσματά τους. Η Γερμανία έχοντας ενισχύσει το μάρκο αποφασίζει να αποχωρήσει από το ρυθμιστικό πλαίσιο της διάσκεψης, τακτική που ακολούθησαν και άλλες χώρες μετατρέποντας τα δολάρια που κατείχαν σε χρυσό. Με τον τρόπο αυτό σταδιακά αποδυναμώθηκε το δολάριο, η αμερικανική κυβέρνηση αναγκάστηκε να διακόψει την μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό και εγκαταλείφθηκε η στήριξη των νομισμάτων από τα αποθέματα χρυσού (Yergin and Stanislaw, 1997). Από αυτό το σημείο και μετά η αξία του δολαρίου σταματά να καθορίζεται από τα αποθέματα χρυσού αλλά από το επίπεδο της οικονομίας της. Οι ισοτιμίες πλέον διαμορφώνονται από την ελεύθερη αγορά με μεταβαλλόμενες τιμές ανάλογα με την διεθνή προσφορά και ζήτηση σε ημερήσιο επίπεδο (Matziorinis, 2006).

Ωστόσο, η υιοθέτηση των FIAT νομισμάτων είχε ως αποτέλεσμα την αποσταθεροποίηση της διεθνούς οικονομίας εξαιτίας της εμφάνισης υπερπληθωριστικών φαινομένων (Bernholz, 2003). Για τον περιορισμό του φαινομένου οι Κεντρικές Τράπεζες των χωρών σε συνεργασία με διεθνείς φορείς όπως το Νομισματικό Ταμείο και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου ανέλαβαν την παρακολούθηση των τιμών προσπαθώντας να αποκομίσουν τις θετικές επιπτώσεις από τον κανόνα του χρυσού χωρίς όμως τους περιορισμούς που αυτό επιβάλλει. Ο ελεγκτικός ρόλος όμως των κεντρικών τραπεζών τους επιτρέπει να έχουν σημαντική δύναμη η οποία πολλές φορές ξεπερνά και αυτή των κυβερνήσεων (Matziorinis, 2006).

3.1.2 Προβλήματα της λειτουργίας του χρήματος

Από την παραπάνω ανάλυση των FIAT συμπεραίνουμε ότι τα προβλήματα που προκύπτουν από το χρήμα σχετίζονται με το γεγονός ότι η αξία τους δεν σχετίζεται με το απόθεμα κάποιου υλικού αγαθού αλλά με τα δάνεια, δηλαδή τις πιστώσεις που απορρέουν από την έκδοσή του. Ο Greco (2001) εντοπίζει τα τρία παρακάτω προβλήματα στο χρήμα.

α) Έλλειψη χρήματος

Η έκδοση του επίσημου νομίσματος με την μορφή δανείου σημαίνει την ύπαρξη κάποιου οφειλέτη ο οποίος θα πρέπει να επιστρέψει το ποσό του δανείου και ταυτόχρονα να αποπληρώσει τους τόκους. Η αποπληρωμή όμως των τόκων προϋποθέτει την δημιουργία χρήματος η οποία όμως δεν υπάρχει με αποτέλεσμα οι δανειακές υποχρεώσεις των οφειλετών στο χρηματοπιστωτικό σύστημα να υπερτερούν από την ποσότητα χρήματος που κυκλοφορεί (Greco, 2001). Ο κίνδυνος και η πιθανότητα μιας γενικευμένης αδυναμίας αποπληρωμής των δανείων επιβάλλει την όλο και μεγαλύτερη παροχή δανείων για την αποπληρωμή των τόκων. Για να αποφευχθεί όμως ο υπερπληθωρισμός από την αυξανόμενη ζήτηση χρήματος θα πρέπει η δημιουργία δανείων να συνοδεύεται από μια ταυτόχρονη αύξηση της παραγωγής και της κατανάλωσης (Meyer, 2001). Η συνεχής ανάπτυξη που θα πρέπει να υπάρχει ώστε να υποστηρίζεται η αυξανόμενη ζήτηση χρήματος δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί δεδομένου του περιορισμού των φυσικών πόρων και των αρνητικών περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων που δημιουργούνται.

β) Λανθασμένος καταμερισμός χρήματος

Σύμφωνα με τον Greco (2001), στην οικονομία της αγοράς το χρήμα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο όσον αφορά την κατανάλωση και την παραγωγή. Ωστόσο, το τραπεζικό σύστημα που έχει αναλάβει την κατανομή χρήματος μέσω των δανείων αδυνατεί να καλύψει τις ανάγκες χρήματος των οικονομικών μονάδων που το έχουν πραγματικά ανάγκη (Meyer, 2001). Για παράδειγμα, μία τράπεζα θα αρνηθεί να χορηγήσει δάνειο σε μια επιχείρηση που έχει οικονομικά προβλήματα ώστε να την βοηθήσει στην ανάκαμψή της, αντίθετα θα προτιμήσει να χρηματοδοτήσει μια επιχείρηση που θα αξιολογήσει ως αξιόπιστη στην αποπληρωμή ενός δανείου και των τόκων. Ο λόγος για αυτή τη συμπεριφορά των τραπεζών είναι ότι οι τράπεζες στοχεύουν στην κερδοφορία και την ανάπτυξη και συνεπώς ευνοούν όσους βρίσκονται ήδη σε καλή οικονομική κατάσταση.

γ) Συσσώρευση χρήματος

Η λειτουργία του υπάρχοντος συστήματος έχει ως αποτέλεσμα την συσσώρευση του χρήματος με την έννοια ότι το κέρδος των τραπεζών που αποκομίζεται από τους τόκους στερεί από την οικονομία ένα μέρος από την κυκλοφορία του χρήματος. Με άλλα λόγια, όταν η οικονομία στηρίζεται στο χρέος για να επιτύχει την ανάπτυξη, συσσωρεύονται όλο και περισσότερα χρήματα στους πιστωτές και κατά συνέπεια οι πλούσιοι γίνονται πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι (Meyer, 2001).

3.2 Το ηλεκτρονικό εναλλακτικό νόμισμα bitcoin

Το ηλεκτρονικό νόμισμα του bitcoin δημιουργήθηκε το 2008 και ο τρόπος λειτουργίας του και ο σκοπός του έγινε γνωστός μέσα από την δημοσίευση ενός επιστημονικού άρθρου με τον τίτλο «Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System», υπογεγραμμένο με το ψευδώνυμο «Satoshi Nakamoto», χωρίς να είναι μέχρι σήμερα επιβεβαιωμένο αν πρόκειται για ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων. Το bitcoin είναι ένα κατεξοχήν ψηφιακό νόμισμα καθώς δεν έχει κάποια φυσική υπόσταση με την μορφή κέρματος ή χαρτονομίσματος. Όλες οι λειτουργίες του νομίσματος είναι ηλεκτρονικές όπως η παραγωγή, η αποθήκευση και η διακίνησή του μέσα από ένα ανεξάρτητο διαδικτυακό οικονομικό δίκτυο που χρησιμοποιείται για τις συναλλαγές μεταξύ των χρηστών.

Το βασικό χαρακτηριστικό του ψηφιακού αυτού νομίσματος που το καθιστά εναλλακτικό νόμισμα και το διαφοροποιεί από τα συμβατικά δίκτυα πληρωμών είναι το γεγονός ότι δεν ελέγχεται από κάποια κεντρική αρχή (Reid and Harrigan, 2012). Το αποκεντρωμένο σύστημα του bitcoin αποτελεί την βασική αιτία της δημιουργίας του νομίσματος καθώς όλες οι απαιτούμενες διαδικασίες πραγματοποιούνται από τους χρήστες. Για την ασφάλεια του δικτύου συναλλαγών έχουν αναπτυχθεί ειδικοί μηχανισμοί που βασίζονται στην κρυπτογραφία και τις ψηφιακές υπογραφές (Barber et al., 2012). Οι χρήστες μπορούν να χρησιμοποιούν το bitcoin όπως ακριβώς ένα συμβατικό νόμισμα, δηλαδή να πραγματοποιούν αγοραπωλησίες προϊόντων και υπηρεσιών και μεταφορές χρημάτων. Μια ενδιαφέρουσα διαδικασία του νομίσματος είναι αυτή της εξόρυξης κατά την οποία ο χρήστης που έχει εγκατεστημένο το συγκεκριμένο λογισμικό, εφόσον λύσει ένα μαθηματικό πρόβλημα μπορεί να λάβει ως ανταμοιβή μονάδες bitcoin. Εναλλακτικοί τρόποι για την απόκτηση bitcoin αποτελούν τα ειδικά ανταλλακτήρια και τα μηχανήματα ανάληψης.

Από την μια πλευρά, η χρήση του νομίσματος προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα όπως οι διαφανείς και άμεσες συναλλαγές με χαμηλό κόστος και με προστασία των προσωπικών δεδομένων. Από την άλλη πλευρά όμως, η σχετικά πρόσφατη κυκλοφορία του, το ασαφές νομοθετικό πλαίσιο και η αστάθεια της ισοτιμίας του νομίσματος προκαλεί δυσπιστία σε δυνητικούς χρήστες (Barber et al., 2012). Όσον αφορά το νομοθετικό πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα δημοσίευσε το 2012 μια έκθεση για τα εικονικά νομίσματα με τίτλο «Virtual Currency Schemes», η οποία αναφέρει ότι είναι πιθανή μια περαιτέρω ανάλυση για το bitcoin λόγω της ανάπτυξής του. Είναι γεγονός ότι μετά από επτά χρόνια κυκλοφορίας, το νόμισμα έχει καταφέρει να αυξήσει την εμπορική του αξία (Reid and Harrigan, 2012).

Ενδεικτικά, στα μέσα του 2017 η κυκλοφορία του bitcoin αγγίζει τα 16,3 εκατομμύρια και η ισοτιμία του νομίσματος με το euro 2231 και με το δολάριο 2493.

3.3 Κοινωνικές και οικονομικές αιτίες για την ανάπτυξη των εναλλακτικών δικτύων στην Ελλάδα

Η Ελλάδα την τελευταία δεκαετία διανύει μια περίοδο βαθιάς ύφεσης και ταλανίζεται από ποικίλα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα. Από το 2008 οι οικονομικοί δείκτες επιδεινώνονται και τα ποσοστά της ανεργίας αυξάνονται ενώ οι συνθήκες εργασίας και οι ελαστικές σχέσεις εργασίας συμβάλουν αρνητικά στην καταπολέμηση της φτώχειας. Χαρακτηριστικά, η περιστασιακή απασχόληση διπλασιάστηκε μέσα σε δύο χρόνια από το 2009 στο 2011 (Papadopoulos and Roumpakis, 2013). Επίσης, το ποσοστό των πολιτών που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας έφτασε το 10% το 2012 ενώ η παιδική φτώχεια ξεπέρασε το 16% (Matsaganis, 2013). Οι κυβερνητικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν και η αύξηση της φορολογίας επιδείνωσαν ακόμα περισσότερο την οικονομική κατάσταση των πολιτών. Η αύξηση των φορολογικών συντελεστών με την παράλληλη μείωση του εισοδήματος προκάλεσε την αδυναμία εξυπηρέτησης των δανείων και την μείωση της φοροδοτικής ικανότητας των φορολογούμενων. Ως αποτέλεσμα, αναδύθηκε ο κίνδυνος για απώλεια μέρους ή συνόλου περιουσιακών στοιχείων για μεγάλο μέρος των πολιτών, γεγονός που ενίσχυσε το αίσθημα ανασφάλειας (Allen et al., 2004).

Την χρονική περίοδο πριν το ξέσπασμα της κρίσης η δημιουργία και λειτουργία των εναλλακτικών και κοινωνικών χώρων ήταν εξαιρετικά περιορισμένες και χαρακτηρίζονταν από μικρή συμμετοχή των μελών. Κατά την διάρκεια όμως της οικονομικής κρίσης παρατηρείται μια ραγδαία άνοδο στα εναλλακτικά εγχειρήματα και δίκτυα στον ελληνικό χώρο με ποικίλες μορφές και εκφάνσεις. Το γεγονός ότι οι οικονομικές συνθήκες που δημιουργήθηκαν οδήγησαν τους πολίτες σε εναλλακτικές μορφές οργάνωσης και σε πρακτικές αλληλεγγύης αποδεικνύει ότι η κρίση αποτελεί βασικό λόγο για την ανάδυση και εξάπλωση των εναλλακτικών χώρων στην Ελλάδα (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015). Η αδυναμία των κρατικών φορέων και της αγοράς να καλύψουν τις ανάγκες των πολιτών ήταν βασικός λόγος για την αποδοχή και εξάπλωση εναλλακτικών εγχειρημάτων. Σύμφωνα μάλιστα με τον Lee (2006), η αλλαγή στον τρόπο λειτουργίας της οικονομίας είναι δυνατή μόνο όταν η κοινωνία αδυνατεί να ικανοποιήσει τις κοινωνικές ανάγκες και η κοινωνικές συνθήκες είναι δύσκολες. Τα κοινωνικά ιατρεία και παντοπωλεία, τα τοπικά νομίσματα και

το κίνημα χωρίς μεσάζοντες προσπάθησαν να καλύψουν το κενό για την ικανοποίηση των αναγκών για διατροφή και παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Η κρίση ώθησε τους πολίτες μέσω των εναλλακτικών εγχειρημάτων να αναθεωρήσουν κοινωνικές αξίες και να εμπιστευτούν την δυναμική της συλλογικότητας που λειτουργεί με όρους αλληλεγγύης και κοινωνικού συμφέροντος. Η αλλαγή όμως της κοινωνικής αντίληψης δεν προέρχεται από την κρίση αυτό καθαυτό αλλά από την διαδικασία την ζύμωση των ιδεών που συντελείται μέσα από την συμμετοχής σε κοινωνικά κινήματα (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015).

3.4 Η σχέση των κοινωνικών κινήματων και των εναλλακτικών εγχειρημάτων

Η κοινή βάση πάνω στην οποία στηρίζονται τα κοινωνικά κινήματα και τα εναλλακτικά εγχειρήματα είναι η αμφισβήτηση της εξουσίας που σε πολλές περιπτώσεις η αμφισβήτηση αυτή ξεπερνά τα όρια του κράτους και επιχειρεί να αλλάξει οικονομικούς και κοινωνικούς συσχετισμούς στην κοινωνία (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015). Πολλές φορές, η μελέτη των εναλλακτικών εγχειρημάτων εξετάζεται συνδυαστικά με τα κοινωνικά κινήματα όπως σε προσεγγίσεις που θεωρούν τα εναλλακτικά εγχειρήματα ως κοινωνικά κινήματα ή προσεγγίσεις που χρησιμοποιούν την θεωρία των κοινωνικών κινήματων για να εξηγήσουν τα εναλλακτικά εγχειρήματα. Η ουσιώδης διαφορά μεταξύ των δύο παραπάνω προσεγγίσεων είναι ότι στην πρώτη τα εναλλακτικά εγχειρήματα παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά και επιδιώξεις με τα κοινωνικά κινήματα ενώ στη δεύτερη τα εναλλακτικά εγχειρήματα απορρέουν ως οργανωτική και στρατηγική επιλογή των κοινωνικών κινήματων.

3.4.1 Τα εναλλακτικά εγχειρήματα ως κοινωνικά κινήματα

Στην πρώτη προσέγγιση ανήκει ο North (2006) ο οποίος αντιμετωπίζει τα εναλλακτικά νομίσματα ως κοινωνικά κινήματα. Για να εξετάσουμε την παραπάνω άποψη θα πρέπει να ορίσουμε τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών κινήματων και να τα παραλληλίσουμε με τα αντίστοιχα των εναλλακτικών χώρων. Τα κοινωνικά κινήματα σύμφωνα με τον Tilly (2004) παρουσιάζουν χαρακτηριστικά όπως διεκδίκηση δικαιωμάτων από το κράτος, συλλογική δράση για ενημέρωση της κοινωνίας, ενότητα των μελών και προσήλωση στους στόχους που έχουν τεθεί από το κίνημα. Επίσης, ο Tilly τονίζει την πολιτική διάσταση των κινήματων η οποία είναι μια προέκταση της γενικότερης πολιτικής δράσης και επισημαίνει τον ρόλο των κινήματικών οργανώσεων που διαχειρίζονται και θέτουν τους στόχους. Ωστόσο, το πολιτικό

στοιχείο των εναλλακτικών εγχειρημάτων έχει μια πιο διευρυμένη έννοια που αφορά στην αλλαγή στον τρόπο που αντιλαμβάνονται και αντιμετωπίζουν τα μέλη τις κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις, την υιοθέτηση αξιών και στάσεων που στηρίζονται στην ισότητα, την δημοκρατία και την αλληλεγγύη. Με άλλα λόγια οι διεκδικήσεις τους δεν αποσκοπούν απαραίτητα στην απόκτηση δικαιωμάτων από το κράτος αλλά εισάγεται η λογική της αυτονομίας και αυτοοργάνωσης που πολλές φορές παρακάμπτει τις λειτουργίες του κράτους (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015). Στο πολιτικό χαρακτήρα των κοινωνικών κινημάτων συμφωνεί και ο Neveu (2002) οποίος διακρίνει στα κοινωνικά κινήματα την ύπαρξη ενός αντιπάλου που μπορεί είναι οι αρχές σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο ή εργοδοσία μιας επιχείρησης. Η κινητοποίηση και η δράση των κινημάτων προσπαθεί να ασκήσει πιέσεις στον αντίπαλο ώστε να πάρει θέση υπέρ των διεκδικήσεων που έχει θέσει το κίνημα για συγκεκριμένα προβλήματα που έχουν προκύψει. Επίσης, ο Neveu θεωρεί την δράση των κοινωνικών κινημάτων και εναλλακτικών χώρων ως συμπληρωματική και προβαίνει και στον εντοπισμό εκείνου του στοιχείου που διαχωρίζει τα κοινωνικά κινήματα από άλλους χώρους. Συγκεκριμένα, άλλες μορφές συλλογικής δράσης επιχειρούν να αντιμετωπίσουν ένα πρόβλημα χρησιμοποιώντας εσωτερικούς πόρους και ενέργεια από τα μέλη τους για την δημιουργία νέων μηχανισμών και την αποφυγή ευθείας σύγκρουσης με το κράτος. Τέτοια παραδείγματα βρίσκουμε στο εργατικό και στο αγροτικό κίνημα που δημιούργησε δομές σε θέματα πρόνοιας και σίτισης ή ακόμα και στις καταλήψεις στέγης.

Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι Della Porta και Diani (2006) οι οποίοι τονίζουν την ύπαρξη συγκεκριμένου αντιπάλου και την συλλογική δράση που λαμβάνει χώρα αλλά προσθέτει την ύπαρξη και συνεργασία πολλών άτυπων δικτύων καθώς επίσης και την προσδιορισμένη συλλογική ταυτότητα των συμμετεχόντων. Όσον αφορά την δικτύωση, υπάρχει ένα σύνολο δικτύων που ποικίλει σε εμβέλεια από τοπικό έως και διεθνές επίπεδο και αναφέρεται σε παρόμοιες δράσεις και πρωτοβουλίες. Το στοιχείο της συλλογικής ταυτότητας εντοπίζεται σε όλα τα εναλλακτικά εγχειρήματα και κινήματα και αποτυπώνει το σύνολο των αξιών, αντιλήψεων, ιδεών και συναισθηματικών σχέσεων που διακατέχουν τους συμμετέχοντες (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015). Η Gibson-Graham (2006) προσδίδει χαρακτηριστικά στα εναλλακτικά εγχειρήματα που αδιαμφισβήτητα αποτελούν χαρακτηριστικά των κοινωνικών κινημάτων όπως η συλλογική δράση και η αλλαγή προσανατολισμού στον τρόπο αντιμετώπισης των σχέσεων στην κοινωνία. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα τα κοινωνικά κινήματα δημιουργούν εναλλακτικούς χώρους ή συμμετέχοντες σε εναλλακτικά εγχειρήματα ανήκουν ή ανήκαν στο παρελθόν σε κινηματικές

οργανώσεις. Το παραπάνω επιβεβαιώνεται και από την έρευνα των Καβουλάκο και Γριτζά (2015) κατά την οποία προέκυψε το συμπέρασμα ότι πάνω από τα μισά μέλη που συμμετέχουν στο εναλλακτικό νόμισμα ΚΟΙΝΟ στην περιοχή της Θεσσαλονίκης είτε δραστηριοποιούνται τώρα είτε συμμετείχαν στο παρελθόν σε κινηματικές οργανώσεις. Τα κοινωνικά κινήματα και οι εναλλακτικοί χώροι αλληλεπιδρούν, συνεργάζονται και επικοινωνούν.

Οι Pickerill και Chatterton, (2006) θεωρούν ότι τα κινήματα και τα εναλλακτικά εγχειρήματα έχουν συγκρουσιακό χαρακτήρα και έχουν κοινή στόχευση για την αποδυνάμωση του καπιταλισμού και την δημιουργία συλλογικών χώρων. Στην συγκρουσιακή αντίληψη των κινήματων συμφωνούν και οι Della Porta και Diani (2006) οι οποίοι εξηγούν την σύγκρουση σαν αντιπαραθετική σχέση και αντικρουόμενα συμφέροντα πάνω σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα το οποίο αφορά πολιτική, οικονομική ή πολιτιστική εξουσία και οι διεκδικήσεις της μιας πλευράς είναι επιβλαβείς για την άλλη πλευρά. Η διαφορά που ανακύπτει ανάμεσα στα κοινωνικά κινήματα και τους εναλλακτικούς χώρους σε σχέση με τις συγκρουσιακές σχέσεις είναι ότι οι εναλλακτικοί χώροι δεν διατυπώνουν απλά επιβλαβή αιτήματα για την άλλη πλευρά αλλά πραγματώνουν την θεωρία και τις αξίες τους μέσα από μηχανισμούς που επιδιώκουν να μεταβάλλουν τις ισχύουσες κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015). Σε κάθε περίπτωση, τα κοινωνικά κινήματα που οδηγούν στην δημιουργία εναλλακτικών εγχειρημάτων, είναι πιθανό να αναστείλουν ή να περιορίσουν τις διεκδικήσεις και να προσανατολίσουν σε εναλλακτικές δράσεις. Η προσέγγιση αυτή οδηγεί στην διατύπωση της έννοιας των κινήματων που μπορεί να περικλείει τους εναλλακτικούς χώρους. Συγκεκριμένα, ο Touraine (1981) ορίζει τα κοινωνικά κινήματα ως συλλογικές δράσεις με ταξικό χαρακτήρα ενάντια στον ταξικό αντίπαλο για την ανάληψη της εξουσίας. Ο ορισμός αυτός ξεφεύγει από τα στενά όρια της πολιτικής αντιμετώπισής τους αλλά εξαπλώνεται σε πολλαπλά επίπεδα για κάθε κοινωνική οργάνωση σε κέντρα λήψεως αποφάσεων. Τα κινήματα δεν περιορίζονται απλά στην διεκδίκηση δικαιωμάτων αλλά στην πολιτική και οικονομική αυτοοργάνωση και διαχείριση δηλαδή υπάρχει ταύτιση των σκοπών με τους εναλλακτικούς χώρους. Αν και η συγκεκριμένη προσέγγιση της σύγκρουσης προσφέρει έδαφος για την αντιμετώπιση των εναλλακτικών χώρων ως κινήματων, ωστόσο η έννοια των εναλλακτικών χώρων δεν εισάγεται στο έργο του και αποδίδεται μια περιοριστική αντίληψη στο κοινωνικό κίνημα το οποίο πρέπει να κατανοήσει συνολικά την κοινωνία για να προχωρήσει σε αλλαγές (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015).

Συνολικά, η αντιμετώπιση των κοινωνικών κινημάτων που εμπεριέχει τον πολιτισμικό, αξιακό, και ταυτοτικό χαρακτήρα επιτρέπει στην αντιμετώπιση των εναλλακτικών εγχειρημάτων ως κοινωνικά κινήματα ή στην αντιμετώπισή τους ως προέκτασης της κινηματικής δράσης, κυρίως όταν αυτή ταυτίζεται με τις αξίες και τους σκοπούς των εναλλακτικών χώρων. Υπό αυτό το πρίσμα, οι εναλλακτικοί χώροι θα μπορούσαν σε αρκετές περιπτώσεις να θεωρηθούν ως μια μορφή κοινωνικής έκφρασης των κινημάτων που αποσκοπούν σε κοινωνικές οικονομικές ή πολιτικές αλλαγές για την διαμόρφωση μιας αντικαπιταλιστικής κοινωνίας.

3.4.2 Τα εναλλακτικά εγχειρήματα ως στοιχείο οργάνωσης των κοινωνικών κινημάτων

Η συγκεκριμένη προσέγγιση αντιμετωπίζει τα εναλλακτικά δίκτυα ως τρόπο δράσης και οργάνωσης των κοινωνικών κινημάτων για την επίτευξη των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών στόχων τους. Με άλλα λόγια τα εναλλακτικά εγχειρήματα αποτελούν μια στρατηγική επιλογή των κοινωνικών κινημάτων σύμφωνα με τις δυνατότητες που υπάρχουν στο πολιτικό σύστημα τη δεδομένη χρονική στιγμή. Οι δυνατότητες αυτές διαμορφώνονται από ποικίλους παράγοντες όπως η ύπαρξη διαύλων επικοινωνίας με τα κέντρα λήψης αποφάσεων, η στάση του κράτους και οι πολιτικές που εφαρμόζει καθώς και η κατασταλτική ικανότητα που διαθέτει (McAdam, 1996).

Σύμφωνα με τους Brand et al. (1986), η κρατική καταστολή των κοινωνικών κινημάτων έχει ως αποτέλεσμα την εξάπλωση των εναλλακτικών εγχειρημάτων. Παρατηρείται ότι η δημιουργία των εναλλακτικών εγχειρημάτων συνέβη σε χρονικές περιόδους κατά τις οποίες οι διαμαρτυρίες αποδυναμώθηκαν και αποδείχθηκαν αναποτελεσματικές ενώ παράλληλα εντεινόταν η κρατική καταστολή. Επίσης, η απομαζικοποίηση των διαμαρτυριών μετά από μεγάλες κινητοποιήσεις και το αίσθημα απογοήτευσης που διακατέχει τους συμμετέχοντες για την δυναμική των κινητοποιήσεων είναι επιπλέον λόγοι που οδηγούν στην δημιουργία εναλλακτικών δράσεων (Traugott, 1995). Οι συμμετέχοντες λοιπόν στράφηκαν σε εναλλακτικούς τρόπους ώστε να μειώσουν τους κινδύνους που απέρρεαν από την καταστολή και να ενδυναμώσουν τις προσδοκίες για κοινωνική αλλαγή με τα χαρακτηριστικά και τις αξίες του κινήματος. Η λειτουργία άλλωστε των εναλλακτικών δικτύων σπάνια επιδιώκει την ευθεία σύγκρουση με το κράτος οπότε και περιορίζεται ο κίνδυνος καταστολής που διατρέχουν τα μέλη της.

3.5 Ιστορική αναδρομή εναλλακτικών χώρων και κοινωνικών κινήματων στην Ελλάδα

Η περίπτωση της Ελλάδας αποδεικνύει ότι εκτός από τον παράγοντα της κρίσης, σημαντικό ρόλο έπαιξαν και τα κοινωνικά κινήματα κατά την διάρκεια της κρίσης στην ανάπτυξη και πολλαπλασιασμό των εναλλακτικών εγχειρημάτων (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015). Αν και δεν είναι δυνατό να υποστηρίξουμε ότι τα ελληνικά κινήματα διαδραμάτισαν έναν προφανή ρόλο, εντούτοις χαρακτηρίζονται από κάποια στοιχεία που ευνοούν την δημιουργία των εναλλακτικών εγχειρημάτων όπως την αμεσοδημοκρατία και την αυτοοργάνωση.

Το σημαντικότερο κίνημα που καταγράφηκε και καθόρισε τις εξελίξεις ήταν αυτό των πλατειών που χαρακτηριζόταν από μαζικότητα. Το κίνημα ξεκίνησε το 2010 έως το 2012 και σε κάποιες περιπτώσεις οι συμμετέχοντες έφταναν τους 500.000 (Kousis and Kanellouropoulos, 2014). Οι διαμαρτυρίες του κινήματος οργανώνονταν σε πολλές ελληνικές πόλεις την ίδια ημερομηνία και ώρα. Βασικές διεκδικήσεις τους ήταν η κοινωνική δικαιοσύνη και η κατάργηση νομοθετημάτων λιτότητας που επέβαλε η τρόικα για την αντιμετώπιση της κρίσης. Οι διοργανωτές των διαδηλώσεων και συγκεντρώσεων ήταν κινηματικές οργανώσεις και συνδικάτα και τα αιτήματά τους αφορούσαν εργασιακά, ασφαλιστικά και φορολογικά θέματα. Σημαντικό στοιχείο του κινήματος ήταν ότι δεν προσδοκούσε σύγκρουση με το καπιταλιστικό καθεστώς και ανατροπή του. Ο χαρακτήρας των διαδηλώσεων ήταν αμυντικός, διακατεχόταν από σοσιαλδημοκρατική αντίληψη και οι συμμετέχοντες ζητούσαν παρέμβαση του κράτους για την ρύθμιση κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων και διατήρηση δικαιωμάτων στο υπάρχον οικονομικό σύστημα (Karyotis, 2015). Σε κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις οργανώσεις της ριζοσπαστικής αριστεράς επιχείρησαν να συνδέσουν την δράση του κινήματος με αντικαπιταλιστικές τακτικές για την ανατροπή του συστήματος. Το κίνημα των πλατειών θα λέγαμε ότι κατά μία έννοια είχε αντικρουόμενα χαρακτηριστικά (Καβουλάκος – Γριτζάς, 2015). Γενικότερα, δεν υπάρχουν στοιχεία που να συναινούν στην άποψη ότι το κίνημα πρεσβεύει σε μια ριζική αλλαγή στον τρόπο οργάνωσης της οικονομίας αντίθετα διεκδικεί την καλύτερη δυνατή εκδοχή της υπάρχουσας.

Ωστόσο, ορισμένες διαδικασίες και κάποια χαρακτηριστικά του κινήματος εμπεριέχονται στα εναλλακτικά εγχειρήματα. Παρά το γεγονός ότι τα πολιτικά κόμματα και οι πολιτικές οργανώσεις κατείχαν σημαντικό οργανωτικό ρόλο στο κίνημα, οι διαδικασίες που πραγματοποιούνταν ήταν αποκομμένες από αυτά και τα μέλη τους συμμετείχαν ως φυσικά πρόσωπα. Ως αποτέλεσμα, το κίνημα των πλατειών δημιούργησε δικές του δομές οργάνωσης (Dalakoglou, 2012). Επίσης, πρακτικές όπως η υιοθέτηση της άμεσης δημοκρατίας στις

διαδικασίες των συνελεύσεων που λάμβαναν χώρα σχεδόν καθημερινά έδιναν την δυνατότητα σε όλους τους συμμετέχοντες να θέσουν ζητήματα προς συζήτηση και συμμετέχουν στην λήψη των αποφάσεων. Στις λαϊκές συνελεύσεις των πλατειών αναλύονταν θέματα και συνάσσονταν κείμενα για διάφορες θεματικές ενότητες όπως για την οικονομία, την εκπαίδευση και την κοινωνική αλληλεγγύη. Αναμφισβήτητα οι πρακτικές της άμεσης δημοκρατίας αποτέλεσαν έναυσμα για τους συμμετέχοντες ώστε να αποκτήσουν συλλογική συνείδηση, σεβασμό στην ελεύθερη έκφραση και την ισοτιμία με έντονα τα χαρακτηριστικά της κοινότητας. Οι συνελεύσεις δημιούργησαν πολιτικές διαδικασίες και ανέδειξαν κοινωνικές και πολιτικές ανθρώπινες αξίες στην κατεύθυνση της συνεργασίας, της έκφρασης και της συλλογικής οργάνωσης της καθημερινότητας (Kaika & Karaliotas, 2014).

Το κεντρικό πρόβλημα που αναδεικνύεται μέσα από τις συνελεύσεις είναι ο αντιδημοκρατικός τρόπος με τον οποίο ο κρατικός μηχανισμός προσπαθεί να επιβάλει τις αποφάσεις του. Προέκταση αυτού, είναι η γιγάντωση της κρατικής καταστολής, η διάχυση του αισθήματος της κοινωνικής αδικίας και η όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων μέσα στην κοινωνία. Ως απάντηση στα παραπάνω το κίνημα προτείνει κοινωνικά δίκαιες λύσεις για τα τρέχοντα ζητήματα όπως η αναδιανομή του πλούτου, η εθνικοποίηση των τραπεζών και η διαγραφή του χρέους. Η αυτοοργάνωση και η αυτοδιαχείριση με την πραγματική λειτουργία της δημοκρατίας παρουσιάζονται ως διέξοδοι από την οικονομική κρίση (Καβουλάκος, 2013). Στις πλατείες, όπου πολλές από αυτές καταλήφθηκαν για αρκετό χρονικό διάστημα, οργανώθηκαν υποδομές που διευκόλυναν την παραμονή των συμμετεχόντων και προστάτευαν την δράση τους, όπως η λειτουργία συλλογικής κουζίνας, το φαρμακείο, ομάδες νομικής προστασίας και ομάδες περιφρούρησης. Επιπλέον, επινοήθηκαν πρωτότυποι και εναλλακτικοί τρόποι για την προώθηση των στόχων του κινήματος προς την υπόλοιπη κοινωνία όπως για παράδειγμα η οργάνωση καλλιτεχνικών δρώμενων και εκδηλώσεων.

Οι παραπάνω συνθήκες οδήγησαν στην δημιουργία αρκετών εναλλακτικών εγχειρημάτων στη βάση της συλλογικής δράσης και δημιουργίας. Παράδειγμα τέτοιου εγχειρήματος αποτελεί η Τράπεζα Χρόνου της Αθήνας, που απαρτιζόταν από αρκετά έως και 3000 μέλη τα οποία υιοθέτησαν την ιδέα και τις πρακτικές των τραπεζών χρόνου. Παρά όμως τον μεγάλο αριθμό των μελών, οι ενεργοί συμμετέχοντες που συναλλάσσονταν σε εβδομαδιαία βάση δεν ξεπερνούσαν τους 50 και οι συνελεύσεις απαρτίζονταν από περίπου 20 άτομα. Ο λόγος για τον οποίο δεν αποδείχθηκε αρκετά αποτελεσματική η λειτουργία του εγχειρήματος ήταν η μεγάλη εξάπλωση των μελών σε πολλές περιοχές της Αττικής με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η πραγματοποίηση των συναλλαγών και η συνοχή του δικτύου (Καβουλάκος

– Γριτζάς, 2015). Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι το εγχείρημα δεν κατάφερε να δώσει σημαντικά αποτελέσματα, αποτέλεσε το αρχικό έναυσμα και πηγή πληροφόρησης για τα μελλοντικά τοπικά εγχειρήματα στην Ελλάδα. Στην Αθήνα συνολικά δημιουργήθηκαν και λειτούργησαν συνολικά επτά τράπεζες χρόνου με αρκετά μεγάλη αποδοχή. Η εμπειρία και η προηγούμενη γνώση της τράπεζας χρόνου της Αθήνας βοήθησε στην ίδρυση της Τράπεζας Χρόνου του Μοσχάτου από την οργάνωση της Μεσοποταμίας μετά την αποδυνάμωση του κινήματος των πλατειών. Η λειτουργία της συγκεκριμένης τράπεζας αποδείχθηκε αποτελεσματικότερη από την τράπεζα της Αθήνας και οι συμμετέχοντες προχώρησαν στην δημιουργία του αλληλέγγυου σχολείου, το οποίο παρείχε μαθήματα σε ευπαθείς κοινωνικά ομάδες. Επιπλέον παράδειγμα δράσεων που αναδύθηκαν μετά το κίνημα των πλατειών ήταν και το Κοινωνικό Ιατρείο Ελληνικού το οποίο αποτέλεσε πρότυπο καθώς ήταν το πρώτο εγχείρημα στο είδος του.

Μια άλλη ενδιαφέρουσα πρωτοβουλία αποτελεί η αυτοδιαχείριση του εργοστασίου της BIOME στην Θεσσαλονίκη από τους εργαζόμενους όταν η διοίκηση της εταιρείας το 2012 ανακοίνωσε το κλείσιμο του εργοστασίου κι την απόλυση του προσωπικού χωρίς αποζημίωση. Το βασικό σημείο καμπής στην κατεχόμενη δραστηριότητα της BIOME ήταν το λεγόμενο «άνοιγμα των πύργων του εργοστασίου στην κοινωνία» (Union Workers' Union, 2013). Ξεκίνησε μια σειρά πρωτοβουλιών για την αύξηση της προβολής του έργου, ενώ τα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης ανέλαβαν την ευθύνη της διανομής των προϊόντων του εργοστασίου, δεδομένου ότι η έλλειψη νομικού πλαισίου δεν επέτρεπε τη διανομή μέσω κανονικών αγορών (Vogiatzoglou, 2015). Σύντομα η πρωτοβουλία της BIOME, η οποία ήταν το πρώτο εγχείρημα στην Ελλάδα που αφορούσε κατάληψη χώρου εργασίας και επαναλειτουργία των μέσων παραγωγής, διαδόθηκε και πέρα από τα ελληνικά σύνορα (Smith, 2015). Πραγματοποιήθηκαν εκδηλώσεις και συζητήσεις με παρόμοια ευρωπαϊκά πειράματα με ανταλλαγή εμπειριών και απόψεων. Το δίκτυο διακρατικής συνεργασίας εδραιώθηκε, δημιουργήθηκαν διαπροσωπικές επαφές και προωθήθηκαν τα πρώτα στοιχεία ενός κοινού σχεδίου με στόχο την αμοιβαία συνδρομή που θα εξασφάλιζε την επιβίωση των διαφόρων πειραμάτων (Vogiatzoglou, 2015). Τον Ιανουάριο του 2014, εκπρόσωποι από όλα τα προαναφερθέντα εργοστάσια συναντήθηκαν στη Μασσαλία και ξεκίνησε επίσημα το δίκτυο των εργοστασίων των νοτιοευρωπαϊκών εργοστασίων.

Θα λέγαμε λοιπόν ότι το κίνημα το πλατειών πραγματοποίησε μια μετάβαση από τη λογική της διαμαρτυρίας και σύγκρουσης στην εναλλακτική αυτοοργάνωση και συλλογική δράση στην καθημερινότητά των συμμετεχόντων του. Η εμπειρία των συνελεύσεων των πλατειών

μεταλαμπαδεύτηκε στις λαϊκές συνελεύσεις γειτονιάς που εξακολούθησαν την λειτουργία τους μετά το κίνημα (Arampatzi, 2014). Η έντονη καταστολή και ακαμψία των κυβερνήσεων στην εφαρμογή της πολιτικής τους προκάλεσαν την διάχυτη απογοήτευση των διαμαρτυρόμενων σχετικά με την αποδοτικότητα των τρόπων δράσης τους. Μέσα όμως από τις διεργασίες, ζυμώσεις και πρακτικές που έλαβαν χώρα στις λαϊκές συνελεύσεις των πλατειών, υιοθετήθηκε η κουλτούρα της αλληλεγγύης και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Οι συμμετέχοντες απέκτησαν την ανάγκη να εφαρμόσουν έμπρακτα την ιδεολογία τους στα εναλλακτικά εγχειρήματα στην καθημερινότητά τους ως απάντηση στις διαστρεβλώσεις της οικονομίας και της λανθασμένης κρατικής πολιτικής. Τα εναλλακτικά εγχειρήματα ήταν η διέξοδος που αναζητούσαν οι συμμετέχοντες για την εξομάλυνση των αρνητικών κοινωνικών συνεπειών της κρίσης και την απώτερη κοινωνική αλλαγή. Τα οφέλη ήταν πολλαπλά καθώς αφενός αναπτύχθηκαν δράσεις και οργανώσεις που λειτουργούσαν ανεξάρτητα από το κράτος οπότε τα μέλη δεν επαφίονταν στις κυβερνητικές αποφάσεις στην και αφετέρου μειώθηκε σημαντικά ο κίνδυνος της κρατικής καταστολής.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι λειτουργίες του χρήματος στο καπιταλιστικό σύστημα, το οποίο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το χρηματοπιστωτικό σύστημα, πολλές φορές προκαλούν προβλήματα. Τα προβλήματα αυτά σχετίζονται με την έλλειψη της κυκλοφορίας του χρήματος με την έννοια ότι δεν υπάρχει αρκετό χρήμα, δεδομένης της αδυναμίας για συνεχή ανάπτυξη, ώστε να καλύψει τους τόκους και τα κεφάλαια των δανειακών υποχρεώσεων. Επίσης, παρατηρείται λανθασμένος καταμερισμός του χρήματος και συσσώρευση του καθώς τα τραπεζικά ιδρύματα δανείζουν μόνο σε αξιόπιστους δανειολήπτες και αποκλείουν άτομα και επιχειρήσεις που έχουν ανάγκη με αποτέλεσμα να εντείνονται οι κοινωνικές ανισότητες. Τα παραπάνω προβλήματα έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην κοινωνία η οποία μέσα από την οργάνωση εναλλακτικών δράσεων και κοινωνικών κινημάτων προσπαθεί να αντιμετωπίσει και να περιορίσει τις αρνητικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες. Όποια προσέγγιση και αν ακολουθήσουμε, είτε ότι οι εναλλακτικοί χώροι αποτελούν κοινωνικά κινήματα, είτε ότι αποτελούν οργανωτική και στρατηγική επιλογή των κοινωνικών κινημάτων, το σημαντικό στοιχείο το οποίο επιβεβαιώνεται και στην περίπτωση της Ελλάδας είναι ότι ενίσχυσαν την δημοκρατία, αλληλεγγύη και ισότητα μεταξύ των πολιτών. Επίσης, ακόμα και όταν τα

εγχειρήματα δεν ήταν αρκετά επιτυχημένα, συνέβαλαν σε κάποιο βαθμό στην επίτευξη της κοινωνικής δικαιοσύνης μέσα από την συλλογική δράση αφήνοντας την παρακαταθήκη τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ – ΔΙΚΤΥΟ ΑΝΤΑΛΛΑΓΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Έπειτα από την ανάλυση που προηγήθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφορικά με τις κοινωνικές και οικονομικές αιτίες που προκάλεσαν την δημιουργία των εναλλακτικών εγχειρημάτων και την ιστορική ανασκόπηση αυτών στην Ελλάδα από την εμφάνιση του κινήματος των πλατειών και μετά, στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται η περίπτωση του Δικτύου Ανταλλαγών και Αλληλεγγύης Μαγνησίας. Αναλύεται η δομή και η λειτουργία του Δικτύου και θα μελετάται η αποτελεσματική λειτουργία του με βάσει τα κριτήρια της αυτοδιαχείρισης των κοινών ώστε να εντοπιστούν τα προβλήματα και οι προοπτικές βιωσιμότητας στο μέλλον.

4.1 Μεθοδολογία της έρευνας

Η παρούσα εργασία εξετάζει την περίπτωση του Δικτύου ανταλλαγών και αλληλεγγύης Μαγνησίας. Η μελέτη περίπτωσης αποτελεί έναν τρόπο για την συλλογή εμπειρικών δεδομένων και παρατηρήσεων με σκοπό την διερεύνηση ενός φαινομένου στο πραγματικό του περιβάλλον (Χασίδ, 2004). Με άλλα λόγια, χρησιμοποιούμε την μελέτη περίπτωσης όταν υπάρχει ένα ενδιαφέρον αντιπροσωπευτικό παράδειγμα του μελετώμενου θέματος που μας επιτρέπει να αποκτήσουμε μια πιο ολοκληρωμένη άποψη για αυτό. Για την μελέτη της εκάστοτε περίπτωσης είναι απαραίτητο αρχικά να προσδιοριστούν τα βασικά ερωτήματα και στη συνέχεια να καθοριστεί επακριβώς το αντικείμενο που θα μελετηθεί. Το επόμενο βήμα αφορά την επιλογή της μεθόδου συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων ώστε τελικά να εξαχθούν τα συμπεράσματα της έρευνας.

Όσον αφορά την επιλογή της ερευνητικής μεθόδου που πρέπει να επιλέξει ο εκάστοτε ερευνητής διακρίνουμε δύο περιπτώσεις. Υπάρχει η επιλογή της ποσοτικής ή ποιοτικής έρευνας ή και ο συνδυασμός αυτών. Οι ποσοτικές έρευνες επιχειρούν να απαντήσουν στα ερωτήματα «πόσο» και «τι» και σκοπό έχουν να καταλήξουν σε μια γενικευμένη αλήθεια, στην οποία θα πρέπει να καταλήξει κάθε ερευνητής που εκπονεί έρευνα για το συγκεκριμένο

φαινόμενο με την ίδια διαδικασία και μέθοδο. Η ποσοτική προσέγγιση είναι εκείνη που μας επιτρέπει να εξετάσουμε «τί συμβαίνει» ενώ η ποιοτική «γιατί συμβαίνει». Η ποιοτική έρευνα χρησιμοποιείται όταν επιδιώκουμε να διερευνήσουμε τις απόψεις του πληθυσμού που εξετάζεται μέσα από την οπτική, τις εμπειρίες και τα συναισθήματά τους (Bird et al., 1999). Άρα, η ποιοτική προσέγγιση αποτελεί μια έρευνα με στόχο την ανάλυση ποιοτικών χαρακτηριστικών μετά την συλλογή και αξιολόγηση των δεδομένων που αφορούν κυρίως γεγονότα, συμπεριφορές και εμπειρίες. Πολλές φορές οι ποσοτικές έρευνες αδυνατούν να αποτυπώσουν τέτοιου είδους εμπειρικά στοιχεία. Στην παρούσα εργασία επιλέχθηκε η ποιοτική προσέγγιση καθώς θεωρήθηκε πιο κατάλληλη για την διερεύνηση, την ανάδειξη και την ανάλυση ποιοτικών στοιχείων του φαινομένου.

Τα ερευνητικά εργαλεία που επιλέχθηκαν για την παρούσα έρευνα είναι η συμμετοχική παρατήρηση και οι συνεντεύξεις.

α) Συμμετοχική παρατήρηση

Η συμμετοχική παρατήρηση χρησιμοποιείται στις έρευνες πεδίου όπου ο ερευνητής μέσω της προσωπικής παρατήρησης αντλεί πληροφορίες και δεδομένα με σκοπό την απόκτηση μιας συνολικής εικόνας της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς των ερευνώμενων ατόμων (Κυριαζή, 1998). Είναι σημαντικό ότι ο ερευνητής έχει την δυνατότητα να παρατηρήσει την πραγματικότητα στον φυσικό τόπο και χρόνο που διαδραματίζεται το φαινόμενο. Ο παρατηρητής που εισέρχεται σε μια κοινότητα ατόμων πρέπει να ανοίξει διαύλους επικοινωνίας με την ομάδα και να προσδιορίσει τον ρόλο του σε αυτή ώστε να καταφέρει να καταγράψει και να ερμηνεύσει σκέψεις, συναισθήματα, στάσεις και εμπειρίες.

Η συμμετοχική παρατήρηση θεωρείται η πιο βασική τεχνική συλλογής δεδομένων στην κοινωνική έρευνα που σε συνδυασμό με άλλες τεχνικές μπορεί να εξάγει ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Ωστόσο, θεωρείται ένα δύσκολο ερευνητικό εργαλείο καθώς συχνά επηρεάζονται από τις δικές τους απόψεις και προκαταλήψεις και οδηγούνται στην αλλοίωση των δεδομένων της παρατήρησης. Στην συγκεκριμένη έρευνα επιλέχθηκε αυτή η τεχνική για την αρχική συλλογή δεδομένων γιατί θεωρείται ενδεδειγμένη στις περιπτώσεις που το υπό έρευνα φαινόμενο αφορά μικρές ομάδες, γεωγραφικά περιορισμένες καθώς διευκολύνεται η παρατήρησή τους (Κυριαζή, 1998). Εξαρχής η συμμετοχή του ερευνητή στην ομάδα ήταν η μεγαλύτερη δυνατή αποκαλύπτοντας την επιστημονική ιδιότητα και τις ερευνητικές προθέσεις. Ο σχεδιασμός της δομής της παρατήρησης πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τους θεματικούς άξονες οι οποίοι καθορίστηκαν από τον σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα.

Γενικά, η συμμετοχή του παρατηρητή ήταν διακριτική ώστε να μην διαταραχθεί η συνοχή και η δυναμική της ομάδας και επιχειρήθηκε η εμβάθυνση με ενσυναίσθηση και αμεροληψία.

β) Συνέντευξη

Στην περίπτωση των αρχάριων ερευνητών, η παρατήρηση ενέχει πάντα μεθοδολογικούς κίνδυνους όσον αφορά την διασφάλιση της αντικειμενικότητας και αμεροληψίας. Για τον λόγο αυτό το εργαλείο της παρατήρησης χρησιμοποιείται συμπληρωματικά με άλλα εργαλεία όπως η συνέντευξη ώστε να διασφαλιστεί η εγκυρότητα και η αξιοπιστία της έρευνας. Η συνέντευξη αποτελεί μια διαδικασία που βοηθά τον ερευνητή να αντλήσει πληροφορίες και δεδομένα και να ερμηνεύσει τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας μέσω της ανάλυσης του λόγου επιλεγμένων και χαρακτηριστικών περιπτώσεων. Ο ερευνητής με την συνέντευξη επιχειρεί να ανακαλύψει τι σκέφτονται και τι αισθάνονται οι ερωτώμενοι.

Το πλεονέκτημα της συνέντευξης είναι ότι δίνεται η δυνατότητα για εμβάθυνση σε ορισμένες πτυχές του θέματος που εξετάζεται οι οποίες δεν είναι εύκολο να διερευνηθούν από το ερωτηματολόγιο ή την παρατήρηση. Σε αντίθεση με το ερωτηματολόγιο όπου εξετάζει ένα μεγαλύτερο εύρος παραγόντων με ποσοτικό τρόπο, η συνέντευξη προσανατολίζεται στην προσωπική επικοινωνία των συμμετεχόντων και στοχεύει στην ποιοτική διάσταση της έρευνας όπως την διερεύνηση των απόψεων, αντιλήψεων και συναισθημάτων των ερωτώμενων. Επιπλέον, λόγω της αμεσότητας που την χαρακτηρίζει γίνεται εύκολα αποδεκτή από τους συμμετέχοντες. Οι παράγοντες που καθιστούν επιτυχημένη μια συνέντευξη είναι ο προσεκτικός σχεδιασμός της βάσης των θεματικών αξόνων της έρευνας οι οποίοι συνάδουν με το στόχο και τα ερευνητικά ερωτήματα. Υπάρχουν αρκετά στοιχεία που διαφοροποιούν την συνέντευξη από μια απλή συζήτηση. Αρχικά, αποτελεί το βασικό εργαλείο της έρευνας, ένας έμμεσος τρόπος συλλογής πληροφοριών αναφορικά με τις αντιλήψεις και τα «πιστεύω» των ανθρώπων που ερωτώνται. Ένα δεύτερο στοιχείο είναι ότι ο διάλογος λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε ανθρώπους που στην ουσία είναι ξένοι μεταξύ τους και ένα τρίτο στοιχείο είναι πως οι συνεντεύξεις κατευθύνονται από τον ερευνητή κατά ένα μεγάλο ποσοστό, στοιχείο που βέβαια εξαρτάται και από το είδος της συνέντευξης (Rubin, 2011). Οι συνεντεύξεις διαχωρίζονται στις δομημένες και μη δομημένες συνεντεύξεις (Κυριαζή, 1998). Στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη στην οποία είχαν καθοριστεί ορισμένες ερωτήσεις οι οποίες λειτούργησαν ως κατευθυντήριοι άξονες. Η δομή των συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν αποτελούνταν από τρία μέρη, το πρώτο μέρος αφορούσε την διερεύνηση της γνώμης των μελών για το δίκτυο, το δεύτερο την θέσης

τους μέσα σε αυτό και τέλος το τρίτο μέρος τις προσωπικές τους πεποιθήσεις και αντιλήψεις για θέματα πολιτικά και κοινωνικά.

4.2 Δίκτυο ανταλλαγών και αλληλεγγύης Μαγνησίας

Η πρωτοβουλία για την δημιουργία ξεκίνησε τον Μάιο του 2010, περίοδο δηλαδή που άρχισαν να εμφανίζονται οι συνέπειες της κρίσης στην Ελλάδα. Οι πρωτεργάτες του εγχειρήματος ήταν δύο άτομα τα οποία εργάζονταν στις κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου Βόλου. Η επαγγελματική τους ιδιότητα και η φύση της εργασίας τους επέτρεπε να έχουν μια ολοκληρωμένη εικόνα για την κοινωνική και οικονομική κατάσταση των πολιτών που έχρηζαν βοήθειας στα χρόνια της οικονομικής κρίσης. Σταδιακά δημιουργήθηκε ένας πυρήνας περίπου 10 ατόμων που πραγματοποιούσαν τακτικές εβδομαδιαίες συνελεύσεις για περίοδο 6 μηνών με σκοπό την οργάνωση του τρόπου λειτουργίας του Δικτύου. Τον Οκτώβριο την ίδιας χρονιάς ξεκίνησε η λειτουργία του Δικτύου που κατατάσσεται στα ΕΑΔ (Εναλλακτικά Ανταλλακτικά Δίκτυα) με σκοπό να ενισχύσει την τοπική οικονομική ανάπτυξη, χωρίς κερδοσκοπικό προσανατολισμό αλλά με στόχευση στην αλληλεγγύη και την ευημερία όλων. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι κανένα από τα αρχικά μέλη του Δικτύου δεν διέθετε προηγούμενη εμπειρία σε ανταλλακτικά Δίκτυα και για τον λόγο αυτό η διαδικασία οργάνωσης του Δικτύου καθορίστηκε μέσα από τις συνελεύσεις και από την πληροφόρηση μέσω διαδικτύου για παρόμοια μοντέλα οικονομικής ανάπτυξης που έχουν δοκιμαστεί με μεγάλη επιτυχία στο εξωτερικό.

Ο σκοπός της δημιουργίας του συγκεκριμένου Δικτύου είναι η δημιουργία ενός δικτύου αλληλοβοήθειας και αλληλεγγύης που μέσω της ενεργοποίησης των πολιτών και με δημιουργικότητα και καινοτομία επιχειρεί να αντιμετωπίσει τις αρνητικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης. Ο τρόπος για να το επιτύχει αυτό είναι η ενίσχυση των επιχειρήσεων και προϊόντων της τοπικής οικονομίας, η αντιμετώπιση της ανεργίας μέσω της δημιουργίας ευκαιριών απασχόλησης. Στο Δίκτυο το μέσο ανταλλαγής και συναλλαγής δεν είναι το Ευρώ αλλά η Τοπική Εναλλακτική Μονάδα (TEM), ένα νόμισμα το οποίο «δεν τοκίζεται ούτε ανατοκίζεται». Το TEM είναι μια Εναλλακτική Μονάδα, η οποία δημιουργείται ως αποτέλεσμα μιας συναλλαγής μεταξύ φυσικών και νομικών προσώπων και επιχειρήσεων που πραγματοποιείται μέσα στην γεωγραφικά καθορισμένη περιοχή του νομού Μαγνησίας. Η ανεξάρτητη αυτή πρωτοβουλία των πολιτών οργανώθηκε με σκοπό να δημιουργήσει ένα σύστημα για ανταλλαγές υπηρεσιών και προϊόντων χρησιμοποιώντας ως μέσο το TEM. Σε

αυτή την Ένωση ή Δίκτυο, τα μέλη του συμφωνούν σε ένα πλαίσιο συναλλαγών έχοντας ως μέσον τη μονάδα TEM. Όλες οι συναλλαγές καταγράφονται σε ειδικό ηλεκτρονικό σύστημα διαχείρισης, με τρόπο ώστε ανά πάσα στιγμή κάθε μέλος του Δικτύου να μπορεί να έχει μια πλήρη εικόνα γι' αυτές, να αναζητήσει υπηρεσίες και προϊόντα και να καταχωρήσει τις δικές του αγγελίες για προσφορά υπηρεσιών και προϊόντων. Το Δίκτυο TEM δίνει τη δυνατότητα σε φυσικά και νομικά πρόσωπα, αλλά και σε επιχειρήσεις να συμμετέχουν δημιουργικά στην κοινωνική και οικονομική ζωή της περιοχής της Μαγνησίας, αυξάνοντας τις ευκαιρίες απασχόλησης και διάθεσης αγαθών και υπηρεσιών, αποκλειστικά στα άλλα μέλη του Δικτύου. Με τη συμμετοχή του στο Δίκτυο ένα φυσικό πρόσωπο ή επιχείρηση μπορεί να προσφέρει εργασία, προϊόντα ή υπηρεσίες για τις οποίες θα αμειφθεί με μονάδες TEM, πιστώνοντας έτσι το λογαριασμό του. Η πίστωση σε μονάδες TEM στην πράξη σημαίνει ότι κάποιος έχει τη δυνατότητα, πάντα μέσα στα όρια του συγκεκριμένου Δικτύου, να αναζητήσει με τη σειρά του υπηρεσίες ή προϊόντα που υπάρχουν διαθέσιμα από άλλα μέλη του Δικτύου και να τα «πληρώσει» με μονάδες TEM. Στο Δίκτυο TEM όλες οι συναλλαγές γίνονται με σκοπό το αμοιβαίο όφελος των μελών του, με ίσους όρους και από την ίδια βάση. Το ίδιο το σύστημα βάζει φραγμό στη συσσώρευση. Είναι αυτονόητο ότι επειδή οι μονάδες TEM δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν έξω από το συγκεκριμένο Δίκτυο δεν έχουν τη ίδια δύναμη κατανάλωσης με το ευρώ. Για να αποκτήσουν TEM τα μέλη του Δικτύου χρειάζεται να ξεκινήσουν μια συναλλαγή και να είναι διαθέσιμοι να προσφέρουν υπηρεσίες ή προϊόντα για αξιοποίηση από τα άλλα μέλη του δικτύου.

Οι βασικές αρχές οι οποίες διέπουν την λειτουργία του Δικτύου σύμφωνα με το καταστατικό που ψηφίστηκε το 2013 είναι οι παρακάτω:

- **Ισότητα και Ισοτιμία.** Το Δίκτυο ανήκει αποκλειστικά στα μέλη του. Όλα τα μέλη είναι ίσα ανεξαιρέτως και οι αποφάσεις που διέπουν τη λειτουργία του Δικτύου λαμβάνονται συλλογικά, μέσα από τακτικές συνελεύσεις. Τα μέλη συμμετέχουν στην τακτική συνέλευση συντονισμού που αναλαμβάνει ανά τακτά χρονικά διαστήματα λειτουργίες.
- **Ανοιχτή Διαδικασία και Διαφάνεια.** Όλα τα μέλη ενημερώνονται για όλες τις συντονιστικές και λειτουργικές διαδικασίες του Δικτύου που πραγματοποιούνται στην συνέλευση συντονισμού, μπορούν να συμμετέχουν στις διαδικασίες, και έχουν πρόσβαση στην ιστοσελίδα που γίνονται οι συζητήσεις και η επικοινωνία.

- **Συμμετοχή και Αλληλεγγύη.** Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον κοινωνικό χαρακτήρα του Δικτύου. Από τις συλλογικές αποφάσεις και την ενεργή συμμετοχή στη διαμόρφωση του Δικτύου μέσω του Βήματος Διαλόγου Μελών μέχρι τις κοινωνικές/κοινωφελείς δραστηριότητες τα μέλη ενθαρρύνονται να συνεργαστούν, να ανταλλάξουν, να προσφέρουν και να συμμετέχουν με γνώμονα το κοινό καλό και τη συνδιαμόρφωση της ιδεατής κοινωνίας.

Το Δίκτυο απευθύνεται σε ποικίλες κοινωνικές ομάδες όπως για παράδειγμα:

- σε γυναίκες και άνδρες που επιθυμούν να έχουν ευελιξία και περιορισμένες ώρες απασχόλησης
- σε γυναίκες και άνδρες που χρειάζονται μια επιπλέον πηγή εισοδημάτων
- σε ανέργους οι οποίοι με τον τρόπο αυτό μπορούν να καλύψουν ένα μέρος των αναγκών τους
- σε συνταξιούχους οι οποίοι θα αποκτήσουν μια δυνατότητα να κάνουν επιπλέον πράγματα από αυτά που τους επιτρέπει η σύνταξή τους
- σε εμπόρους οι οποίοι έτσι θα αυξήσουν τους πελάτες τους και τη δυνατότητα τους να γίνουν και οι ίδιοι με τη σειρά τους καταναλωτές υπηρεσιών και προϊόντων του Δικτύου

4.2.1 Δομή και λειτουργία του δικτύου

4.2.1.1 Λειτουργία

Όλοι οι λογαριασμοί στο σύστημα διαχείρισης αρχίζουν από το μηδέν. Ο λογαριασμός κάθε μέλους μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε για πίστωση είτε για χρέωση ανάλογα με το αν το μέλος προσφέρει ή λαμβάνει υπηρεσίες ή προϊόντα. Για να πιστωθεί ένας λογαριασμός κάποιος άλλος πρέπει να χρεωθεί. Έτσι, ανά πάσα στιγμή περίπου τα μισά μέλη του Δικτύου θα έχουν πιστωτικούς λογαριασμούς, ενώ τα άλλα μισά χρεωστικούς. Το να υπάρχουν χρεωστικοί λογαριασμοί στο σύστημα είναι ότι κάποια μέλη έχουν χρησιμοποιήσει προϊόντα ή υπηρεσίες μεγαλύτερης αξίας από αυτά που τα μέλη έχουν προσφέρει, αλλά ότι είναι διαθέσιμα με την πρώτη ευκαιρία να το κάνουν. Με αυτή τη λογική κάποιος μπορεί να ξεκινήσει μια συναλλαγή χρεώνοντας το λογαριασμό του, με την προϋπόθεση ότι κινείται σε λογικά πλαίσια. Για λόγους προστασίας του συστήματος έχει καθοριστεί πλαφόν στους χρεωστικούς λογαριασμούς.

Οι χρεωστικοί λογαριασμοί δεν επιβαρύνονται με τόκους, αλλά και από την άλλη οι πιστωτικοί λογαριασμοί δεν κερδίζουν τόκους πράγμα που σημαίνει ότι δεν έχει κανένα νόημα η συσσώρευση μονάδων TEM μέσα στο σύστημα. Οι μονάδες TEM είναι απλά μονάδες αποτύπωσης της αξίας των φιλικών ανταλλαγών μεταξύ μελών του Δικτύου. Κάθε λογαριασμός χρεώνεται σε μηνιαία βάση με τρεις (3) TEM υπέρ του κόστους διαχείρισης του συστήματος.

Μετά την εγγραφή του και την ενημέρωση για τις υπηρεσίες ή προϊόντα που μπορεί να προσφέρει ή χρειάζεται κάθε νέο μέλος του Δικτύου μπορεί να κάνει ένα από τα παρακάτω:

- **Προσφορά ή ζήτηση εργασίας και υπηρεσιών.** Να αναζητήσει δηλαδή υπηρεσίες που προσφέρονται από άλλα μέλη του Δικτύου ή να περιμένει κάποιο άλλο μέλος του Δικτύου να επικοινωνήσει μαζί του και να ζητήσει τις δικές του υπηρεσίες, σύμφωνα με την ανακοίνωση που έχει αναρτηθεί στο δικτυακό τόπο ή έχει δημοσιευτεί στο σχετικό έντυπο του TEM. Αν για παράδειγμα κάποιος είναι δάσκαλος αγγλικής γλώσσας, στην ανακοίνωση του γίνεται αναφορά στη διαθεσιμότητα του και στον αριθμό των μονάδων TEM που ζητάει για τις προσφερόμενες υπηρεσίες. Έτσι κάποιο μέλος του Δικτύου μπορεί να έρθει σε επικοινωνία με αυτόν που προσφέρει την υπηρεσία και να συμφωνήσει στην τιμή, όπως θα έκανε και σε κάθε άλλη συναλλαγή με ευρώ. Όταν η συναλλαγή πραγματοποιηθεί τότε θα πρέπει να πιστώσει το λογαριασμό του προσώπου από το οποίο έλαβε υπηρεσίες με τόσες μονάδες όσες έχει συμφωνηθεί, είτε απευθείας μέσα από τον προσωπικό του λογαριασμό στο Δικτυακό τόπο του TEM, ή αν δεν έχει πρόσβαση σε Η/Υ υπογράφοντας τη λεγόμενη «Εντολή πληρωμής TEM».
- **Συναλλαγή με αγορά ή πώληση προϊόντων.** Στην κατηγορία αυτή υπάρχουν δύο υποκατηγορίες. Η πρώτη αφορά μεταχειρισμένα προϊόντα. Ο ενδιαφερόμενος, μέλος του δικτύου, κάνει γνωστή την προσφορά του και μπορεί να πουλήσει κάθε είδους προϊόντα, ή φυσικά να αγοράσει προϊόντα, μετά από αναζήτηση στο σχετικό κατάλογο, πάντα με μονάδες TEM και πάντα αποκλειστικά από τα μέλη του Δικτύου. Στην δεύτερη υποκατηγορία μπορεί να προσφέρει ή να αγοράσει καινούργια προϊόντα. Στην περίπτωση αυτή η συναλλαγή γίνεται μεταξύ πελάτη και καταστήματος μέλος του Δικτύου στη βάση προνομιακών τιμών ειδικά για τα μέλη του Δικτύου. Εμπορικές επιχειρήσεις που θα συμμετέχουν στο Δίκτυο

διαθέτουν σε εμφανή χώρο σχετικό σήμα, ώστε οι συναλλασσόμενοι να το γνωρίζουν, δίνοντας έτσι ένα σημαντικό κίνητρο για αύξηση του τζίρου της συγκεκριμένης επιχείρησης.

4.2.1.2 Δομή

Το πρώτο διάστημα της δημιουργίας του Δικτύου οι αρμοδιότητες και ο διαμοιρασμός τους αποφασίζονταν από την «κλειστή» εβδομαδιαία συνέλευση του αρχικού πυρήνα των 10 περίπου ατόμων που ονομαζόταν Συνέλευση Συντονισμού, δεν μπορούσαν δηλαδή όλα τα μέλη να συμμετέχουν στις οργανωτικές διαδικασίες. Στην συνέχεια, με την αύξηση των μελών του Δικτύου αποφασίστηκε η συνέλευση να είναι «ανοικτή» και προσβάσιμη σε όλα τα μέλη και να δημιουργηθούν ομάδες που θα αναλαμβάνουν συγκεκριμένες αρμοδιότητες όπως για παράδειγμα η ομάδα που θα είναι υπεύθυνη για την αγορά, την κουζίνα κτλ. Επίσης μέσα από της συνελεύσεις προέκυψαν οι θέσεις του συντονιστή, του διαχειριστή, του ταμεία και του γραμματέα οι οποίες θα ήταν κυκλικές έτσι ώστε όλα τα μέλη να αναλαμβάνουν τις συγκεκριμένες αρμοδιότητες ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Πρακτικά αυτό δεν λειτούργησε για όλα τα μέλη αλλά ακολουθήθηκε σε κάποιο βαθμό. Παρακάτω παρατίθενται οι αρμοδιότητες των οργάνων λειτουργίας και συντονισμού όπως προέκυψαν από τις συνελεύσεις. Τα όργανα λειτουργίας και συντονισμού είναι:

- 1) Γενική Συνέλευση (ΓΣ)
- 2) Διαρκής Συνέλευση Συντονισμού (ΔΣΣ)
- 3) Συντονιστής και αναπληρωτής
- 4) Υπεύθυνος συστήματος συναλλαγών
- 5) Ταμίας
- 6) Γραμματεία
- 7) Θεματικές ομάδες εργασίας

Αρμοδιότητες και λειτουργία της Γενικής Συνέλευσης

Η Γενική Συνέλευση είναι το ανώτατο όργανο του Δικτύου, χαράζει τη στρατηγική του Δικτύου και θέτει τους κανόνες για τη λειτουργία του. Επίσης, δύναται να συμπληρώνει ή να τροποποιεί το Καταστατικό του Δικτύου και να εγκρίνει τον ετήσιο απολογισμό και προγραμματισμό δράσης του επόμενου έτους. Αποφασίζει για τις χρεώσεις των λογαριασμών

των μελών και αξιολογείται το έργο που έχει προηγηθεί από τις διάφορες θεματικές-ομάδες, και γίνονται προτάσεις για βελτιώσεις ή αλλαγές. Επιπλέον εξετάζεται η κατεύθυνση και το γενικότερο περιεχόμενο των δράσεων, αποφασίζεται η παραπέρα πορεία και ορίζονται ο συντονιστής και ο αναπληρωτής. Η ΓΣ πραγματοποιείται με απόφαση της συνέλευσης συντονισμού όταν υπάρχουν θέματα για συζήτηση ή με αίτημα του 1/3 των ενεργοποιημένων μελών του Δικτύου, τουλάχιστον δύο φορές το χρόνο και μπορεί να πραγματοποιείται σε μορφή ημερήσιας εκδήλωσης με φαγητό, εργαστήρια, θεματικές συζητήσεις και άλλες δραστηριότητες. Θεωρείται ότι βρίσκεται σε απαρτία με όσα μέλη είναι παρόντα κάθε φορά με την προϋπόθεση ότι κάθε μέλος του Δικτύου θα πρέπει να ειδοποιείται μέσω διαδικτύου ή με άλλο πρόσφορο τρόπο για την διεξαγωγή της συνέλευσης τουλάχιστον 14 ημέρες πριν. Τα θέματα προς έγκριση από τη ΓΣ μαζί με τις εισηγήσεις τους θα πρέπει να έχουν αναρτηθεί στον ιστότοπο του Δικτύου τουλάχιστον 7 μέρες πριν την πραγματοποίηση της ΓΣ ώστε να έχουν τεθεί σε διαβούλευση και να έχει προηγηθεί σχετικός διάλογος. Όσα θέματα προς συζήτηση δεν υποβάλλονται στο καθορισμένο διάστημα των 7 ημερών ανακοινώνονται μόνο προς ενημέρωση χωρίς τη δυνατότητα λήψης απόφασης. Στο τέλος της περιόδου ανάρτησης τα μέλη ενημερώνονται ξανά μέσω διαδικτύου ή με άλλο πρόσφορο τρόπο για τα θέματα που θα συζητηθούν στην συνέλευση. Οι αποφάσεις λαμβάνονται με τη μεγαλύτερη δυνατή συναίνεση. Όταν υπάρχουν αντίθετες απόψεις για ένα συγκεκριμένο θέμα η απόφαση λαμβάνεται με απλή πλειοψηφία των παρόντων μελών. Οι αποφάσεις καταγράφονται από γραμματέα και αναρτώνται στο διαδίκτυο.

Αρμοδιότητες και λειτουργία της Διαρκούς Συνέλευσης Συντονισμού

Η ΔΣΣ συνεδριάζει σε εβδομαδιαία βάση και αποτελείται από όλα τα μέλη του Δικτύου που επιθυμούν να συμμετέχουν σε αυτή ισότιμα με δικαίωμα ψήφου και η θητεία της είναι ετήσια. Στις συνεδριάσεις συμμετέχουν και τα μέλη των ομάδων εργασίας. Τα θέματα της συνεδρίασης θα πρέπει να έχουν αναρτηθεί στο βήμα διαλόγου του Δικτύου και να αποσταλούν στα μέλη τουλάχιστον 3 μέρες πριν την πραγματοποίησή της. Όλα τα μέλη μπορούν να θέτουν θέματα για συζήτηση, ή να επαναφέρουν θέματα για τα οποία έχουν ληφθεί αποφάσεις. Στην πρώτη συνεδρίαση μετά τη γενική συνέλευση ορίζεται ο γραμματέας, ο ταμίας και ο υπεύθυνος του προγράμματος συναλλαγών. Βασικές αρμοδιότητες της συνέλευσης συντονισμού είναι η υλοποίηση της στρατηγικής και των κατευθύνσεων της γενικής συνέλευσης και η ανάληψη πρωτοβουλιών και αποφάσεων για όλα τα τρέχοντα θέματα στα πλαίσια των αποφάσεων της Γενικής Συνέλευσης και των

Αρχών του Δικτύου όπως περιγράφονται στο καταστατικό του. Επίσης, η συνέλευση έχει την ευθύνη λειτουργίας του διαδικτυακού συστήματος συναλλαγών, αποφασίζει για τις προμήθειες, το κόστος και τη σύναψη συμφωνιών με συνεργάτες και μέλη που θα απασχοληθούν σε κοινωφελή εργασία και σε θέσεις για την υποστήριξη της γραμματείας και άλλων ομάδων εργασίας. Οι αποφάσεις για την δημιουργία ομάδων, κοινωφελή εργασία και σύναψη συμφωνιών με φορείς λαμβάνονται με ομοφωνία. Εφόσον δεν υπάρχει ομοφωνία, για το θέμα θα αποφασίζει η Γενική Συνέλευση. Στις αρμοδιότητες περιλαμβάνεται επιπλέον η εκπόνηση του ετήσιου σχεδίου δράσης και του απολογισμού και η διασφάλιση της διαφάνειας, με δημοσίευση όλων των αποφάσεων και πράξεων της στο διαδίκτυο.

Αρμοδιότητες του Συντονιστή

Ο συντονιστής παρέχει τις υπηρεσίες του εθελοντικά και δεν μπορεί να αμείβεται από το Δίκτυο με ΤΕΜ. Η θητεία του είναι ετήσια και δεν μπορεί να ανανεωθεί διαδοχικά το επόμενο έτος. Υλοποιεί τις αποφάσεις της ΓΣ και της ΔΣΣ, ετοιμάζει και αποστέλλει την ημερήσια διάταξη στα μέλη της ΔΣΣ, συντονίζει τις συνεδριάσεις της ΔΣΣ και συνεργάζεται με τους επικεφαλής τα μέλη των ομάδων εργασίας και τα όργανα της ΔΣΣ. Επιπλέον, ετοιμάζει τον ετήσιο απολογισμό δράσης και τον ετήσιο σχεδιασμό και τον θέτει υπόψη της ΔΣΣ και στη συνέχεια υπόψη της ΓΣ. Γενικά έχει την εποπτεία και την ευθύνη για την καλή λειτουργία του Δικτύου και εκπροσωπεί το Δίκτυο προς Τρίτους. Ωστόσο, με απόφαση της ΔΣΣ μπορούν να οριστούν και άλλα μέλη με συγκεκριμένα καθήκοντα εκπροσώπησης.

Αρμοδιότητες υπευθύνου συστήματος συναλλαγών

Ο υπεύθυνος του συστήματος συναλλαγών μεριμνά για την καλή λειτουργία του συστήματος συναλλαγών, ενημερώνει τη ΔΣΣ και τη ΓΣ με στατιστικά στοιχεία για την κίνηση των συναλλαγών, τον αριθμό των μελών και κάθε άλλη χρήσιμη πληροφορία και είναι υπεύθυνος για την ασφάλεια των συναλλαγών. Όταν διαπιστώσει κάποια παρέκκλιση στην ορθότητα των συναλλαγών ενημερώνει σχετικά το συντονιστή και τη ΔΣΣ. Επίσης, χειρίζεται το σύστημα συναλλαγών και είναι υπεύθυνος για τη λειτουργία του βήματος διαλόγου και την ανάρτηση των ανακοινώσεων και αποφάσεων της ΔΣΣ και της ΓΣ.

Αρμοδιότητες ταμιά

Ο ταμίας είναι υπεύθυνος να καταγράφει τα στοιχεία για όλες τις συναλλαγές του Δικτύου σε ευρώ και TEM και για την ανάρτηση κάθε συναλλαγής στο διαδίκτυο. Στις αρμοδιότητές του είναι η ενημέρωση των μελών της ΔΣΣ και της ΓΣ σχετικά με τις συναλλαγές.

Αρμοδιότητες γραμματείας

Η γραμματεία καταγράφει τα πρακτικά στη διάρκεια των συναντήσεων της ΔΣΣ και στη συνέχεια μεριμνά για την ανάρτηση τους στο διαδίκτυο. Αποστέλλει την ημερήσια διάταξη της ΔΣΣ και της ΓΣ όπως προβλέπεται στα μέλη και μεριμνά για τους φακέλους με τα στοιχεία των μελών και την ασφάλή τους κράτηση. Επίσης, επιμελείται κάθε επικοινωνία με τα μέλη και μεριμνά η πληροφόρηση να φτάνει σε όλους.

Αρμοδιότητες θεματικών ομάδων

Οι θεματικές ομάδες αναλαμβάνουν συγκεκριμένο έργο μετά από συμφωνία της ΓΣ ή της ΔΣΣ και η κάθε ΘΟ αποτελείται από τουλάχιστον 3 μέλη τα οποία ορίζουν μεταξύ τους έναν υπεύθυνο ομάδας. Η δράση και το αντικείμενο των ΘΟ κινούνται μέσα στο πλαίσιο των αποφάσεων της ΓΣ. Τα μέλη των θεματικών ομάδων μπορεί να αμείβονται για συγκεκριμένο αντικείμενο και μέσα σε ένα πλαίσιο εποπτείας που θα αποφασίζεται κάθε φορά από τη διαρκή συνέλευση.

α) Διασφάλιση του συστήματος από απάτες

Υπάρχουν μια σειρά από μέτρα και δικλείδες ασφαλείας που θωρακίζουν το σύστημα και εμποδίζουν αυτούς που θέλουν να το εκμεταλλευτούν. Αυτά είναι τα εξής:

- Κάθε μέλος μπορεί να ανοίξει ένα και μόνο λογαριασμό αφού για την ολοκλήρωση της εγγραφής απαιτείται η προσκόμιση αστυνομικής ταυτότητας.
- Κάθε μέλος θα έχει ένα πιστωτικό όριο 20 TEM.
- Οι λογαριασμοί είναι ανοικτοί σε όλα τα μέλη και κάθε συναλλασσόμενος μπορεί να δει τους λογαριασμούς αυτών με τους οποίους θέλει να έχει συναλλαγή.
- Μετά από κάθε συναλλαγή, παράλληλα με τη διαδικασία πίστωσης του λογαριασμού ενός μέλους θα γίνεται ποιοτική αξιολόγηση από τον αποδέκτη των υπηρεσιών ή προϊόντων.
- Η συνέλευση των μελών του Δικτύου μπορεί να αποφασίσει επιπλέον μέτρα.

- Σε κάθε περίπτωση ο διαχειριστής του συστήματος θα παρακολουθεί τις συναλλαγές και θα ενημερώνει τα μέλη του Δικτύου αν χρειαστεί.

β) Νομική μορφή του Δικτύου

Το Δίκτυο TEM δεν έχει νομική μορφή, αλλά αποτελεί ένωση φυσικών και νομικών προσώπων. Τα μέλη του Δικτύου με την αίτηση τους για συμμετοχή στο Δίκτυο αποδέχονται τους όρους λειτουργίας του. Οι αποφάσεις παίρνονται συλλογικά, από την εβδομαδιαία συνέλευση συντονισμού και τις γενικές συνελεύσεις. Το Δίκτυο TEM έχει δημιουργηθεί για να διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ των μελών του, τα οποία φέρουν τα ίδια την αποκλειστική ευθύνη έναντι τρίτων για τις συναλλαγές που πραγματοποιούν, την ποιότητα των υπηρεσιών και προϊόντων που διακινούνται και βέβαια ως προς τις υποχρεώσεις τους προς τις φορολογικές και άλλες Αρχές.

γ) Λίστα με προϊόντα και υπηρεσίες του Δικτύου

Οι ανταλλαγές που πραγματοποιεί το Δίκτυο περιλαμβάνουν προϊόντα και υπηρεσίες που σχετίζονται με διάφορους τομείς της οικονομίας. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε στα προϊόντα τα βιβλία, είδη διατροφής, είδη δώρων, ηλεκτρονικές και ηλεκτρικές συσκευές, φάρμακα και ιατρικά είδη, ένδυση, παιχνίδια κ.ά. Στις υπηρεσίες η λίστα περιλαμβάνει επισκευές-συντηρήσεις αυτοκινήτων και ηλεκτρονικού εξοπλισμού, κομμωτική, λογιστικές υπηρεσίες, αγροτικές εργασίες, ιατρικές υπηρεσίες κ.ά. Παρατηρούμε δηλαδή ότι η γκάμα περιλαμβάνει από προϊόντα πρώτης ανάγκης έως πολυτελείας και υπηρεσίες που απαιτούν από ανειδίκευτες έως εξειδικευμένες γνώσεις.

4.3 Το Δίκτυο ως αυτοδιαχειριζόμενος πόρος

Το Δίκτυο αποτελεί έναν κοινωνικό χώρο ο οποίος στηρίζεται στην αυτοοργάνωση και αυτοδιαχείριση. Το Δίκτυο αντιμετωπίζεται σύμφωνα και με τα παραπάνω ως κοινός πόρος στον οποίο η διαχείρισή του πραγματοποιείται από τα μέλη του. Στη συνέχεια επιχειρείται ο εντοπισμός των αρχών σχεδιασμού της Ostrom στην περίπτωση του Δικτύου. Συγκεκριμένα, γίνεται μια προσπάθεια ώστε να εντοπιστούν οι αρχές σχεδιασμού στην περίπτωση του

Δικτύου αλλά και να εντοπιστούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η λειτουργία του με βάση την θεωρία της αυτοδιαχείρισης των κοινών. Παρακάτω αναφέρονται τα ευρήματα της έρευνας σύμφωνα με τις οκτώ αρχές σχεδιασμού:

➤ Τα όρια του Δικτύου

Το Δίκτυο έχει τοπικό χαρακτήρα και τα γεωγραφικά του όρια εκτείνονται στον νομό Μαγνησίας καθώς το TEM δηλαδή το νόμισμα που χρησιμοποιείται για τις ανταλλαγές έχει ισχύ, βάσει καταστατικού, αποκλειστικά στον νομό. Επίσης, ο κύριος όγκος των συναλλαγών αφορά ανταλλαγές κυρίως προϊόντων οπότε πρακτικά είναι δύσκολη η πραγματοποίησή τους από απόσταση. Παρόλα αυτά υπάρχουν ενεργά μέλη που διαμένουν σε άλλες περιοχές ή χώρες αλλά κάνουν χρήση του Δικτύου όταν βρίσκονται στην περιοχή δραστηριότητας του, δηλαδή στον νομό. Ο τοπικός χαρακτήρας του Δικτύου και τα σαφή γεωγραφικά του όρια βοήθησαν το Δίκτυο να μπορεί να λειτουργήσει πιο αποτελεσματικά καθώς όλα τα μέλη είχαν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στις συνελεύσεις όπου λαμβάνονταν οι κυριότερες αποφάσεις και να μπορούν να λαμβάνουν μέρος στην οργάνωση και διαχείριση του Δικτύου. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο Δίκτυο δεν υπάρχουν «κοινωνικά σύνορα» με την έννοια ότι βάσει του καταστατικού του Δικτύου αλλά και των κανόνων που διέπουν την λειτουργία του είναι ανοικτό στην κοινωνία, δεν υπάρχει κανένας φραγμός σε οποιονδήποτε να συμμετέχει στο Δίκτυο εκτός από άτομα που εκδηλώνουν φυλετικούς, κοινωνικούς ή θρησκευτικούς διαχωρισμούς. Από την προσωπική παρατήρηση διαπιστώθηκε ότι το Δίκτυο αποτελείται από άτομα διαφόρων ηλικιών, μορφωτικού επιπέδου και κοινωνικής κατάστασης ακόμα και διαφορετικών εθνικοτήτων. Επιπλέον, η ελεύθερη συμμετοχή τεκμηριώνεται και από τις απαντήσεις των συνεντεύξεων. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε η Ιωάννα «στο Δίκτυο δεν χωρά ο ρατσισμός, το Δίκτυο δεν έχει σχέση με ρατσισμό, με διαχωρισμούς οποιασδήποτε φύσης, ούτε θρησκεία ούτε πολιτικά, ούτε τίποτα».

➤ Διαμόρφωση κανόνων σύμφωνα με τις τοπικές ανάγκες

Το Δίκτυο δημιουργήθηκε σε μία περίοδο που η εθνική οικονομία και κοινωνία παρουσίαζε σημαντικά προβλήματα, όπως για παράδειγμα η εκτόξευση του δημόσιου χρέους και της ανεργίας. Η λειτουργία λοιπόν του εγχειρήματος στόχευε στην αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης, αφενός την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας με έναν δημιουργικό τρόπο και αφετέρου την κάλυψη των κοινωνικών και ψυχολογικών αναγκών των πολιτών. Η οργάνωση του Δικτύου στην βάση ενός εναλλακτικού νομίσματος επιχείρησε να αποκαταστήσει μέρος της αγοραστικής δύναμης των πολιτών μακριά από τους νόμους της αγοράς, δηλαδή

προσπάθησε να παρακάμψει τα προβλήματα που προέκυπταν από την λειτουργία του χρήματος, τον λανθασμένο καταμερισμό και την έλλειψη του. Τα μέλη είχαν την δυνατότητα να ανταλλάζουν προϊόντα και υπηρεσίες με έναν αμοιβαία δίκαιο τρόπο. Επίσης, επιδίωξη του Δικτύου είναι και η δημιουργία κοινωνικών σχέσεων των πολιτών μέσα από την ενεργοποίησή τους για την βελτίωση της καθημερινότητάς τους, την αίσθηση της συλλογικής δράσης και διαχείρισης. Οι κανονισμοί που θεσπίστηκαν από την αρχή περιλάμβαναν και ανέδειξαν τις έννοιες της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης και της ισότητας που εξαιτίας της κρίσης είχαν αρχίσει να φθίνουν στην κοινωνία. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Χρήστος «αλληλεγγύη δεν είναι ότι θα κουβαλήσεις τον άλλο αλλά ότι είσαι κοντά στον άλλο, θα αποφασίζετε μαζί πράγματα, να υπάρχει δικαιοσύνη». Ο τρόπος οργάνωσης του Δικτύου προσπάθησε να ανταποκριθεί στις ανάγκες που προέκυψαν από τις δεδομένες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Σχεδόν στην πλειοψηφία τους τα μέλη υποστηρίζουν ότι τα περισσότερα άτομα επωφελήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από την λειτουργία του Δικτύου τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά. Αυτό το γεγονός αποτελεί και το κίνητρο για το οποίο συνεχίζεται η προσπάθεια αναδιοργάνωσης και αναβάθμισης του Δικτύου γιατί τα μέλη συνειδητοποιούν την σημαντικότητά του στον ρόλο που επιτελεί.

➤ Διαβάθμιση ποινών

Όπως προκύπτει από την έρευνα, δεν έχει δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στην οργάνωση ενός συστήματος για την επιβολή ποινών στην περίπτωση που δεν ακολουθούνται οι κανόνες. Αυτό συνέβη γιατί η ιδεολογία του Δικτύου όπως υποστήριξε ο Χρήστος «βασίστηκε πάρα πολύ στην καλή πίστη και την συνείδηση» των μελών και επικρατούσε η άποψη ότι «δεν θέλουμε στρατιωτάκια εδώ» όπως χαρακτηριστικά είπε ο Θοδωρής, σκοπός είναι δηλαδή να διορθωθούν οι παθογένειες και όχι να επιβάλλονται κυρώσεις στους παραβάτες. Στην πορεία όμως και εξετάζοντας την εξέλιξη του Δικτύου τα μέλη αντιλαμβάνονται ότι η μη καθορισμένη και διαβαθμισμένη κλίμακα ποινών επιφέρει προβλήματα στην λειτουργία του δικτύου και λειτουργεί επιβαρυντικά στην αποτελεσματικότητά του. Όπως ανέφερε η Ιωάννα «πολλοί άνθρωποι έφυγαν για αυτόν τον λόγο, έμεναν άνθρωποι εδώ που δυσλειτουργούν το Δίκτυο, δημιουργούν προβλήματα στα υπόλοιπα μέλη και στην ουσία έδωξαν τα "καλά" μέλη του Δικτύου που θα μπορούσαν να προσφέρουν. Ίσως θα πρέπει να είμαστε πιο αυστηροί με αυτά» και «πρέπει με κάποιο τρόπο να επιβάλλονται οι κανόνες, να λες στον άλλο τέρμα ως εδώ δεν μπορείς να κάνεις ότι θέλεις». Ο προβληματισμός που υπάρχει

σχετικά με το ζήτημα είναι η εύρεση του κατάλληλου τρόπου που θα έπρεπε να εφαρμοστεί για να λειτουργήσει αποτελεσματικά στο σύστημα ελέγχου «είμαστε σε σκέψη, δεν μπορείς να πεις του άλλου φύγε αφού δεν συμβιβάζεσαι, δεν είναι στην ιδεολογία του Δικτύου. Αν και ίσως πρέπει σε κάποιες περιπτώσεις να γίνει και αυτό γιατί αν είναι να χαλάσει όλο το σύστημα δεν αξίζει» όπως ανέφερε η Ιωάννα. Ωστόσο, η μέθοδος που έχει υιοθετηθεί είναι η λειτουργία της ομάδας υποστήριξης μελών η οποία έχει αρμοδιότητα να ελέγχει την ορθότητα των συναλλαγών και να ενημερώνει την συνέλευση στην περίπτωση που εντοπίζει φαινόμενα παρέκκλισης και αποφασίζει πώς θα κινηθεί. Τέλος, υπάρχουν προτάσεις που έχουν συζητηθεί στην συνέλευση αλλά δεν έχει αποφασιστεί προς το παρόν κάποιος κανονισμός όπως για παράδειγμα κάποιο «πρόστιμο» σε TEM.

➤ Η σχέση του Δικτύου με το κράτος

Γενικά θα λέγαμε ότι το κράτος αντιμετωπίζει με μια «σχετική αδιαφορία» την λειτουργία του Δικτύου γιατί από την μία πλευρά η λειτουργία του δεν αντιτίθεται στο κράτος, «δεν λειτουργεί ενάντια» όπως είπε ο Θεodorής και από την άλλη πλευρά η συγκεκριμένη πρωτοβουλία είναι μικρής κλίμακας με τοπικό χαρακτήρα. Ωστόσο, ο χώρος που στεγάζεται και λειτουργεί το Δίκτυο ανήκει στην ιδιοκτησία του Πανεπιστημίου και ενδέχεται στο μέλλον το κτήριο να αξιοποιηθεί από το ίδιο το Πανεπιστήμιο χωρίς ακόμα να έχουν ξεκαθαριστεί οι προθέσεις της διοίκησης αναφορικά με τον χώρο ή την δυνατότητα παραχώρησης κάποιου εναλλακτικού χώρου στέγασης. Η εξέλιξη του συγκεκριμένου θέματος μπορεί να λειτουργήσει είτε θετικά είτε αρνητικά στο Δίκτυο, ανάλογα με την απόφαση που θα πάρει ο φορέας. Σε τοπικό επίπεδο, στο παρελθόν είχε επιχειρηθεί κάποια συνεργασία με τοπικούς κρατικούς φορείς και συγκεκριμένα τον Δήμο Βόλου. Υπήρξε η πρόταση το Δίκτυο να ανταλλάζει υπηρεσίες με τον Δήμο και όπως αναφέρθηκε από το Χρήστο «αυτό ήταν πάρα πολύ προοδευτικό», «η ουσία είναι ότι τοπικά η δημοτική αρχή καταλάβαινε την αξία του εγχειρήματος». Παρόλα αυτά, η συνεργασία δεν προχώρησε καθώς προέκυψαν γραφειοκρατικά ζητήματα τα οποία τέθηκαν από τα ανώτερα διοικητικά όργανα. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η αποδοχή ή μη της λειτουργίας και η εκτίμηση ή της προσφοράς του Δικτύου αποδεικνύεται ζήτημα μεγάλης σημασίας για την επιτυχία του εγχειρήματος.

➤ Θέσπιση κανόνων και λήψη αποφάσεων

Αρχικά, οι αποφάσεις σχετικά με την λειτουργία του Δικτύου για οργανωτικά θέματα πέρα από τους κανονισμούς που ορίζονταν από το καταστατικό λαμβάνονταν από έναν πυρήνα περίπου 10 ατόμων που ονομαζόταν συνέλευση συντονισμού. Ο πυρήνας αυτός αποτελούνταν κυρίως από τα ιδρυτικά μέλη του Δικτύου αλλά είχε αρμοδιότητα να αποφασίζει τα έκτακτα οργανωτικά θέματα που προέκυπταν, αν και τα πιο σημαντικά συμπεριλαμβανομένου των τροποποιήσεων των κανονισμών αποφασίζονταν στην γενική συνέλευση. Στην συνέχεια αποφασίστηκε η δυνατότητα να συμμετέχουν όλα τα μέλη στις γενικές συνελεύσεις και να αποφασίζουν συλλογικά ώστε να είναι πιο δημοκρατικές οι διαδικασίες. Στις διαδικασίες των συνελεύσεων που ακολούθησαν παρουσιάστηκαν κάποια πρακτικά προβλήματα, όπως για παράδειγμα παρατηρήθηκε ότι δεν υπήρχε συνεχής παρουσία κάποιων μελών σε όλες τις συνελεύσεις. Ως εκ τούτου διαδικαστικά τα θέματα της συνέλευσης καθορίζονταν αρκετές ημέρες πριν, και κάθε μέλος για να έχει δικαίωμα ψήφου θα πρέπει να έχει παρακολουθήσει την συζήτηση σχετικά με το εκάστοτε θέμα. Τα μέλη έχουν την δυνατότητα μέσα από τις συνελεύσεις να καθορίζουν τους κανονισμούς και την λειτουργία του Δικτύου σύμφωνα με τις ανάγκες τους. Όπως ανέφεραν και τα μέλη του Δικτύου θα πρέπει να υπάρχει σχετική απαρτία για την τροποποίηση των κανονισμών γιατί σε αντίθετη περίπτωση ενέχει ο κίνδυνος να ληφθεί κάποια απόφαση που δεν εκφράζει την συλλογική βούληση. Στην σημερινή κατάσταση του Δικτύου, οι συνελεύσεις δεν χαρακτηρίζονται από μεγάλη μαζικότητα, τα μέλη που συμμετέχουν είναι λίγα αριθμητικά και συγκεκριμένα οπότε οι αποφάσεις και η ανάθεση των ρόλων πραγματοποιείται από την μικρή αυτή ομάδα.

➤ Έλεγχος των μελών

Η επιλογή του Δικτύου να είναι ανοικτό σε όλα τα τμήματα της κοινωνίας είχε ως αποτέλεσμα τη συμμετοχή στο Δίκτυο ατόμων με διαφορετικές καταβολές και αντιλήψεις. Υπήρξε απόκλιση στον τρόπο που αντιλαμβάνονταν τα μέλη το Δίκτυο «πολλά μέλη ήθελαν να μετατρέψουν τα Δίκτυο όπως την υπόλοιπη κοινωνία, δηλαδή να λειτουργεί με αυτούς τους κανόνες και τα ίδια κριτήρια» όπως ανέφερε ο Χρήστος και «αν υπάρχει κενό εξουσίας γιατί θέλεις να είναι πιο ανοικτά τα πράγματα θα πάνε κάποιοι να το καλύψουν». Μέσα από την εμπειρία τους τα μέλη συνειδητοποίησαν ότι θα πρέπει να υπάρχει κάποιος τρόπος μέσα από το Δίκτυο ώστε να ελέγχονται τα μέλη για την τήρηση των κανόνων και να

περιορίζονται τα προβλήματα επικοινωνίας μεταξύ τους γιατί οι ρόλοι που ανατίθενται στα μέλη «είναι προϊόν συλλογικής και όχι ατομικής απόφασης» σύμφωνα με τον Χρήστο. Όπως δήλωσε και η Ιωάννα «πάλι στο θέμα των κανόνων γυρίζουμε, εκεί υπάγεται, αν κάποιος παραβεί τους κανόνες, ξεκινούν και τα προβλήματα στις σχέσεις». Όπως ανέφεραν και τα μέλη υπήρξαν κάποιες περιπτώσεις προβλημάτων στις σχέσεις και στην συμπεριφορά των μελών στο Δίκτυο. Η διαδικασία είναι η εξής: αρχικά, για πρακτικούς και λειτουργικούς λόγους τα μέλη που εμπλέκονται στην διαμάχη προσπαθούν να επιλύσουν μόνοι τους τις διαφορές τους. Αν αυτό δεν είναι εφικτό τότε τίθεται το θέμα στην συνέλευση. Μέσα από αυτή την διαδικασία τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας έχουν πρόσβαση στους μηχανισμούς επίλυσης συγκρούσεων. Επίσης, για την διασφάλιση της τήρησης των κανόνων με σκοπό περιορισμό του κόστους και του χρόνου που απαιτείται λειτουργεί και η ηλεκτρονική πλατφόρμα του Δικτύου μέσω της οποίας τα μέλη έχουν την δυνατότητα να βλέπουν την δραστηριότητα κάθε μέλους, το πιστωτικό ή χρεωστικό τους υπόλοιπο σε TEM, την αξιολόγηση των προϊόντων ή υπηρεσιών που έχουν ανταλλάξει, το ιστορικό δηλαδή του κάθε μέλους. Εκτός αυτού, η ομάδα υποστήριξης των μελών που λειτουργεί ελέγχει τις συναλλαγές του κάθε μέλους ως προς την τήρηση των κανόνων.

➤ Επιμέρους ομάδες δράσης και συνεργασίες

Ο δομή και η οργάνωση του Δικτύου για να είναι πιο αποδοτική βασίζεται στην λειτουργία των επιμέρους ομάδων δράσης οι οποίες δημιουργούν ένα αλληλοσυνδεδεμένο σύστημα. Η συγκεκριμένη ανάγκη προέκυψε όταν το Δίκτυο απαριθμούσε αρκετά μέλη οπότε κρίθηκε αναγκαίο να επιμεριστούν οι εργασίες και οι αρμοδιότητες. Ο τρόπος εκτέλεσης των καθηκόντων καθορίζεται από την συνέλευση ώστε να ακολουθούνται οι κανονισμοί όπως για παράδειγμα ο τρόπος που θα πραγματοποιούνται οι συναλλαγές. Μερικές από τις ομάδες που λειτουργούν είναι η ομάδα λειτουργίας της αγοράς, η ομάδα υποστήριξης μελών/γραφείου, η ομάδα επισκευής της αγοράς, η ομάδα καθαριότητας και η ομάδα καλλιεργητών. Στο παρελθόν λειτουργούσε για κάποιο διάστημα η ομάδα υποστήριξης της κουζίνας και η ομάδα εξωστρέφειας. Οι ανάγκες του Δικτύου και οι πρωτοβουλίες των μελών είναι οι λόγοι για την δημιουργία ομάδων. Η συμμετοχή των μελών είναι προαιρετική όπως και η αποχώρηση από την ομάδα, δεν υπάρχει κάποια δέσμευση των μελών. Επιπλέον, το Δίκτυο συμμετέχει σε διάφορες πρωτοβουλίες που οργανώνονται με άλλες συλλογικότητες και συνεργάζεται με πολλές ομάδες για την οργάνωση εκδηλώσεων σε τοπικό αλλά και ευρύτερο επίπεδο. Πρέπει

επίσης να αναφερθεί η συμμετοχή του Δικτύου στο ετήσιο Φεστιβάλ Συνεργατικής και Αλληλέγγυας οικονομίας που διοργανώνεται στην Αθήνα όπου τα μέλη έχουν την δυνατότητα να ανταλλάσσουν απόψεις και προβληματισμούς και να προχωρούν σε κεντρικό συντονισμό με τις υπόλοιπες αντίστοιχες ομάδες.

4.4 Προβλήματα στην λειτουργία του Δικτύου

Το Δίκτυο διανύει το τελευταίο διάστημα μια περίοδο αποδυνάμωσης που χαρακτηρίζεται από την περιορισμένη συμμετοχή των μελών και την διακοπή πολλών λειτουργιών όπως για παράδειγμα την λειτουργία της αγοράς δύο φορές την εβδομάδα. Γίνεται προσπάθεια από τα πιο ενεργά μέλη του Δικτύου ώστε να μπορέσει να οργανωθεί ξανά και να πραγματοποιηθούν οι απαραίτητες αλλαγές στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του για να ανακάμψει το επόμενο διάστημα. Η πολύχρονη εμπειρία που απέκτησαν τα μέλη μέσα από το Δίκτυο τους έδωσε την δυνατότητα να εντοπίσουν και να εστιάσουν στα προβλήματα και τις δυσλειτουργίες του.

Το Δίκτυο βασίζει την λειτουργία του στην αυτοδιαχείριση και αυτοοργάνωση από τα μέλη του. Για τον λόγο αυτό, η συμμετοχή των μελών αποτελεί έναν από τα πιο σημαντικά προβλήματα του Δικτύου. Η ασυνέπεια των μελών και η μη προσέλευση στις συνελεύσεις έχει ως αποτέλεσμα οι αποφάσεις να πρέπει να ληφθούν από περιορισμένο αριθμό μελών. Όπως αναφέρθηκε από τον Χρήστο «το Δίκτυο δομήθηκε με την βασική ιδέα ότι τα μέλη θα είναι υπεύθυνα και θα συμμετέχουν και αυτό είναι πολύ δύσκολο». Επίσης, πολύ συχνά παρατηρείται τα μέλη που έχουν ψηφίσει μέσα από τη συνέλευση κάποιες αποφάσεις να μην τις εφαρμόζουν και στην πράξη οι αποφάσεις αυτές να ακυρώνονται. Με άλλα λόγια το Δίκτυο δεν δημιουργεί δέσμευση στα μέλη του. Πολλά μέλη δεν ενδιαφέρονται να ενημερωθούν για τις αποφάσεις και τους νέους κανονισμούς που προκύπτουν από τις συνελεύσεις.

Το παραπάνω θέμα είναι άμεσα συνδεδεμένο με την ανυπαρξία διαβαθμισμένου συστήματος κυρώσεων στις περιπτώσεις που δεν ακολουθούνται τα συμφωνημένα από τα μέλη. Το θέμα αυτό απασχόλησε σε αρκετές συνελεύσεις τα μέλη καθώς κυριαρχούσαν δύο απόψεις, η μία υποστήριζε την αναγκαιότητα δημιουργίας ενός τέτοιου μηχανισμού επιβολής κυρώσεων και η άλλη την άποψη ότι δεν πρέπει να υπάρχουν ποινές αλλά η κοινότητα είναι υπεύθυνη να ενισχύσει το αίσθημα ευθύνης των μελών μέσα από την συλλογική δράση. Σχετικά με αυτό το πρόβλημα, πολλά μέλη θεωρούν συχνά ότι οι κανόνες δεν είναι επαρκώς ξεκάθαροι στο

σύνολο των μελών και από την άλλη πλευρά μπορεί κάποιες φορές να παραλείπεται η έγκαιρη ενημέρωση των μελών σχετικά με τις αποφάσεις που λήφθηκαν και τα θέματα των συνελεύσεων που θα συζητηθούν στις επόμενες. Άρα δεν τηρούνται οι διαδικασίες με τον προβλεπόμενο τρόπο και το Δίκτυο δεν καταφέρνει να ελέγξει αποτελεσματικά την συμπεριφορά και την δράση των μελών. Στην ίδια κατηγορία αυτού του προβλήματος περιλαμβάνονται και οι σχέσεις εξουσίας μέσα στο Δίκτυο που προκαλούν κάποιες δυσλειτουργίες. Πολλά μέλη συμμετέχουν στο Δίκτυο αποκλειστικά και μόνο για τις συναλλαγές «δεν είχαν την έννοια του Δικτύου σαν μια κοινότητα, σαν μια άλλη οικογένεια» σύμφωνα με τον Θωδωρή και συχνά «γίνονται προσπάθειες από κάποιους να καταπιέσουν κάποιους άλλους, προσπάθειες να αποφύγουν τις υποχρεώσεις του και προσπάθειες να επωφεληθούν και αυτά μας βρήκαν απροετοίμαστους» όπως ανέφερε ο Χρήστος.

Τέλος, σοβαρό πρόβλημα αντιμετωπίζεται και με την αποδυνάμωση του TEM, δηλαδή το νόμισμα που χρησιμοποιείται έχει χάσει την αξία του και έχει πληθωριστεί, πολλά μέλη είναι διατεθειμένα να δώσουν πολλά TEM για την ανταλλαγή κάποιων προϊόντων γιατί τα διαθέσιμα προϊόντα είναι ελάχιστα και τα TEM παραμένουν για πολύ καιρό ανεκμετάλλευτα. «Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να χάσει το TEM την αξία του, να μειωθούν οι προσφερόμενες συναλλαγές και να μειωθούν οι διαθέσιμες επιλογές για να ξοδευτούν τα υπάρχοντα TEM» όπως εξήγησε ο Χρήστος. Οι συναλλαγές που γίνονται με TEM θα πρέπει να ανταποκρίνονται σε μια πραγματική αξία. Με τον τρόπο αυτό «ούτε θα υπήρχαν τότε πάρα πολλά TEM ούτε θα κυκλοφορούσαν τόσο εύκολα» σύμφωνα με το Χρήστο και το νόμισμα θα ήταν πιο αξιόπιστο. Για την αντιμετώπιση του πληθωρισμού του νομίσματος επανεξετάζεται από την συνέλευση το ενδεχόμενο να μην προσφέρεται το πιστωτικό όριο των 20 TEM κατά την εγγραφή των μελών.

4.5 Βιωσιμότητα του Δικτύου

Τα παραπάνω προβλήματα και οι δυσλειτουργίες του Δικτύου αποτελούν απειλή για την βιωσιμότητά του. Όπως διαπιστώθηκε και στον εντοπισμό των προβλημάτων, οι αρχές της Ostrom που δεν ακολουθούνται από το Δίκτυο αποτελούν τροχοπέδη στην ομαλή και αποτελεσματική λειτουργία του εγχειρήματος. Ως εκ τούτου, κρίνεται απαραίτητη η αντιμετώπιση των προβλημάτων με αλλαγές στην οργάνωση και την λειτουργία του.

Καταρχάς, είναι σημαντικό το Δίκτυο να εμπνεύσει τα «συνεπή μέλη», να ενισχύσει το αίσθημα της κοινότητας, να καταφέρει δηλαδή να καταστήσει απαραίτητο το Δίκτυο για τους

χρήστες του ώστε να αποκτήσουν κίνητρο για μεγαλύτερη συμμετοχή και δράση. Άλλωστε, αυτός είναι και ο λόγος που το Δίκτυο συνεχίζει να υπάρχει έστω και με λίγα μέλη σήμερα, η κοινωνική δικτύωση μεταξύ τους. Σε αυτή την κατεύθυνση είναι θετική η επαναλειτουργία της αγοράς που προετοιμάζεται αυτό το διάστημα από τα πιο ενεργά καθώς είναι ένας τομέας του Δικτύου που συσπειρώνει τα μέλη και αποτελεί σημείο αναφοράς, όπως ειπώθηκε και στην συνέντευξη από τον Χρήστο «νομίζω ότι περιμένουν να δουν ότι γίνεται κάτι και θα έρθουν». Θα μπορέσει έτσι να αυξηθεί ο όγκος των συναλλαγών και θα υπάρχουν περισσότερα διαθέσιμα προϊόντα και υπηρεσίες, γεγονός που θα προσελκύσει περισσότερα μέλη.

Δεύτερο και εξίσου σημαντικό είναι ο επαναπροσδιορισμός σαφών κανόνων λειτουργίας, εύκολα προσβάσιμων σε όλους και η θεσμοθέτηση ενός συστήματος ελέγχου και επιβολής κυρώσεων με σκοπό τον περιορισμό των παραβιάσεων των κανονισμών. Μέσα από αυτές τις πρακτικές θα μπορέσουν «οι αποφάσεις της συνέλευσης να είναι δεσμευτικές» όπως υποστήριξε ο Χρήστος και οι κανονισμοί θα ακολουθούνται από τα μέλη. Τα μέλη με αυτό τον τρόπο θα αποκτήσουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην οργάνωση του Δικτύου και στον βαθμό που το Δίκτυο θα καταφέρει να επιτύχει τους στόχους του. Επιπρόσθετος λόγος αποτελεί και το γεγονός ότι τα μέλη δεν αντιλαμβάνονται με τον ίδιο τρόπο και δεν συμμετέχουν για τους ίδιους λόγους στο δίκτυο. Οι προσωπικές επιδιώξεις του κάθε μέλους δεν μπορούν να λειτουργούν σε αντίθεση με τους σκοπούς του Δικτύου.

Επιπλέον, για να μπορέσει το Δίκτυο να επαναλειτουργήσει αποτελεσματικά θα πρέπει το νόμισμα να ανακτήσει την χαμένη του αξία, να επαναπροσδιοριστούν ενδεχομένως οι όροι που διέπουν τις συναλλαγές, η κυκλοφορία του και η συσσώρευσή του από ορισμένα μέλη. Τέλος, το θέμα της στέγασης του Δικτύου συνιστά έναν αρκετά σοβαρό παράγοντα για την συνέχιση του Δικτύου στο μέλλον και στην παρούσα φάση προκαλεί ανασφάλεια στα μέλη της και πολλά μέλη θεωρούν ότι είναι αποτρεπτικός παράγοντας για την συμμετοχή τους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το Δίκτυο Ανταλλαγών και Αλληλεγγύης Μαγνησίας όπως προκύπτει από την δομή και λειτουργία του ανήκει στην κατηγορία των ανταλλακτικών δικτύων αμοιβαίας ανταλλαγής καθώς η χρέωση ενός λογαριασμού προκαλεί την πίστωση ενός άλλου μέσα από την διαδικασία των ανταλλαγών. Αποτελεί ένα εναλλακτικό εγχείρημα που δημιουργήθηκε το 2010 στην περιοχή της Μαγνησίας με σκοπό την αντιμετώπιση και τον περιορισμό των

συνεπειών της οικονομικής κρίσης που άρχισε να εμφανίζεται στην ελληνική οικονομία μέσα από την δίκαια αμοιβαία ανταλλαγή προϊόντων και υπηρεσιών, προσανατολισμένο στις αρχές της ισότητας, της δημοκρατίας και της αλληλεγγύης. Το Δίκτυο το τελευταίο διάστημα αντιμετωπίζει αρκετά προβλήματα στην λειτουργία του αναφορικά με την συμμετοχή των μελών στις οργανωτικές διαδικασίες και την μειωμένη δραστηριότητα στις συναλλαγές μεταξύ των μελών. Ως βασικοί παράγοντες που οδήγησαν στην εξέλιξη αυτή εντοπίζονται η έλλειψη ενός μηχανισμού ελέγχου και επιβολής κυρώσεων στις περιπτώσεις που παραβιάζονται οι κανόνες ώστε να δημιουργείται δέσμευση στα μέλη. Επιπλέον, το νόμισμα έχει απωλέσει την αξία του με την έννοια ότι κυκλοφορεί εύκολα και δεν ανταποκρίνεται σε πραγματικές αξίες και σε συνδυασμό με την περιορισμένη προσφορά διαθέσιμων προϊόντων και υπηρεσιών οδηγείται στην παρακμή. Ωστόσο, αυτή την περίοδο γίνεται προσπάθεια ανασύνταξης του Δικτύου από έναν πυρήνα μελών ο οποίος υποστηρίζει ότι η δικτύωση που έχει δημιουργηθεί ως σήμερα είναι αρκετά σημαντική και μπορεί να δώσει την ώθηση και την δυναμική που είναι απαραίτητη για την συνέχιση της λειτουργίας του. Οι προοπτικές που διαφαίνονται για το μέλλον περιλαμβάνουν την ενθάρρυνση της συμμετοχής των μελών μέσα από την αναθεώρηση της δομής και των κανόνων λειτουργίας του Δικτύου και την εφαρμογή ενός μηχανισμού ελέγχου και κυρώσεων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα τελευταία χρόνια η ελληνική κοινωνία και οικονομία ταλανίζεται από ποικίλα προβλήματα τα οποία έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην ζωή των πολιτών. Από την αρχή ακόμα της οικονομικής κρίσης και με σκοπό την αντιμετώπιση των συνεπειών της και την βελτίωση της καθημερινότητας των πολιτών δημιουργήθηκε το Δίκτυο Ανταλλαγών και Αλληλεγγύης Μαγνησίας. Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρεί να μελετήσει την δομή και λειτουργία του συγκεκριμένου Δικτύου με την χρήση των ερευνητικών εργαλείων της συμμετοχικής παρατήρησης και της συνέντευξης. Επίσης, γίνεται προσπάθεια για τον εντοπισμό των προβλημάτων και την διερεύνηση των προοπτικών βιωσιμότητας.

Αρχικά το εγχείρημα στηρίχθηκε από μια ιδρυτική ομάδα η οποία είχε γενικότερες κοινωνικές ανησυχίες και αντιλαμβανόταν τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η τοπική κοινωνία. Η βάση του εγχειρήματος είναι η δημιουργία ενός Δικτύου που πραγματοποιεί ανταλλαγές προϊόντων και υπηρεσιών μέσω ενός εναλλακτικού νομίσματος και χρησιμοποιώντας ένα σύστημα που ακολουθεί τις αρχές της δικαιοσύνης του αμοιβαίου οφέλους. Μέσα από το Δίκτυο επιχειρείται η ανάπτυξη ενός ανθρωποκεντρικού μοντέλου διακυβέρνησης που λειτουργεί ανεξάρτητα από το κράτος με γνώμονα την συλλογική ωφέλεια. Το μοντέλο αυτό εμπεριέχει την συμμετοχή των πολιτών που αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία καθώς στοχεύει στην ενίσχυση της δημοκρατίας και της αμοιβαιότητας μεταξύ των πολιτών. Επίσης, μέσα από το Δίκτυο προωθείται η κοινωνία των πολιτών γιατί οι ίδιοι οι συμμετέχοντες προσδιορίζουν την οικονομική δραστηριότητά τους με σκοπό την αλλαγή των αντιλήψεων προς την κατεύθυνση της συλλογικής δράσης και κοινωνικής ευημερίας.

Σταδιακά από την ίδρυσή του το 2010, το εγχείρημα μεγάλωνε και συσπείρωνε όλο και περισσότερα μέλη τα οποία συμμετείχαν στις διαδικασίες του Δικτύου. Όπως προκύπτει από την έρευνα, πράγματι για μια μικρή χρονική περίοδο, το 2013, την περίοδο της μεγαλύτερης δραστηριότητας όταν έφτασε το Δίκτυο να απαριθμεί μέχρι και 800 μέλη σε ένα βαθμό μπόρεσε να καλύψει τις κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες των μελών του, που οι συνθήκες της κοινωνίας δεν επέτρεπαν εξαιτίας κυρίως της οικονομικής κρίσης, και να ενεργοποιήσει τους πολίτες στην κατεύθυνση της ανάληψης πρωτοβουλιών με δημιουργική και συλλογική δράση. Επιπλέον, η ανάπτυξη των επί μέρους ομάδων μέσα στο Δίκτυο που βοήθησαν οργανωτικά τη λειτουργία του αλλά και η συνεργασία του Δικτύου με άλλα αντίστοιχα εγχειρήματα σε τοπικό και εθνικό επίπεδο λειτούργησαν θετικά στην ανάπτυξη

και τον ιδεολογικό εμπλουτισμό του Δικτύου καθώς και στην προώθηση των επιδιώξεών του. Συγκεκριμένα, οι συναναστροφές με αντίστοιχα Δίκτυα, έδωσε την δυνατότητα στα μέλη να ανταλλάξουν εμπειρίες και απόψεις τόσο για την οργανωτική λειτουργία όσο και για τον ιδεολογικό προσανατολισμό του εγχειρήματος. Ωστόσο, παρά την επιδείνωση της κρίσης τα επόμενα χρόνια, το Δίκτυο ακολουθεί φθίνουσα πορεία (τουλάχιστον έως σήμερα), γεγονός που αναδεικνύει ότι τελικά δεν κατάφερε δημιουργήσει την έννοια της κοινότητας στο βαθμό που επιθυμούσε, καθώς ενώ παροδικά αναπτύχθηκαν σχέσεις εμπιστοσύνης, συνεργασίας και αμοιβαιότητας μεταξύ των μελών, οι σχέσεις αυτές δεν φάνηκαν σταθερές και δεν εξελίχθηκαν μέσα στο χρόνο αλλά αντίθετα αποδυναμώθηκαν.

Ένα άλλο στοιχείο που αναδεικνύεται είναι ότι τα πιο ενεργά μέλη του Δικτύου αποδίδουν μεγαλύτερη βαρύτητα στον κοινωνικό ρόλο του Δικτύου, παρά στον οικονομικό, χωρίς βέβαια να υποτιμάται η αξία των ανταλλαγών στο εγχείρημα. Το γεγονός ότι η οικονομική ωφέλεια δεν αποτελεί πρωτεύον στόχος του Δικτύου είναι ένας επιπρόσθετος λόγος για να κατατάξουμε το Δίκτυο στην κοινωνία των πολιτών. Τα ενεργά μέλη παρατηρείται ότι συμμετέχουν σε μεγαλύτερο βαθμό στις οργανωτικές διαδικασίες του Δικτύου και έχουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την επιτυχία του εγχειρήματος για ιδεολογικούς κυρίως λόγους. Δίνεται η εντύπωση λοιπόν ότι ο πυρήνας των 15 μελών που αυτή την στιγμή προσπαθεί στην κατεύθυνση της αναδόμησης του Δικτύου παρακινείται περισσότερο από ιδεολογικούς λόγους και θεωρεί ότι η επαναλειτουργία του θα βασιστεί σε μεγαλύτερο βαθμό σε μέλη με παρόμοιο προσανατολισμό παρά σε ευπαθείς κοινωνικά ομάδες που αποσκοπούν στην οικονομική ωφέλεια. Η παραπάνω παρατήρηση επιβεβαιώνεται και από τα ενεργά μέλη που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις τα οποία παρά το γεγονός ότι κατατάσσονται στα χαμηλά εισοδήματα δεν θεωρούν ότι ο σημαντικότερος σκοπός του Δικτύου είναι οι πραγματοποιήση ανταλλαγών και το οικονομικό όφελος αλλά η δικτύωση, η επικοινωνία και η αμοιβαιότητα μεταξύ των πολιτών. Δεν αντιλαμβάνονται το Δίκτυο σαν μέσο για την κάλυψη των βασικών τους αναγκών αλλά περισσότερο σαν «κοινωνικό πείραμα» που βασίζεται στην ενεργοποίηση των πολιτών. Αντιθέτως, τα πιο περιφερειακά μέλη επιδιώκουν σε μεγαλύτερο βαθμό να αποκομίσουν οικονομικά οφέλη από την διαδικασία των ανταλλαγών και εμφανίζονται να έχουν περιορισμένη συμμετοχή στις οργανωτικές διαδικασίες. Στην παρούσα εργασία, μέσα από την διαδικασία των συνεντεύξεων όπου αποτιμάται η εμπειρία των μελών και την παρατήρηση του ερευνητή επιχειρείται να αναδειχθούν τα προβλήματα οργάνωσης και δομής που οδήγησαν σε αυτό το αποτέλεσμα καθώς και οι προοπτικές βιωσιμότητας του Δικτύου στο μέλλον.

Από την αρχή της λειτουργίας του το εγχείρημα ήταν ανοικτό σε όλες τις κοινωνικές ομάδες και τα άτομα που ήθελαν να συμμετέχουν χωρίς να τίθενται φραγμοί εισόδου εκτός από την προϋπόθεση την αποδοχής της ισότητας όλων των μελών χωρίς διαχωρισμούς πάσης φύσεως. Πιστεύουμε ότι αυτό δημιούργησε προβλήματα καθώς πολλά μέλη με διαφορετικές αντιλήψεις δεν ερμήνευσαν με τον ίδιο τρόπο τους στόχους του Δικτύου και θεώρησαν ότι θα έπρεπε η οργάνωσή του να ακολουθήσει δομές οι οποίες υπάρχουν στην υπόλοιπη κοινωνία και το κράτος. Δεν ήταν εύκολο να κατανοήσουν την μη ύπαρξη συγκεκριμένης ηγεσίας και να ενστερνιστούν τις αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες στη λήψη αποφάσεων. Ως αποτέλεσμα, οι αποφάσεις δεν ήταν δεσμευτικές για τα μέλη και ενώ ψηφίζονταν δεν εφαρμόζονταν καθολικά. Το παραπάνω γεγονός σε συνδυασμό με την απουσία συγκεκριμένου μηχανισμού ελέγχου και επιβολής κυρώσεων ήταν κάποιιοι από τους βασικούς λόγους για την αποδιοργάνωση του Δικτύου. Η εμπειρία των χρόνων απέδειξε ότι η θέσπιση ενός συστήματος ελέγχου των μελών ως προς την τήρηση των αποφάσεων και των κανονισμών και η δημιουργία ενός διαβαθμισμένου μηχανισμού κυρώσεων είναι σημαντικά στοιχεία για την σωστή λειτουργία του Δικτύου ώστε οι συλλογικές αποφάσεις να ακολουθούνται και να ενισχυθεί η συμμετοχικότητα των μελών.

Το Δίκτυο στην παρούσα έρευνα αντιμετωπίζεται ως αυτοδιαχειριζόμενος χώρος που μπορεί να μελετηθεί με αναφορά στη θεωρία αυτοδιαχείρισης των κοινών. Ως εκ τούτου, η συμμετοχή των μελών αποτελεί βασικό παράγοντα για την βιωσιμότητα του Δικτύου. Γι αυτό στο μέλλον θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ο πληθωρισμός του νομίσματος και να αναληφθούν πρωτοβουλίες για την ισχυροποίησή του. Είναι σημαντικό να μην υπάρξει συσσώρευση πιστωτικών ή χρεωστικών μονάδων και το νόμισμα να αντικατοπτρίζει πραγματικές αξίες. Παραδείγματα τέτοιων κανόνων που έχουν υιοθετηθεί από άλλα δίκτυα είναι: η υποτίμηση των μονάδων με την πάροδο του χρόνου για την αύξηση της κινητικότητας των μονάδων και των συναλλαγών και ο καθορισμός ανώτατων ορίων στο ισοζύγιο των μονάδων του κάθε μέλους, με σκοπό την ισόρροπη συμμετοχή των μελών του Δικτύου. Επίσης, η συμμετοχή και ενεργοποίηση των ανενεργών μελών αποδεικνύεται ζωτικής σημασίας για την συνέχιση της λειτουργίας του Δικτύου. Ο μικρός πυρήνας των μελών που δραστηριοποιείται για την ανασυγκρότηση του Δικτύου είναι πρόθυμος να συνεχίσει την λειτουργία του και προσπαθεί να διαμορφώσει τις κατάλληλες συνθήκες που θα συσπειρώσουν και θα ενεργοποιήσουν εκ νέου τα μέλη. Επιπρόσθετα, προσπαθούν να επαναδιατυπώσουν τους κανόνες για την λειτουργία του ώστε αφενός να είναι ξεκάθαροι σε όλους, και αφετέρου να είναι δεσμευτικοί για όλους. Τέλος, το θέμα του χώρου θα πρέπει να

διευθετηθεί για να μπορέσει το Δίκτυο να συνεχίσει καθώς η πιθανότητα απώλειας του χώρου λειτουργεί αρνητικά στην ενθάρρυνση της συμμετοχής των μελών.

Η λειτουργία του συγκεκριμένου Δικτύου προσφέρει έδαφος για περαιτέρω επιστημονική έρευνα στο μέλλον. Θα μπορούσαν να μελετηθούν, μέσα από μια έρευνα ερωτηματολογίου, τα ιδεολογικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων ώστε να εξαχθούν συμπεράσματα για την συσχέτιση των παραπάνω χαρακτηριστικών με τον βαθμό συμμετοχής των μελών. Επίσης, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μια ανάλυση σχετικά με τα είδη συναλλαγών μέσα από την κατηγοριοποίηση των προσφερόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, την συχνότητα αυτών και την αξιολόγηση ως προς την ποιότητα και τον βαθμό ικανοποίησης που λαμβάνουν τα μέλη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Bird, M., Hammersley, M., Gomm, R., & Woods, P. (1999), «*Εκπαιδευτική Έρευνα στην Πράξη*», Εγχειρίδιο Μελέτης, (μτφ. Ε. Φράγκου). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Gellner E. (1996), «*Η κοινωνία των πολιτών και οι αντίπαλοί της. Συνθήκες ελευθερίας*», Αθήνα: Παπαζήση

Neveu, E. (2002), «*Κοινωνιολογία των Κοινωνικών Κινήματων*», Αθήνα: Σαββάλας.

Varian H., (2006) «*Μικροοικονομική: μια σύγχρονη προσέγγιση*», Τόμος Β΄, Αθήνα: Κριτική

Αδάμ Σ. & Παπαθεοδώρου, Χ. (2010), «*Κοινωνική οικονομία και κοινωνικός αποκλεισμός: Μια κριτική προσέγγιση*», Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

Ανθοπούλου, Θ. και Παρτσαλίδου, Μ. (2015), «*Εναλλακτικά αγροτροφικά δίκτυα και νέες αλληλέγγυες εταιρικές σχέσεις μεταξύ πόλης και υπαίθρου. Διερευνώντας την κοινοτικά υποστηριζόμενη γεωργία*», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, περιοδικό Γεωγραφίες

Καβουλάκος Κ., Γριτζάς Γ. (2015), «*Εναλλακτικοί Οικονομικοί και Πολιτικοί Χώροι: Κοινωνικά κινήματα και χωρική ανάπτυξη*», Αθήνα: Σύνδεσμος ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών

Καβουλάκος, Κ. Ι. (2013), «*Κινήματα και δημόσιοι χώροι στην Αθήνα: Χώροι ελευθερίας, χώροι δημοκρατίας, χώροι κυριαρχίας*» Στο: Κανδύλης, Γ., Καντατζόγλου, Ρ., Μαλούτας, Θ., Πέτρου, Μ., Σουλιώτης, Ν. (επιμ.), «*Το κέντρο της πόλης ως (νέο) πολιτικό διακύβευμα*», Αθήνα: ΕΚΚΕ.

Κλήμη-Καμινάρη Ο. και Παπαγεωργίου Κ. (2010), «*Κοινωνική Οικονομία. Μια πρώτη προσέγγιση*», Αθήνα: Ελληνοεκδοτική

Κυριαζή, Ν. (1998), «*Η Κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*», Αθήνα: Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις

Λεοντίδου Λ., (2011), «*Αγεωγράφητος Χώρα. Ελληνικά είδωλα στους επιστημολογικούς αναστοχασμούς της ευρωπαϊκής γεωγραφίας*», Αθήνα: Προπομπός

Μπουρίκος, Δ. (2013), «*Κοινωνική αλληλεγγύη στην Ελλάδα της κρίσης: Νέο κύμα ανάδυσης της κοινωνίας πολιτών ή εμπέδωση της κατακερματισμένης κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη;*» Ερευνητικό Νο 3/2013, Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)

Αρβανιτίδης Π. και Νασιώκα Φ. (2015) «Οι χώροι αστικού πρασίνου ως ‘κοινοί πόροι’» στο Αρβανίτης Α., Λαφαζάνη Π., Μπάσμπας Σ., Παπαδοπούλου Μ., Παρασχάκης Ι. και Ρωσσικόπουλος Δ. (επ) *Χαρτογραφίες Νου, Ψυχής και Γνώσης*, Ζήτη, Θεσσαλονίκη, σελ 662-680.

Παπαγεωργίου, Κ. Α. (2007), «*Βιώσιμη συνεταιριστική οικονομία (θεωρία και πρακτική)*», Β΄ έκδοση, Αθήνα: Αθ. Σταμούλης,

Πολάνυι, Κ. (2007), «*Ο Μεγάλος Μετασχηματισμός*», Θεσσαλονίκη: Νησίδες.

Προυντόν, Π. Ζ. (1991), «*Σύστημα οικονομικών αντιφάσεων ή φιλοσοφία της αθλιότητας*», Αθήνα: Αναγνωστίδης.

Προυντόν, Π. Ζ. (1990), «*Τι είναι ιδιοκτησία;*», Αθήνα: Αναγνωστίδης.

Προυντόν, Π. Ζ. (2010), «*Περί ιδιοκτησίας*», Θεσσαλονίκη: Κατσάνος.

Χασσιδ Ι. (2004), «*Οδηγός σύνταξης μελετών περίπτωσης*», Πανεπιστήμιο Πειραιώς - Πρόγραμμα έψιλον

Χρύσης, Α. (2009), «*Για τη διαλεκτική εξουσίας και επανάσταση. Σκέψεις με αφετηρία το έργο του John Holloway Ας αλλάξουμε τον κόσμο χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία*», Αθήνα: ΚΨΜ.

Ξενόγλωσση

Allen, J., Barlow, J., Leal, J., Maloutas, T. and Padovani, L., (2008), «*Housing and welfare in Southern Europe*», Vol. (16), John Wiley & Sons.

Arampatzi, A., (2014), «*Resisting austerity: The spatial politics of solidarity and struggle in Athens, Greece*» (Doctoral dissertation, University of Leeds).

Barber, S., Boyen, X., Shi, E. and Uzun, E., (2012), «*Bitter to better—how to make bitcoin a better currency*», In *International Conference on Financial Cryptography and Data Security*, Springer Berlin Heidelberg, p. 399-414

Benkler Yochai (2006), «*The Wealth of Networks, How Social Production Transforms Markets and Freedom*», Yale University Press

Bernholz, P. (2003), «*Monetary regimes and inflation: History, economic and Political relationships*», Edward Elgar Publishing

Birchall, J. & Ketilson, L.H. (2009), «*Resilience of the cooperative business model in times of crisis*», International Labour Organization.

Satoshi Nakamoto (2008), «*Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*»

- Blackford, S., Daniel, A., Evans, R., Keech, D., Large, M., Ravenscroft, N., Simmonds, M. & Taylor, B. (2010), «Community Supported Agriculture: A teaching programme for degree students in agriculture and related subjects», *Plumpton College*, Soil Association, Tablehurst Farm CSA, Brighton: University of Brighton.
- Blanc J. (2011), «Classifying “CCs”: Community, Complementary and Local Currencies», *types and generations* (No. halshs-00583587)
- Bonefeld W., Gunn R., & Psychopedis K. (1992), «*Open Marxism Volume 2: Theory and Practice*», Pluto Press
- Cox, R., Holloway, L., Venn, L., Dowler, L., Ricketts-Hein, J., Kneafsey, M. & Tuomainen, M. (2008), «Common ground? Motivations for participation in a community-supported agriculture scheme», *Local Environment*, Vol. 13(3), p. 203-218
- Dalakoglou D. (2012), «Beyond Spontaneity. City: Analysis of Urban Trends. Culture, Theory, Policy, Action», *City*, Vol. 16(5), p.535-545
- Della Porta, D. & Diani, M. (2006), «*Social Movements: An Introduction*», John Wiley & Sons.
- Dietz, T., Dolsak, N., Ostrom, E. and Stern, P.C. (2002), «The drama of the commons. *The drama of the commons*», p.3-35.
- Fairbairn, B., (1994), «*The meaning of Rochdale: The Rochdale pioneers and the co-operative principles*» (No. 31778), University of Saskatchewan, Centre for the Study of Co-operatives.
- Gibson-Graham J. K. (2006), «*A postcapitalist politics*», University of Minnesota Press
- Gibson-Graham, J.K. (2008), «Diverse economies: performative practices for other worlds'. *Progress in Human Geography*», Vol. 32(5), p.613-632.
- Graham C. (2002), «*Social Solidarities: Theories, identities and social change*», Philadelphia: Open University Press
- Greco, T. (2001), «*Money: understanding and creating alternatives to legal tender*», Chelsea Green Publishing.
- Hepworth, S., (2002), «Local exchange trading systems and impact assessment–application guidance notes», *University of Manchester*, p.1-20.
- Kaika, M. and Karaliotas, L. (2016), «The spatialization of democratic politics: Insights from Indignant Squares», *European Urban and Regional Studies*, 23(4), p.556-570.
- Kichiji, N. & Nishibe, M. (2008), «Network Analyses of the Circulation Flow of Community Currency», *Evolutionary and Institutional Economic Review*, Vol. 4(2), p.267-300

- Kousis, M. and Kanellopoulos, K. (2014), «The impact of the Greek Crisis on the Repertoire of Contention, 2010-2012», Proceedings The Eurozone Crisis, Social Protest and the Civil Society, *European Sociological Association*
- Lee, R. (2013), «*The Possibilities of Economic Difference? Social Relations of Value, Space and Economic Geographies*», in: Zademach, H.-M. & Hillebrand, S. (επιμ.). «*Alternative economies and spaces: new perspectives for a sustainable economy*». Bielefeld: Transcript
- Leitaer, B. (2001), «The future of money: Creating new wealth, work and a wiser world», *European Business Review*, Vol. 13 (2)
- Matsaganis M. (2013), «The Greek Crisis: Social Impact and Policy Responses», *Department of Western Europe/North America, Berlin*
- Matziorinis, K. (2006), «A brief history of the international monetary system», *Economics Centre for Continuing Education McGill University, Canada, Montreal*
- McAdam, D. (1996), «Conceptual Origins, Current Problems, Future Directions» Στο: McAdam, D., Mc Carthy, J. & Zald, M. (επιμ.). «*Comparative Perspectives on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*», Cambridge University Press, p.23-40
- Melucci A. (1996), «*Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*», Cambridge University Press
- Meyer, B. (2001), «Democratic money: The case for a decentralized monetary system»
- Mendell, M. and Nogales, R., (2009), «Social Enterprises in OECD Member Countries», *Local Economic and Employment Development (LEED)*, p.89-138.
- Mitchell, R. (1994), «Heterogeneities at two levels: States, non-state actors and international oil pollution», *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 6 (4), p. 625-653
- Moulaert, F. & Ailenei, O. (2005), «Social Economy, Third Sector and Solidarity Relations: A Conceptual Synthesis from History to Present», *Urban Studies*, Vol. 42(11), p.2037-2053
- Muukkonen, M. (2006), «Karl Polanyi and Youth Movements», Presentation to the working group on Youth Activities and Civil Society in the 5th Karelian International Conference on Youth Research “Young People at the Crossroads”. Petrozavodsk, Republic of Karelia, Russian Federation, 1-5 September
- North, P. (2006), «*Alternative currency movements as a challenge to globalization? A case study of Manchester’s local currency networks*», Ashgate Publishing Ltd
- North, P. (2007), «*Money and Liberation*», University of Minnesota Press

- Ostrom, E., (1990), «Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action», *Perspectives on Politics*, 8(2), p. 580
- Ostrom, E., (1999), «Coping with Tragedies of the Commons», *Annual Review of Political Science*, Vol. 2(1), p.493-595
- Papadopoulos, T. & Roumpakis, A. (2103), «From Anti-Social Policy to Generalised Insecurity: The Greek Crisis Meets the Decline of the European Social Model», *Social Policy - The Journal of the Hellenic Social Policy Association*, Vol. 1
- Pickerill, J. & Chatterton, P. (2006), «Notes towards Autonomous Geographies: Creation, Resistance and Self-Management as Survival Tactics», *Progress in Human Geography*, Vol. 30(6), p.730-746
- Polanyi, K (1977), «*The Livelihood of Man*», Academic Press.
- Pole, A. & Gray, M. (2013), «Farming alone? What’s up with the “C” in community supported agriculture», *Agriculture and Human Values*, Vol. 30(1), p.85-100
- Reid F. and Harrigan M. (2012), «An Analysis of Anonymity in the Bitcoin System», *In Security and privacy in social networks*, Springer New York, p.197-223
- Rubin, H. J., & Rubin, I. S. (2011), «*Qualitative interviewing: The art of hearing data*», Sage
- Saltmarsh, N., Meldrum, J. & Longhurst, N. (2011), «The impact of Community Supported Agriculture», *Bristol Soil Association*
- Serano M. and Edlira X. (2011), «*The Quest for Alternatives beyond (Neoliberal) Capitalism*», Global Labour University Working Paper No. 14
- Seyfang G. (2003), «Growing cohesive communities one favour at a time: social exclusion, active citizenship and time banks», *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 27(3), p. 699-706
- Seyfang, G. & Longhurst N (2013a), «Desperately seeking niches: Grassroots innovations and niche development in the community currency field», *Global Environmental Change*, Vol. 23(5), p.881-891
- Seyfang, G. & Longhurst N (2013b), «Growing green money? Mapping community currencies for sustainable development», *Ecological Economics*, Vol. 86, p. 65-77
- Smith J. (2015), «Since the End of the Movement of the Squares: The Return of The Invisible Committee», *Field Notes*
- Sotiropoulos, D. (2014), «Civil Society in Greece in the Wake of the Economic Crisis», Konrad Adenauer Stiftung

Stanfield, J. R. (1986), «*The economic thought of Karl Polanyi: lives and livelihood*», London: The MacMillan Press

Touraine, A. (1981), «*The Voice and the Eye. An Analysis of Social Movements*», Cambridge: Cambridge University Press.

Traugott, M. (επιμ.) (1995), «*Repertoires and Cycles of Collective Action*», Durham & London: Duke University Press

Velde, F. R. (1998), «Lessons from the history of money», Economic Perspectives-Federal Reserve Bank of Chicago, Vol.22, p.2-16

Vogiatzoglou, Markos (2015), «Workers' transnational networks in times of austerity: Italy and Greece Transfer», *European Review of Labour and Research*, vol. 21 (2), p.215-228

Williams, C. C., Nadin, S., Rodgers, P., Round J. (2012), «Rethinking the nature of community economies: Some lessons from post-Soviet Ukraine», *Community Development Journal*, Vol. 47(2), p.216-231

Williams, M. R. C. (2007), «*The Cooperative Movement: Globalization from Below*», Aldershot, UK: Ashgate Publishing

Yergin D., Stanislaw J. (1997), «*The commanding heights*», New York: Touchstone, p.60-64

Πηγές Internet

http://www.ted.com/talks/yochai_benkler_on_the_new_open_source_economics#t-10190

<https://www.tem-magnisia.gr>

<https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:About>

Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ιατρείο Ελληνικού <http://www.mkiellinikou.org/>

Τράπεζα Χρόνου Μοσχάτου <http://trapezaxronoumesopotamia.blogspot.gr/>

OECD insights: Social Capital <https://www.oecd.org/insights/37966934.pdf>

Karyotis T. (2015), «SYRIZA in power, social movements at a crossroads» *Autonomias.net* website, <http://www.autonomias.net/2015/03/syriza-in-power-social-movements-at.html>

<http://www.bitcoin-gr.org/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Καταστατικό του Δικτύου Ανταλλαγών και Αλληλεγγύης Μαγνησίας (23 Δεκεμβρίου 2013)

Επωνυμία

Δίκτυο Ανταλλαγών και Αλληλεγγύης Μαγνησίας, TEM

Σκοποί

- **Η υποστήριξη της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας, αλλά και η δικτύωση των τοπικών κοινωνικών και οικονομικών**, μέσα από θετικές δράσεις που ενθαρρύνουν τις ανταλλαγές προϊόντων και υπηρεσιών, γνώσεων και δεξιοτήτων, εμπειριών, τέχνης εξερευνώντας νέους δρόμους με χρήση αυτοοργανωμένων κοινωνικών και συνεργατικών οικονομιών.
- **Κάλυψη αναγκών, βιοτικές ανάγκες και κοινωνικές - πνευματικές ανάγκες.** Στα πλαίσια του Δικτύου τα μέλη μπορούν να αξιοποιήσουν και να ανταλλάξουν το χρόνο και τις δεξιότητες τους για την αμοιβαία κάλυψη των αναγκών τους. Αυτές μπορεί να είναι από τις βασικές βιοτικές ανάγκες, όπως τροφή και ρουχισμό, μέχρι τις κοινωνικές και πνευματικές, όπως η ανάγκη για συντροφικότητα, μάθηση, τέχνη, ποιότητα ζωής, ψυχαγωγία.
- **Έκφραση της δημιουργικότητας και θετική δράση.** Το Δίκτυο είναι μια πλατφόρμα συνεργασίας, στην οποία τα μέλη με γνώμονα την αλληλεγγύη και τη συνδιαμόρφωση παίρνουν τις ζωές τους στα χέρια τους και δημιουργούν δομές που φροντίζουν και προστατεύουν το περιβάλλον, το συνάνθρωπο και τις μελλοντικές γενιές. Πέρα από τις ανάγκες, δίνεται έμφαση στην ποιότητα, στη συνεχή βελτίωση, στον πολιτισμό, στην ψυχαγωγία.
- **Προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών.** Το σύγχρονο χρηματοπιστωτικό σύστημα βάζει πρώτα τα κέρδη και μετά τον άνθρωπο. Τα χρήματα μπορούν να αγοράσουν νόμους, πολιτικούς, ανθρώπους, το περιβάλλον. Η διαχείριση των πόρων της ανθρωπότητας βρίσκονται στα χέρια λίγων ιδιωτών, ενώ θα έπρεπε να βρίσκονται στη διάθεση και να εξυπηρετούν όλους τους ανθρώπους, ανεξαιρέτως φυλής, χρώματος, θρησκείας, ηλικίας κλπ.
- **Αλληλεγγύη και αλληλοϋποστήριξη μεταξύ των μελών της κοινωνίας**, ιδιαίτερα των ασθενέστερων είτε για λόγους υγείας, οικονομικούς ή κοινωνικούς. Γιατί αν έστω και ένα μέλος της κοινωνίας μας υποφέρει, κατ' επέκταση υποφέρουμε όλοι μας.
- **Συνεργασία με εγχειρήματα και οργανώσεις που προωθούν και ενισχύουν παρόμοιες αξίες** με το Δίκτυο μας με σκοπό τη διάδοση της κοινωνικής και συνεργατικής οικονομίας.
- **Συνεργασία με τοπικούς φορείς** με σκοπό τη δημιουργία δικτύων προστασίας για ευάλωτες οικονομικά και κοινωνικά πληθυσμιακές ομάδες.

Μέλη - Νομική μορφή

Το Δίκτυο Ανταλλαγών και Αλληλεγγύης Μαγνησίας, TEM λειτουργεί ως Ένωση φυσικών και νομικών προσώπων. Μέλος του μπορεί να γίνει κάποιος καταθέτοντας γραπτή αίτηση με την οποία δηλώνει ότι αποδέχεται τους όρους συμμετοχής του Δικτύου. Κάθε μέλος μπορεί να αποχωρήσει από το Δίκτυο με γραπτή του δήλωση, σύμφωνα με τους όρους συμμετοχής.

Έδρα

Έδρα του Δικτύου ορίζεται ο Βόλος, Κοραή 90.

Οργανωτικά θέματα, διαδικασία αποφάσεων

Ανώτατο όργανο του Δικτύου αποτελεί η γενική συνέλευση των μελών η οποία συνέρχεται τουλάχιστον δυο φορές το χρόνο, όπου κάνει τον ετήσιο απολογισμό δράσης και εγκρίνει τις πολιτικές και την στρατηγική για το επόμενο έτος. Η γενική συνέλευση εκλέγει το συντονιστή και τον αναπληρωτή του. Η συντονιστική Συνέλευση έχει πλήρη εξουσιοδότηση για χειρισμό όλων των θεμάτων που σχετίζονται με τη λειτουργία του δικτύου και συνεδριάζει σε εβδομαδιαία βάση. Η οργανωτική δομή και λειτουργία του Δικτύου περιγράφεται αναλυτικά σε Κανονισμό Λειτουργίας εγκεκριμένο από τη Γενική Συνέλευση.

Διαφάνεια και λογοδοσία

Οι συνεδριάσεις της συντονιστικής Συνέλευσης του Δικτύου είναι ανοικτές σε όλα τα μέλη τα οποία συμμετέχουν σε αυτή ισότιμα. Οι αποφάσεις της συντονιστικής Συνέλευσης και της γενικής συνέλευσης θα αναρτώνται στον ιστοχώρο του Δικτύου και θα είναι προσβάσιμες. Ανοικτή θα είναι η πρόσβαση όλων των μελών στα προφίλ των άλλων μελών με δυνατότητα αξιολόγησης των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Ανταλλαγές μεταξύ των μελών

- Τα μέλη του Δικτύου με δική τους αποκλειστικά ευθύνη, τόσο ως προς την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, όσο και ως προς τις υποχρεώσεις τους προς τις φορολογικές Αρχές, μπορούν να συναλλάσσονται μεταξύ τους και να καταγράφουν τις συναλλαγές στον ειδικό ιστοχώρο χρησιμοποιώντας σαν μέσο συναλλαγής τη μονάδα TEM.
- Για κάθε μεταφορά μονάδων TEM από ένα λογαριασμό σε ένα άλλο που πραγματοποιείται σε εξουσιοδοτημένα σημεία πρόσβασης απαιτείται γραπτή εξουσιοδότηση του δικαιούχου του λογαριασμού με υπογραφή.

- Όλες οι συναλλαγές καταγράφονται ηλεκτρονικά. Μόνο συναλλαγές με τη μονάδα θα καταγράφονται στο ηλεκτρονικό σύστημα του Δικτύου.
- Όλοι οι λογαριασμοί στο σύστημα καταγραφής TEM ξεκινούν από το μηδέν. Οι συναλλαγές μπορούν να ξεκινήσουν ακόμη και με μηδέν λογαριασμό. Για κάθε μέλος υπάρχει αρχικό πιστωτικό όριο 20 TEM το οποίο θα καλυφθεί στη συνέχεια από το συναλλασσόμενο με παροχή υπηρεσιών ή προϊόντων. Το όριο αυτό μπορεί να αναπροσαρμόζεται με απόφαση της Συντονιστικής Συνέλευσης στη βάση αντικειμενικών κριτηρίων που θα καθορίζονται κάθε φορά για όλα τα μέλη. Στον Κανονισμό λειτουργίας θα αποφασίζεται τυχόν ανώτατο πιστωτικό όριο το οποίο κάθε φορά μπορεί να αναπροσαρμόζεται.
- Κανένα μέλος του Δικτύου δεν είναι υποχρεωμένο να δεχτεί να κάνει μια συγκεκριμένη συναλλαγή την οποία δεν επιθυμεί για οποιονδήποτε λόγο.
- Ένα μέλος που επιθυμεί να εγκαταλείψει το Δίκτυο θα πρέπει να φροντίσει να επαναφέρει το λογαριασμό στο μηδέν.
- Τα μέλη του Δικτύου έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν τη μηνιαία κίνηση σε TEM που καταγράφεται στο σύστημα διαχείρισης και αφορά το λογαριασμό του μέλους σε ηλεκτρονική ή έντυπη μορφή. Στη δεύτερη περίπτωση θα υπάρχει αντίστοιχη χρέωση του λογαριασμού σε TEM που θα καθορίζεται κάθε φορά από τη συντονιστική ομάδα.

Οικονομικά θέματα - συνδρομές

Δεν υπάρχει χρέωση τόκου στους λογαριασμούς. Με απόφαση γενικής συνέλευσης μπορεί να αποφασίζεται μικρή μηνιαία χρέωση σε TEM στους λογαριασμούς για κάλυψη αποκλειστικά λειτουργικών εξόδων του Δικτύου. Για την ώρα η χρέωση είναι 3 TEM το μήνα. Επίσης μπορεί να αποφασίζεται από τη Γενική Συνέλευση συνδρομή σε Ευρώ.

Όροι συμμετοχής στο Δίκτυο

- Τα μέλη του δικτύου αποδέχονται τα στοιχεία που αφορούν τις συναλλαγές τους να είναι προσβάσιμα από άλλα μέλη και τη συντονιστική Συνέλευση του Δικτύου.
- Η συντονιστική Συνέλευση μπορεί να αρνηθεί καταχώρηση αγγελίας προσφοράς ή ζήτησης που έχει ρατσιστικό, φυλετικό, αντιπεριβαλλοντικό ή παράνομο χαρακτήρα. Σε περίπτωση που μια τέτοια καταχώρηση γίνει με ευθύνη του μέλους η συντονιστική ομάδα μπορεί να τη διαγράψει και το θέμα θα συζητηθεί περαιτέρω στη συντονιστική ομάδα για μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την προστασία των μελών του Δικτύου από απάτες και κακόβουλες πράξεις.
- Το Δίκτυο δημοσιεύει αγαθά και υπηρεσίες των μελών. Την αποκλειστική ευθύνη για την ποιότητα των προϊόντων και των υπηρεσιών που ανταλλάσσονται στο πλαίσιο του Δικτύου

μεταξύ των μελών του, έχουν τα συναλλασσόμενα μέλη, τα οποία εκτός των άλλων καλούνται να αξιολογούν κάθε συναλλαγή για ενημέρωση άλλων συναλλασσόμενων.

- Τα μέλη του δικτύου έχουν την αποκλειστική ευθύνη σχετικά με τις υποχρεώσεις τους προς την εφορία και τις Αρχές που προκύπτουν από τις συναλλαγές που πραγματοποιούν. Η συμμετοχή κάποιου μέλους στο Δίκτυο TEM σε καμιά περίπτωση δεν το απαλλάσσει από τις υποχρεώσεις και ευθύνες του έναντι των φορολογικών του ή άλλων υποχρεώσεων σύμφωνα με το νόμο.
- Η συντονιστική Συνέλευση έχει την εξουσιοδότηση να ζητήσει από μέλος του Δικτύου εξηγήσεις για συμπεριφορά που δεν συνάδει με τους σκοπούς του Δικτύου και εφόσον κριθεί αναγκαίο να διαγράψει μέλος από το Δίκτυο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

Ερωτήσεις Συνέντευξης

- Πώς ξεκίνησε το Δίκτυο; Υπήρχε προηγούμενη εμπειρία;
- Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο κυριότερος σκοπός του Δικτύου; Που αποσκοπεί;
- Με ποιον τρόπο μοιράζονται οι αρμοδιότητες μέσα στο Δίκτυο; Ποιος το αποφασίζει; Ο τρόπος που θα εκτελέσει τις αρμοδιότητες είναι σαφής ή στην ευχέρεια του καθένα;
- Ποια είναι τα όρια του Δικτύου (γεωγραφικά και μη); Μπορεί να συμμετάσχει ο οποιοδήποτε;
- Υπάρχει συνεργασία του Δικτύου με άλλες συλλογικότητες;
- Ποιοι είναι οι κανόνες λειτουργίας του και πώς διαμορφώνονται;
- Τι συμβαίνει στην περίπτωση που τα μέλη παρεκκλίνουν από τους κανόνες; Υπάρχουν κυρώσεις; Πώς εφαρμόζονται;
- Θεωρείτε απλούς και ξεκάθαρους τους κανόνες του δικτύου; Έχετε εφαρμόσει κάποιους τρόπους για να μειωθεί το κόστος διαχείρισης, δηλ. να είναι πιο εύκολο και να μην απαιτεί πολλούς πόρους (π.χ. χρόνο, χρήματα κτλ);
- Με ποιον τρόπο λαμβάνονται οι αποφάσεις;
- Με ποιον τρόπο διευθετούνται τα προβλήματα σχέσεων επικοινωνίας μεταξύ των μελών;
- Ποια προβλήματα εντοπίζετε στην οργάνωση και την λειτουργία του Δικτύου;
- Ποιες βελτιώσεις θα μπορούσαν να γίνουν στις πρακτικές και στους κανόνες του δικτύου;

- Υπάρχει κάποια σχέση του Δικτύου με κρατικούς φορείς; Πώς αντιμετωπίζει το κράτος τη λειτουργία του Δικτύου;
- Ποιοι παράγοντες πιστεύετε ότι παίζουν το σημαντικότερο ρόλο ώστε να διασφαλιστεί η λειτουργία του Δικτύου στο μέλλον;
- Για ποιους λόγους συμμετέχετε στο Δίκτυο; Ποιες είναι οι προσωπικές σας επιδιώξεις/φιλοδοξίες;
- Τι σημαίνει για σας το Δίκτυο;

- Ποιος είναι ο βαθμός συμμετοχής σας στο Δίκτυο και με ποιο τρόπο;
- Ποια είναι η σχέση σας με τα υπόλοιπα μέλη του Δικτύου;
- Σε ποιον βαθμό σέβετε τους κανονισμούς του Δικτύου;
- Προτίθεστε να συμμετέχετε στο Δίκτυο στο μέλλον;
- Είχατε προηγούμενη ή παράλληλη συλλογική δράση;
- Πόσο εύκολα εμπιστεύεστε τους ανθρώπους;
- Σε ποιο βαθμό σέβετε τους νόμους και τους θεσμούς του κράτους;